

KAJUHOVE NAGRADE

»Kajuhove nagrade podeljujemo pri založbi Borec vsako leto na obletnico smrti partizanskega pesnika Karla Destovnika-Kajuha. Letos podeljujemo nagrade že osemnajstič. Prvič so bile podeljene leta 1960, potem pa, razen treh let (ko ni bilo podelitve nagrad), vsako leto. Za dosežke na tem področju ustvarjanja je prejelo Kajuhovo nagrado 91 tovarišic oziroma tovarišev in kolektivnih nagrajencev. Z nagradami smo dali svoj delež k utrjevanju in razvijanju tovrstnih literarnih in drugih del, ki jih izdaja in širi založba Borec. Tem usmeritvam je založba ostala zvesta vse od svoje ustanovitve. Prepričan sem, da bo tudi v prihodnje.

Tedanjí Glavni odbor zveze borcev narodnoosvobodilne vojne Slovenije je z odločitvijo in ustanovitvijo takratnega kulturnega, prosvetnega in zgodovinskega zavoda Borec dal trdnjšo organizacijsko obliko založniški in publicistični dejavnosti, ki se je razvijala že pred formalno ustanovitvijo zavoda. S tem je trdno podčrtala usmeritev, da je to dejavnost treba razvijati sistematično, stalno kot sestavni del prizadevanj na celotnem kulturnozaložniškem in publicističnem področju pri nas. V tem času so ob sodelovanju udeležencev narodnoosvobodilnega boja in naprednega delavskega gibanja nastala obsežna in tehtna spominska in dokumentarna pričevanja, ki so v začetnem obdobju, tedaj še močno tradicionalnih pojmovanj v okviru slovenskega založništva, bila

nekaj novega in so morda prav zato težko našla svoje mesto v takratnih knjižnih programih. Specializirana založba Borec pa naj bi prav te vrzeli odpravila. Čeprav je bila tudi naša založba kakor druge založniške hiše večkrat v tem času v težkih situacijah, je treba reči, da so bili doseženi pomembni uspehi. Ustvarjali smo precejšnjo zakladnico del, ki so že nepogrešljiv pripomoček za delo zgodovinarja, še bolj nepogrešljiva pa bodo jutri.

K vsemu temu so dale pomemben prispevek tudi druge publikacije, kot so na primer časopis TV-15, reviji Kurirček in Borec ter druge založniške dejavnosti, ki smo jih doslej razvijali v naši založbi.

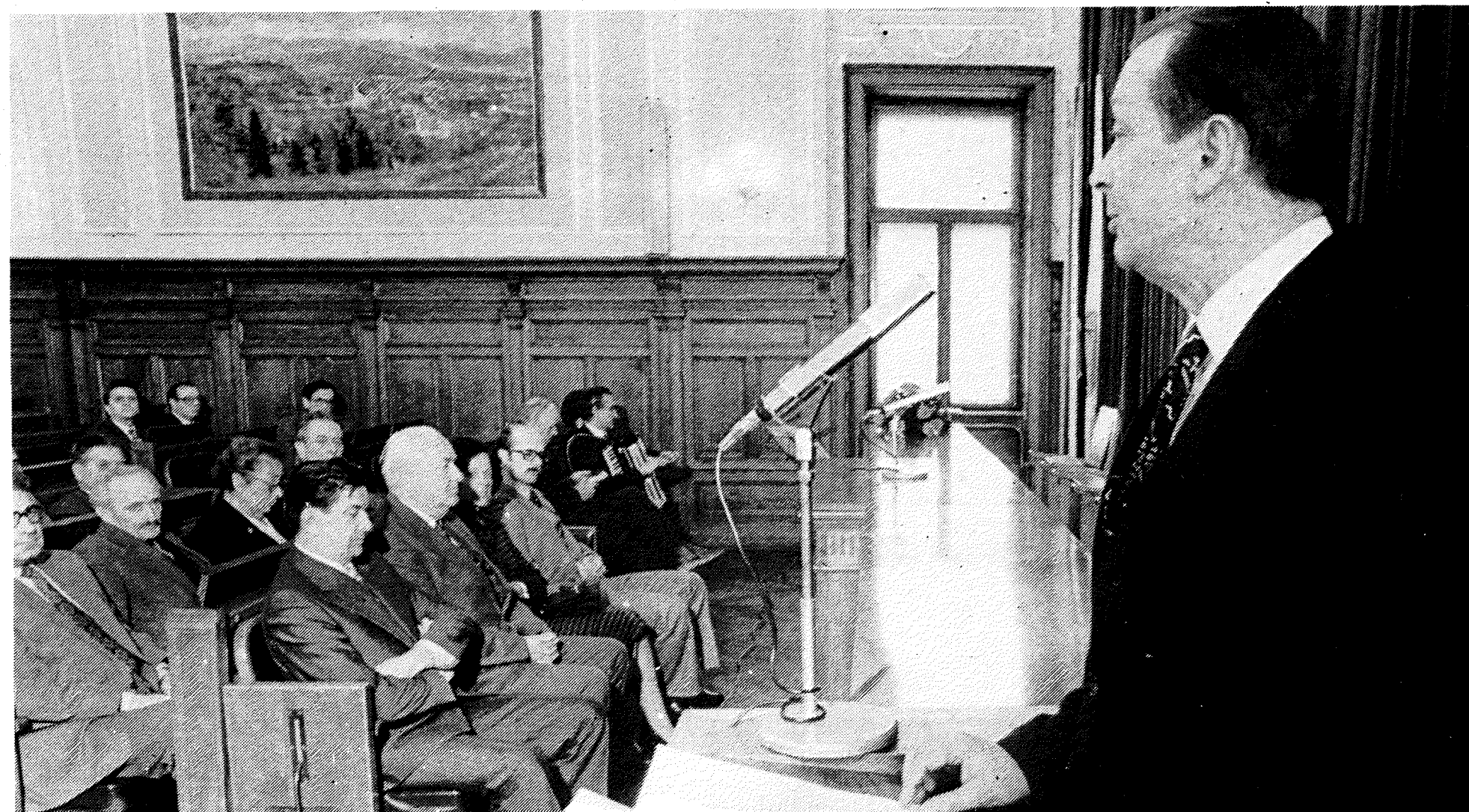
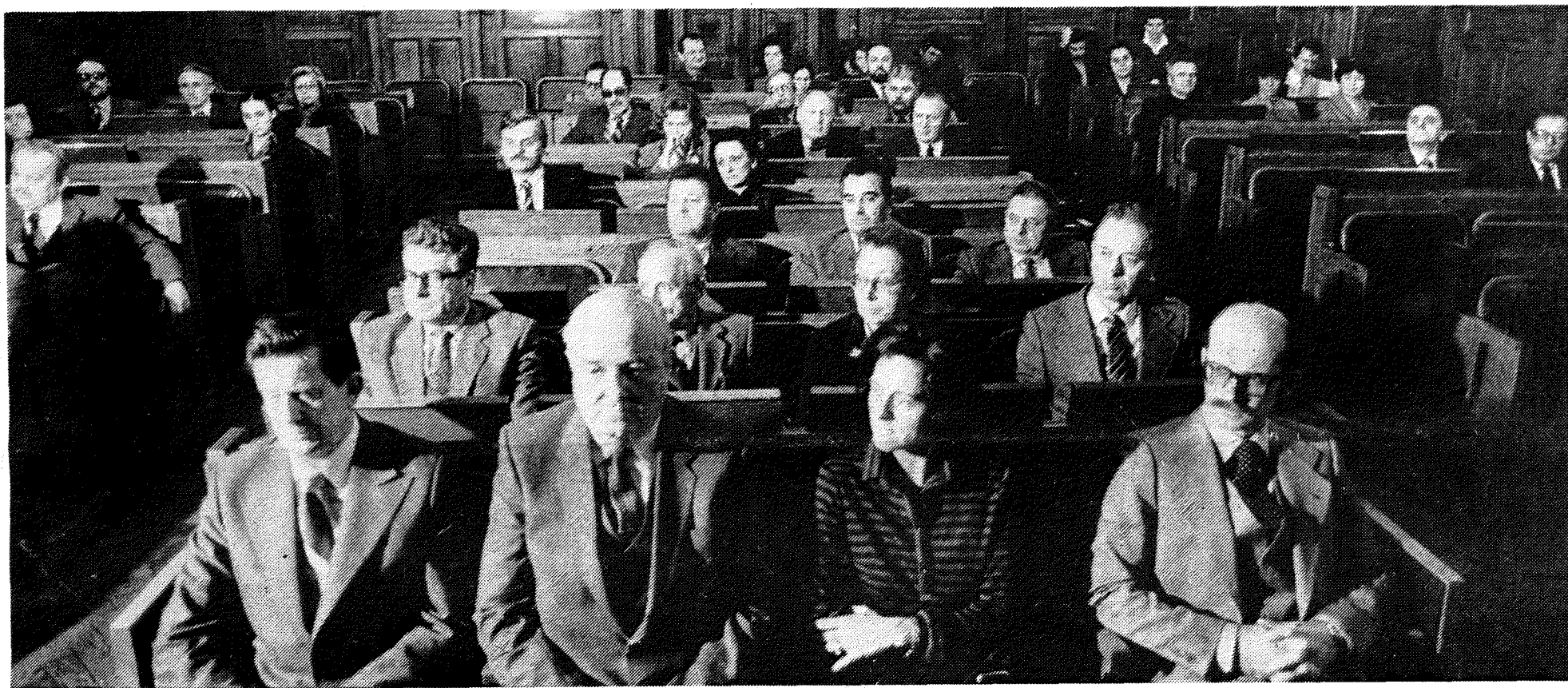
Na teh osnovah bomo vztrajali v prihodnje, to je v času, ko bomo v družbi morali storiti več kot doslej v povezovanju in oblikovanju konkretnih organizacijskih oblik združevanja slovenskega založništva kot celote.

Letošnje nagrade podeljujemo v jubilejnem letu 40. obletnice vstaje narodov in narodnosti Jugoslavije, ko pri nas posebej poudarjamo 40. obletnico ustanovitve Osvobodilne fronte slovenskega naroda kot organizacijske oblike vseljidskega gibanja narodnoosvobodilnega boja in socialistične revolucije, je med drugim dejal Vlado Beznik, direktor založbe Borec, ob podelitvi Kajuhovih nagrad.

Št. 8

26. februarja 1981

Leto XIX

Založba Borec je podelila Kajuhove nagrade za leto 1981

Pravica, pisana in moralna

»Ja, srajce je prala karabinjerjem in zdaj lepo dobiva vsak mesec lepo pomoč. Celo trinajsto! Italijani radi plačajo, samo podatke moraš dati. Če imaš pravico, zakaj ne?«

Tako je pripovedovala žena o »pravica« iz časa NOB, pravzaprav o delu za okupatorja. Ze pred leti sem slišal o teh pojavih, o nekih, nam sovražnih organizacijah v Italiji, ki skušajo še dandanes ohraniti svoje zveze na našem ozemlju. To zlasti na Primorskem.

Ne poznam tega pojava v vsej širini, niti ne poznam oblike, kako ta denar »naši« posamezniki dobivajo: prek pošte, po položnici, morda samo na roko onstran meje... Ne vem. Mislim pa, da to zasluži vso pozornost in bi bilo prav, če bi se javil še kdo drug, ki je s tem bolj seznanjen. Zato naj se tu omejim le na moj boleči občutek, žalosten občutek, da se posamezni naši ljudje poslužujejo take »pravice« v tolikšnem narodnem, poniževalnem združevanju z okupatorjem. In to še po tolikem času! In vse to verjetno brez potrebe. Kdo je danes lačen? Res je, kar se tiče NOB, da mi skušamo dajati priznavalnine in druge oblike pomoči tistim, ki so bili z nami, ki so nam pomagali.

Ob takem obnašanju posameznikov pa se vsiljuje še eno, važnejše, današnje vprašanje – kaj lahko zaupamo takim posameznikom, če bi se ponovilo leto 1941? Danes govorimo o NNNP itd. In prav taki, ki za nekaj judeževih lir pljuvajo na svojo čast, na ponos naroda, na vse, takim res ne moremo zaupati!!!

KAREL MAKUC
Gospodsvetska 15
Kranj

Kakšna je današnja mladina

Tovariš Ankon me je s svojim člankom vzpodbudil, da tudi jaz povem svoje mnenje o današnji mladini. Res jo veliko kritiziramo, včasih upravičeno, včasih pa kar počez brez pomislekov. Pri tem pozabljamo, da smo bili tudi mi mladi, da tudi smo imeli vse pameti na kupu, da smo ga včasih tudi kaj polomili. Res, da smo bili mi mladi v vojnem času, ko se je bilo treba hitro strezniti in se bojevati proti fašizmu. Imeli smo cilje in ideale, za katere se je splašalo živeti. Bojevali smo se in delali smo za boljši jutri, da bo našim otrokom bolje, kot je bilo nam. Delali smo tudi več kot osem ur, kolikor je bilo pač treba. Dopoldne na delovnem mestu, popoldne in ob nedeljah pa smo bili udarniki. Sama sem pomagala pri izgradnji Maribora, ki je bil v ruševinah. Tudi političnih akcij je bilo za nas, bivše partizane, dovolj.

Današnji mladini ne manjka hrane, vsaj večina kar dobro živi. Večkrat sem že slišala med mladimi: Za kaj pa naj se mi bojujemo? Vsega je dovolj. V deželi je mir. Če pa bo treba, bomo poprijeli. Tudi jaz tako mislim. Naša mladina se bo prav tako znašla, kakor smo se mi, če bo treba. Seveda so tudi odstopanja; kje jih pa ni? Toda, če fantje nosijo dolge lase in brade, to še nič ne pomeni. Je pač moda časa. Tudi naši slavniki moške iz 18. in 19. stoletja so bili takšni. Pomemben je človek, njegova osebnost. Lase je lahko ostrili, oguljene kavbojke lahko zamenjati z uniformo teritorialca – potem bo fant imel drugačen videz.

Pravijo, da je današnja mladina mehkužna in razvajena. Kdo pa jih je razvadil? Mi. Sicer pa so tudi med partizane prihajali ljudje, ki so bili doma vajeni vsega dobrega, belih srajc in mehkih postelj. Med partizani pa so se zadovoljili s trdimi tlemi in smrekovimi vejami. Da ne govorim o dolgih pohodih in hajkah...

Rada se spominjam mladine iz let 1943–45, ko sem bila mladinska aktivistka okoli Raven, Kotelj, Prevalj, Pliberka, Podjune, okoli Čelovca in nazadnje onkraj Drave. Kakšna mladina je to bila! Nič ji ni bilo prehudo. Potem leto 1945, ko smo v Velikovu zbirali delegate mladine za 2. kongres ZSM (mislim, da je bil 2. kongres) v Ljubljani. Veliko več jih je hotelo prisostvovati, kot jih je lahko. Ni bilo enostavno. Naša vojska je morala že

maja 1945 zapustiti Koroško. Aktivisti, kolikor nas je na Koroškem še ostalo, smo šli spet v ilegalo. Meje so se zaprle in spet je bila mladina tista, ki nas je hranila, obveščala, in če je bilo treba, tudi skrivala pred Angleži. To so bili mladi iz okolice Šmarjete in iz bližine Velikovca.

Mislim, da tudi današnja mladina ne bi bila nič slabša, samo znati jo je treba voditi in navdušiti. Resnica je pa tudi, da imamo tako mlado in malo manj mlado generacijo, kakršno smo vzgojili.

MILENA TERGLOV
Vitanje 150

Pojasnilo

Odmev na Kje so vzroki za takšno površnost, 1. štv. TV-15

V TV-15, št. 1, z dne 8. januarja 1981, je bil objavljen pod naslovom »Kje so vzroki za takšno površnost« zapis Franja Maroška, Vitanje 130, o opisu dogodkov med NOB v občini Slovenske Konjice oziroma v Vitanju. V njem pisec ostro ocenjuje delo uredništva Krajevnega leksikona Slovenije, zato je Državna založba Slovenije dolžna pojasniti, kako in kje je dobila podatke.

Prav zato, da ne bi prišlo do neljubih netočnosti in pomanjkljivosti pri zapisih o dogajanju med NOB v posameznih krajih, je Državna založba Slovenije za tretjo knjigo Krajevnega leksikona Slovenije organizirala zbiranje podatkov tako, kakor je navedeno v uredniškovi spremeni besedi k tretji knjigi z navedbo tovarišev oziroma tovarišic, ki so te podatke posredovali iz posameznih občin. Glede na naravo publikacije je bilo v soglasju z zgodovinsko komisijo pri CK ZKS tudi dogovorjeno, da se je treba omejiti le na navedbe najnujnejših podatkov, tako da so bila navodila enotna za vse občine in je bilo tudi vse poslano gradivo skrbno pregledano. Za občino Slovenske Konjice je zbrala podatke Julka Tajnikar (v 3. knjigi KLS napačno navedeno »Julijan«). Po objavi zapisa Maroška v TV-15 smo Tajnikarjevo zaprosili za pojasnilo o teh podatkih. V dopisu, ki nam ga je poslala, sicer zatrjuje, da grajanih podatkov nismo dobili pri njej, vendar moramo zatrditi, da jih drugje nismo iskali. Žal nimamo več dokumentacije, ker se je uredništvo med tem preselilo in je bila tretja knjiga KLS objavljena že leta 1976, doslej pa nanjo ni bilo pripomb.

Prav delo v zvezi s pripravljanjem Krajevnega leksikona Slovenije je spodbudilo na terenu bolj načrtno in smotrno zbiranje podatkov o dogajanju med NOB, tako da so tovariši, ki so sodelovali pri zbiranju podatkov za to publikacijo, marsikje opravili prav pionirsko delo. Državna založba Slovenije je tudi organizirala zbiranje popravkov oziroma dopolnil podatkov iz NOB, ki so bili objavljeni v 1. in 2. knjigi Krajevnega leksikona Slovenije in so zdaj objavljeni v 4. knjigi. Res škoda, da netočnosti, ki jih navajate, niste že prej opazili, kajti priznati moramo, da sta založba, posebno pa urednik KLS prof. dr. Roman Savnik zelo prizadeta zaradi tona v zapisu, objavljenem v TV-15 in Prosvetnem delavcu. Tako zlahka pač ne gre razvrednotiti delo urednika, ki je s svojimi sodelavci zbral nešteto podatkov in opravil delo, ki ga ni mogoče izmeriti kar na prvi pogled, ampak je vsega spoštovanja in priznanja vredno. O malomarnem odnosu do obravnavanja časa narodnoosvobodilnega boja ne bi rekli drugega, kakor da so te besede zelo na hitro izrečene in da ne peljejo k tvornemu delu in tvornemu sodelovanju.

Vnovi bomo preverili vse podatke v zvezi z Vitanjem in jih – popravljene – ob prvi priložnosti objavili. Verjetno bo to (v zvezi s še drugimi morebitnimi korekturami) tedaj, ko bo izšla peta knjiga Krajevnega leksikona Slovenije, posvečena zamejskim Slovencem.

Redakcija
Državne založbe Slovenije

Razmišljanja o branju in dojemanju literature

Veliko berem. Ne segam sicer po vrhunski literaturi, ker bi jo s svojo skromno izobrazbo težko razumela. Tudi premoderne, abstraktne novejšje literature ne dojemam. Šunda in osladnih ljubezenskih romanov pa ne pre-

bavljam. No, k sreči, je na razpolago dovolj dobrega, meni primernega branja.

Berem počasi, ne hlastam in ne požiram knjig. Berem zbrano, s preudarkom in si o prebranem ustvarjam svojo sodbo. Neka knjiga me npr. zadovolji vsebinsko, pri drugi uživam v jeziku, načinu pisanja, stilu. Redko združuje vse. Za marsikatero ne vem, čemu ali za koga je napisana. Vsaka pa mi po svoji nekaj nudi. Če drugega ne, me vzpodbudi k razmišljanju.

Tokrat imam na tehtnici dve, za kateri se ne morem prav opredeliti. Slučajno sem prebrala zaporedoma dve knjigi s partizansko tematiko: Zupanovo Menuet za kitaro in Tratnikovo Danes jaz, jutri ti. Tako sta različni, da se ju sploh ne da primerjati. Saj je prvi že priznan pisatelj, drugi pa neznani amater. Pa vendar imata njuna junaka nekaj skupnega: usoda posameznika v zadnji vojni.

Dva junaka, Zupanov Berk in Tratnikov Rajko, nas popeljeta med partizane na tako različen način, kakor sta si pač pisca zamišljala ali doživljala v sebi. Razkrijeta nam svoj odnos do partizanskega boja. Prvi je vzvišen, domišljav, odklonilen, omalovažujoč. Drugi otroško neboljjen in naiven, včasih razočaran, a vztrajen in predan. Nehote istovetim pisca z njunima junakoma: mestni izobraženelec in rudarski sin.

Tehtam, primerjam. Nagibam se k Tratniku, čeprav moram priznati, da zna Zupan lepše pisati in umetniško oblikovati svoje zamisli. Škoda le, da tudi vsebinsko ni doslednejši.

Mogoče je moj odklon do Zupanovega Menueta delno pogojen s polemiko v zvezi s filmom Na svidenje v naslednji vojni, ki je bil po njem posnet. (Filma nisem videla!) Pri branju sem skušala biti objektivna, a me je vseeno marsikaj motilo. Nisem in nisem se mogla vziveti v Berka in sprejeti načina pisateljevega prikazovanja posameznih dogajanj v narodnoosvobodilnem boju.

Nasprotno me je pri Tratniku motil le jezik, stil pisanja, zgradba pripovedi. Njegovega Rajka pa sem vseskozi doživljala in razumela. Tudi v trenutkih nedoslednih odločitev. Moja naklonjenost in simpatije veljajo njegovi težko preizkušeni mladosti. Če k temu dodam še dejstvo, da Tratnik opisuje primorske partizane, je moje mnenje najbrž pristransko, a rekla bi: Njegova pripoved je morda napisana preveč diletantsko, toda prikazuje resnično podobo nekega časa. Zupanovo pisanje pa je vrhunsko, a dejstva potrjuje in izkrivlja.

Tako nekako presojam jaz kot nestrokovnjak in pripadnik generacije, ki je aktivno sodelovala v narodnoosvobodilnem boju. Literarni kritiki, izobraženci in današnja mladina prav gotovo to pojmujejo drugače. Pa vendar bi veljalo prav o primerjavi teh dveh tekstov še razmisliti. Katera vrednota v knjigi, zlasti partizanski, je važnejša? Literarna ali vsebinska? Če že obeh ni!

CVETKA MRAK
Nova Gorica

Odlikovanja

Moje že nekajletno razmišljanje se nanaša na odlikovanja, ki jih družba podeljuje za služnim občanom. V prvi vrsti gre za spoštovanje do teh družbenih priznanj in če hočete tudi do spoštovanja nosilcev oziroma dobitnikov teh družbenih priznanj.

Zavedamo se in vemo vsi, za kaj in na osnovi česa so bila ta priznanja podeljena in zakaj se še podeljujejo.

Nosilci teh družbenih priznanj so nanje ponosni in jih temu primerno tudi nosijo in hranijo kot svetinjo, sebi in drugim v dokaz, koliko družba ceni njihove žrtve in napore za skupne revolucionarne pridobitve ter socialistični razvoj.

Do tu vse lepo in prav! Nastane pa vprašanje, kako in kam z odlikovanji, ko nosilci le-teh umrejo. Sedanji način nadaljnje skrbi, hrambe in spoštovanja do teh priznanj se mi zdi milo rečeno mačehovski in stihijski. Lepo je, če sorodnik pokojnika ta odlikovanja oziroma priznanja hranijo in čuvajo doma. Popolnoma napačno, prostaško in zame nedopustno in vsega obsojanja vredno pa je, če se s temi odlikovanji in priznanji igrajo otroci. Še bolj nizkoten pa se mi zdi dejanski primer, ko so take odlikovanja krasila prsi neke »lutke« v stanovanju pokojnika.

Prav ta in vrsta drugih primerov so me vzpodbudili k temu razmišljanju in pisanju. Tak odnos do družbenih priznanj predstavlja vsaj zame žalitev pietete do pokojnika in zanikanje ter zaničevanje vsega, kar je pokojnik doprinesel s svojim junaštvom, delom in zgledom k skupni narodnostni samostojnosti in razvoju. Nastane še vprašanje čuvanja teh

priznanj za tiste nosilce, ki nimajo potomcev ali ožjih svojcev, ki bi jih prevzeli in jih tudi primerno hranili. Ta odlikovanja oziroma priznanja se znajdejo celo na odpadu. Sprašujem se, ali ni to končno zanikanje vseh družbenih priznanj, vrednot in norm?

Prav zaradi zgoraj navedenih resničnih dejstev bi bilo prav, da se tudi to vprašanje ustrezno zakonsko uredi. Kolikor vem, to vprašanje ni dosedaj nikjer urejeno z nobenimi normativnimi akti, ne v zveznem niti ne v republiškem merilu.

Moj predlog glede ureditve tega bi bil lahko vsaj skromen prispevek k negovanju tradicij NOB in razreševanju tega vprašanja.

Pri krajevnih organizacijah ZB, ZRVS, SZDL ali mladini naj bi primerno uredili poseben prostor ali skupni prostor vseh organizacij, tako da bi bila v izlozbi na ustrezni podlagi slika pokojnika z odlikovanji in osnovnimi podatki. Tak prostor bi se lahko imenoval spominska soba ali kotiček zaslužnih krajanov. Smatram, da bi bilo s tem rešeno tudi vprašanje pravilnega odnosa do pokojnih nosilcev priznanj in odlikovanj. Taki prostori bi lahko postali v poznejšem času tudi krajevna zanimivost in eden od virov za pisanje krajevnih kronik. Prepričan sem, da bi bilo tako spoštovanje do zaslužnih krajanov lahko samo v ponos kraju, narodu in domovini.

Le tako se lahko dokazuje spoštovanje do pokolenj, ki so prispevala svoj skromen delež k ustvarjanju in pisanju narodove zgodovine.

FRANC BIZJAK

Dve pismi o kočljivi zadevi

Tovariš Ikovic!
V 51. številki TV-15 lanskega leta sem v nadaljevanju Z ranjenci od Pohorja do Podvolovljeka opazil navedbo, da se je Jože Poljanšek prijavil domobrancem v nemški ofenzivi 1944/45. Poleg slednjega navedba ne omenja ničesar, kar bi identificiralo to ime.

V zvezi s tem nastaja med bralci TV-15 in znanci sum o neprekinjeni udeležbi v NOV. V tem okolišču je namreč več oseb z istim priimkom in imenom. Zato želim, da podatek o pobeugu Jožeta Poljanška k domobrancem dopolnite z rojstnimi podatki, z navedbo kraja in bivališča pred vstopom v NOV in morda celo poznejšega bivališča.

JOŽE POLJANŠEK
Cankarjeva c. 20
Kamnik

Spoštovani tovariš Poljanšek!

V zvezi z vašim pismom vam sporočam: V sestavku v TV-15, ki je original poročila gorenjskih domobrancev v arhivu IZDG v Ljubljani, je med drugim napisano: »6. 1. 45... Prijavljamo sledeče nove domobrante, katere smo ujeli ali pa so se nam sami prijavili: Vrhnik Jože... Poljanšek Jože roj. 1. 6. 1924 v Novi Stifci, kmečki sin, stan. v Lučah 20... bil prijet na domu 23. 12. 1944...«

V zvezi s priimkom Poljanšek pa sem na podlagi vašega pisma ugotovil in preveril pri matičnem uradu v Lučah, da je pravilni priimek POLANŠEK in ne POLJANŠEK, rojstni datum pa 6. 1. 1924 in ne 1. 6. 1924 kot je v domobranskem poročilu.

ANTON IKOVIC
Solčeva 56

Mati dobro ve

Pojasnilo k članku »V dolino bo treba«, ki je bil objavljen v tretji številki TV-15, 22. 1. 1980

V sestavek o obisku pri Francu in Lojzki Kolenc se je vrinila neprijetna napaka: Karel Novak-Drago, Lojzkin sin partizan, ni padel »nekje na Dolenjskem«, ampak se je smrtno ponesrečil, ko je trdo ob sebi postavil nabito brzostrelko.

Pravzaprav je do napake prišlo preprosto zato, ker je mati Lojzka skozi pogovor večkrat ponovila, da je njen Drago partizan na Dolenjskem. Iz tistega »partizani« se je pomotoma izcimilo »padel«. Zahvaljujemo se za dobronamerno (!) opozorilo po telefonu in za anonimno pismo. Vsekakor, napaka je naša, mati na to, kdaj in kje je njen sin padel, ni pozabila!

B. Ž. J.

Afriška razpotja

Mnogotere so značilnosti, ki nakazujejo značilnosti tako imenovane črne celine – Afrike. Ena izmed njih je ta, da se je kolonializem prav na afriških tleh najbolj krčevito zasidral. Danes pomeni jug Afrike zadnje gospodarsko in vojaško oporišče kolonializma, četudi ne gre za pravi kolonializem, se pravi za neposredno nadvlado neké tuje kolonialne sile, kajti kolonialni izkoriščevalci milijonov črnškega prebivalstva v južnoafriški republiki in Namibiji so pripadniki tamkajšnje bele manjšine, ki v podobi razzima in apartheida nasilno drže vso oblast v rokah, domače ljudstvo pa v povsem brezpravnem položaju.

Prav posebna značilnost Afrike, celine, ki je v kratkem desetletju v petdesetih letih doživela najbolj burne spremembe v obliki osamosvajanja tamkajšnjih ljudstev, pa je nedvomno ta, da je prav na tej celini neuvrščena najbolj razprostranjena, saj so vse neodvisne afriške dežele članice neuvrščene gibanja. Prav to množično članstvo afriških narodov v neuvrščeni gibanju je bistveno prispevalo k mednarodni uveljavitvi neuvrščene politike in njeni svetovni razsežnosti.

Za spopolnitev vrste posebnosti afriške celine kaže dodati še dejstvo, da sodi Afrika skoraj kot celina v sklop dežel v razvoju, izjema so zgolj nekatere naftne dežele na severu Afrike. Po drugi strani pa v isti sapi lahko dodamo dejstvo, da sodi Afrika med tiste celine, ki so izredno bogate z nekaterimi pomembnimi surovinami in dragocenimi kovinami. Prav južna Afrika, kjer se krčevito drži na oblasti rasistični režim, ima na primer kar 70 odstotkov vseh svetovnih zalog zlata, Namibija je bogata na uranu in vrsti drugih dragocenih rudnin.

Stotkov vseh svetovnih zalog zlata, Namibija je bogata na uranu in vrsti drugih dragocenih rudnin.

Surovinski in pa strateški pomen Afrike je tisto, kar je po eni strani svoj čas tako močno spodbujalo kolonialne sile, da si utrde svoje gospodarske postojanke, pa so zato tako nerade zapuščale to bogato območje sveta. Po drugi strani pa je nova oblika tuje ekonomske nadvalde, neokolonializem, danes najbolj nasilen in brezobziren prav v Afriki. Mnoge težke krize, skozi katere so šle posamezne afriške dežele v zadnjih nekaj desetletjih, imajo svoj izvor v neposrednem vpletanju bivših kolonialnih sil v razreševanje notranjih protislovij, vzmimo samo primer kongoške krize.

Zadnja leta pa so dala obilo dokazov o tem, da je afriška celina postala prizorišče vse hujših blokovskih spopadov za vplivna območja. Ni bilo lokalnega spora, v katerega se niso vmešavale velike sile in pri tem iskale lastne koristi. Nič ne kaže, da ne bi mogla biti Afrika še naprej prizorišče mogoče še ostrejšega spopadanja med velikima silama, če upoštevamo sedanje stanje med njima in če zlasti upoštevamo obtožbe, ki prihajajo s strani novega ameriškega predsednika zoper Sovjetsko zvezo, ki da podpira svetovni terorizem. Dejansko si je Sovjetska zveza z raznimi posegi v afriške razmere zadnjih let (etiopsko-somalska vojna, ogrožanje angolske neodvisnosti s strani južne Afrike in podobno), močno utrdila svoje postojanke v Afriki, kar je spodbudilo ostre reakcije zahodne velesile. Prav pod zornim kotom sedanje napetosti med Moskvo in Washingtonom in spricho težnje sedanjih

washingtonskih strategov, da ZDA vrnejo nekdanjo vlogo svetovnega žandarja, bi lahko pričakovali, da se bodo spori med velesilama močneje čutili tudi na afriških tleh. Morda bi kazalo znanilce tega videti tudi v okrepljeni dejavnosti južne Afrike proti neodvisnim državam južne Afrike in osvobodilnim gibanjem, (dokaz je bil silovit napad na Maputo), okrepljene vojaške posege Francije v nekatere njene bivše kolonije in podobno.

Da je Afrika cilj prodiranja najrazličnejših sil, dokazuje tudi vse večje zanimanje socialistične internacionale za afriške dežele pa tudi drugih sil, katoliške cerkve na primer, o čemer priča lanski papežev obisk v raznih deželah Afrike. Tudi svetovno islamsko gibanje kaže težnje načrtnega prodiranja v Afriko, kjer je muslimanstvo doseglo že zelo občutno zasidranost, o tem najbolj zgovorno govori podatek, da je v beli (arabski) Afriki velikanška večina prebivalstva muslimanske vere, med črnskim prebivalstvom po vsej Afriki pa je kar tretjina muslimanov.

Zaradi vsega tega se pred Afriko in vsemi njenimi narodi kaže kot bistveno važno troje: da čimprej odpravijo ostanke kolonializma, da utrdijo afriško enotnost in se uspešno postavljajo po robu tuji nadvaldi, in to vsakršni, ter da afriške dežele čim bolj utrdijo vrste neuvrščene gibanja in podprejo boj za ohranitev izvirnih načel neuvrščene politike. Samo v tem so jamstva razvoja in ohranitve neodvisnosti afriških držav.

Drago Košmrlj

Inflacija

Bitka proti inflaciji je ta čas naša najpomembnejša naloga. O tem ne kaže izgubljati besed. Poglejmo najprej, kakšno je stanje. Samo v januarju so cene poskočile za 8,3 odstotka, življenjski stroški pa za 9,3 odstotka. Takega divjanja cen ne pomnimo vse od leta 1965. Najbolj so se podražili izdelki iz žaganelega lesa in plošč, sledijo pa barvne kovine, pijače, električni aparati itn.

Hudo se dražijo živila. Statistika je ugotovila, da ni pridelka kateremu cena ne bi poskočila. Za testenine, mesne in mlečne izdelke in še za mnoge druge je treba odšteti tudi do 28 odstotkov denarja več. Cene nekaterih vrtnin so bile januarja letos v primerjavi z enakim mesecem lani višje kar za sto odstotkov. V Zavodu za statistiko so povedali, da je od marca lani do letošnjega februarja cena koruze porasla, denimo, za 75 odstotkov, soje za 100, krmil za 62, umetnih gnojil za 80 odstotkov itn. In vse to se dogaja v trenutku, ko na ves glas govorimo o stabilizaciji, zmanjševanju stroškov, večji produktivnosti dela in hitrejšem vključevanju slovenskega in jugoslovanskega gospodarstva v mednarodno menjavo.

Zakaj prihaja do tega? Pri odgovoru na to vprašanje je na prvo mesto nedvomno treba postaviti neugodno sestavo gospodarstva. V zadnjih dvajsetih letih se je odnos med predelovalno in surovinsko industrijo v Sloveniji poslabšal za nadaljnjih 10 odstotkov, tako da imamo danes tričetrt industrije predelovalne. To pa je hudo narobe, kajti odvisnost gospodarstva od drugih je iz dneva v dan večja, mimo tega pa nekaterih izdelkov na trgu kratkoročno manjka. To pa pomeni, da odnosa med ponudbo in povpraševanjem še daleč nismo uravnovesili. Največji razmik med ponudbo in povpraševanjem je danes na področju energetike, hrane, gradbenega materiala in kemije, in dokler teh neskladij ne bomo vsaj ublažili, se utegnejo težave ponavljati.

Inflacijo močno pospešujejo ukrepi kreditno-mo-

netarne politike. Pretekla leta nas niso kaj prida izučila, kajti v Jugoslaviji še vedno tiskamo preveč denarja. Emisijo uporabljamo kot nekakšen ventil za reševanje vseh mogočih problemov, pa čeprav je – gledano z ekonomskega stališča – to povsem nesprejemljivo.

Stabilno gospodarjenje najedajo iz dneva v dan večji proizvodni stroški. Beograjski ekonomski institut je ugotovil, da gre kar 70 odstotkov povečanih cen za pokrivanje večjih proizvodnih stroškov. To zgovorno priča o premajhni produktivnosti dela, saj se stroški na enoto proizvoda nenehno dvigujejo, namesto, da bi jih poskušali postopoma zmanjševati. Na inflacijo vplivajo tudi nekatere uvozne cene, ki so v zadnjih mesecih prav tako precej višje. Gre zlasti za nafto, surovine za potrebe kemične industrije, za premog, bombaž, surove kože in še za nekatere druge. Vedeli smo, da se ti izdelki na svetovnem trgu dražijo, vendar smo očitno premalo storili, da bi uvoženo inflacijo skrčili na tisto resnjo.

Ni se mogoče znebiti občutka, da bi se marsičemu lahko odrekli, če bi pravočasno poskrbeli za nadomestitev uvoženih izdelkov z domačimi. Odvisnosti od tujine se seveda ne bo mogoče povsem otresti. Nafto in še marsikaj bomo morali uvažati tudi v prihodnje. Toda spisek izdelkov na uvoznih listah je še vedno odločno preširok.

In kaj bomo storili? Napovedanih ukrepov ne manjka. Razdeliti bi jih kazalo na dva dela. Najprej je tisto, kar je mogoče postoriti – da tako rečemo – takoj. Gre za širok pretres vseh podražitev, ki smo jih doživeli od novega leta sem. O upravičenosti ali neupravičenosti novih cen naj ne bi več govorili le v ozkih poslovnih krogih. To mora postati ena glavnih tem predvsem zborov delovnih ljudi.

Skrivaštvu in izmikanjem bi morali torej napovedati odločno konec. Mimo delavcev v temeljnih organizacijah združenega dela naj ne bi šla več

nobena odločitev, saj je jasno, da so prav oni najbolj zainteresirani za sedanjo umiritev cen. Tam, kjer bodo ugotovili, da podražitve niso bile upravičene, bi bilo treba cene vrniti na prejšnjo raven, nosilce podražitev pa poklicati na odgovornost.

K temu bo precej prispeval tudi sklep javnih tožilcev, ki takšnih postopkov ne bodo več obravnavali kot prestopke, ampak kot kaznivo dejanje. To še zlasti v primerih, ko bodo ugotovili, da so cene poskočile tudi za 30 in več odstotkov. Z ostrejšimi ukrepi bodo preprečevali nenadzorovano rast cen mimo zakonov. Zavarovali bodo, z eno besedo, zakonitost, za kar so po ustavi tudi pooblašteni.

V akcijo so se vključili tudi izvršni sveti. Eden njihovih najpomembnejših sklepov je, da nobena organizacija v državi ne sme več zahtevati za dobavo surovin, reprodukcijskega materiala in izdelkov plačila v devizah, najrazličnejših predujmov in sovlaganj. To je zelo pomembno, saj smo bili v zadnjih mesecih priča številnim izsiljevanjem, ko so organizacije združenega dela prek navideznih samoupravnih sporazumov skušale povečane stroške pokrivati zgolj z višjo ceno.

Te dni lahko pričakujemo tudi odločitve o zagotavljanju izdelkov široke porabe ter o preskrbi z nafto in naftnimi derivati. Marsikaj bo dorečenega na področju hrane. Sodijo, da bi do konca letošnjega leta morali zavreti vsakršno povečevanje cen sladkorja, mesa, mleka, olja, moke in kruha. Morebitne stroške naj bi pokrili z nadomestili, ki naj bi jih uvedli za vso državo.

Toda to so le kratkoročni ukrepi, ki trajneje problemov ne bodo rešili. Tega se ta čas mnogi dobro zavedajo. Začeti je treba pri vzrokih, ti pa ležijo v strukturni neusklajenosti gospodarstva, v preveliki odvisnosti od uvoza, neustreznih naložbenih politik, pretirani porabi itn. In ko govorimo o boju proti inflaciji, moramo imeti pred očmi predvsem to.

Darko Marin

Steklo je delo odbora 15. divizije

Po uspelem zboru skupnosti borcev 15. udarne divizije in tovariškem srečanju 6. decembra lani v domu JLA v Ljubljani se je 18. februarja sestal izvoljeni odbor te divizije. Izvolili so predsednika, podpredsednika, tajnika in blagajnika. Predsednik je še naprej Stane Škrlj.

Poleg teh so člani odbora izvolili še delegate za občinske skupščine ZZB v občinah, kjer ima 15. udarna divizija domicil, to je v Metliki, Črnomlju, Novem mestu in Trebnjem. V posebni točki dnevnega reda pa so razpravljali tudi o povezavi med odborom divizije in temi občinami ter o oblikah delovanja oziroma sodelovanja. Seje sta se udeležila tudi predstavnika enote JLA, ki nadaljuje tradicije 15. udarne divizije. Odbor sta seznanila z načrti in oblikami sodelovanja oziroma željami poveljstva te enote.

Finančno poročilo je pokazalo, da se je odbor obnašal stabilizacijsko. Poraba je bila namreč skoraj za polovico manjša od načrtovane.

Najbolj obširna je bila razprava o pisanju monografije 15. udarne divizije, ki se ga je lotil Lado Ambrožič-Novljan. Dva tovariša sta mu izbrala nad 4.000 dokumentov iz arhivov Instituta za zgodovino delavskega gibanja v Ljubljani in arhiva pri CK ZKS. Zdaj bi bilo potrebno preiskati še beograjske arhive, kjer je še nekaj gradiva. Tam bi bilo morebiti mogoče najti dokumente iz razdobja marec-maj 1945, ki jih je v Ljubljani zelo malo, morajo pa nekje biti. Glede pisanja monografije so zato člani odbora izvolili dve komisiji: za vsebinski pregled in finančno. Prva bo sodelovala s piscem pri iskanju gradiva in s pripombami ter nasveti, druga pa bo skušala zbrati potreben denar. V zvezi s tem so člani odbora razpravljali o možnosti, da monografijo izda sam odbor. To bi jo precej pocenilo, saj naložbe zaračunajo nesorazmerno visoke režijske stroške.

Nazadnje je odbor ocenil dotedanje delovanje in soglasno ugotovil, da je po dolgoletnem, povsem neopravičljivem mrtvilu, končno le zaživel skupnost borcev 15. udarne divizije. S tem se je vključila v podobno delovanje skupnosti drugih slovenskih partizanskih divizij, ki so pokazale zgledne uspehe.

M. P.

IZ DELA BORČEVSKIH ORGANIZACIJ

Novo mesto - Tudi borci se moramo obnašati stabilizacijsko

To je bil refren, ki smo ga slišali iz ust predsednika ZB Center Novo mesto na redni volilni konferenci 16. februarja. Udeležba je bila lepa, saj se je udeležilo skoro 75 odstotka vsega članstva. Iz poročila predsednika Franca Skofa smo lahko razbrali, da je bilo delo odbora in njegovih komisij res zelo pestro in tudi uspešno, kar je zbor tudi pohvalil in ugotovil v razpravi. Mnogo je bilo dela, ko je odbor pomagal pri reševanju socialnih zdravstvenih vprašanj ter tudi predložil svoje ukrepe zdravstveni službi. Vendar pa je bilo tudi ugotovljeno, da se je le preveč razrastlo mišljenje, da je le zdravljenje v zdraviliščih edino, kar bi nekateri tudi radi izrabili. Zato je bilo sklenjeno, da se bomo predlagali za zdravljenje - kot rekreacijo v naše Banjole in Strunjan, najnujnejše pa poslali v zdravilišča. Ko smo imeli lansko leto prvič obvezno za vse članstvo sistematični pregled, se kar 30 odstotka članstva ni odzvalo. Bolj se moramo zato obnašati stabilizacijsko tudi v drugih dejavnostih kot pri organizaciji krajskih izletov, več pa pomagati tudi pri urejevanju kronike iz NOB Centra Novo mesto. Sklenjeno je bilo tudi, da bo odbor razpisal v letošnjem jubilejnem letu tekmovanje mladine v pisanju nalog iz tega območja, komisija pa se bo tudi povezala s šolami glede tesnejšega sodelovanja in predavanj naših članov o NOB. Tudi pomoč muzeju v Novem mestu bo naloga odbora in članstva. Pomagali naj bi zbirati material in ostale podatke iz vojnih dni, posebej še za območje Novega mesta, in posebno območja Centra. Glede praznovanja ob dnevu KS, v katero spada, pa je bilo povedano, da bi naj tu bila dva datuma: 8. september 1943 kot prva osvoboditev Novega mesta ali 29. oktober - dan novomeške občine. Novo vodstvo je sprejelo obširen program in upamo, da ga bo z našo pomočjo tudi realiziralo, s poudarkom, da bomo res varčevali.

Marjan Tratar-Učo

Črnomelj - Invalidi so povedali

V soboto, 14. februarja 1981, so se v Ormožu sestali na občinski konferenci vojaški invalidi. Pregledali so delo v preteklem obdobju, se pogovorili o perečih problemih, ki tarejo posamezne vojaške invalide in invalidske upravičenosti.

Seznani so se s statutarim sklepom občinske organizacije ZZB NOV Ormož in prilagodili tiste člene, ki govorijo o delu združenja vojaških invalidov. Sklenili so, da bodo ustanovili sekcijo vojaških invalidov v okviru krajevnih organizacij ZB Ormož, Središče, Ivanjke, Podgorci, Velika Nedelja, Kog, in Tomaž. Vse to zaradi boljše povezave in dela s posamezno krajevno skupnostjo, v kateri invalidi živijo in delajo.

Prisotni so pazljivo poslušali poročilo predsednika občinskega odbora ZZB NOV Ormož Vlada Ožbolta, ko je poročal o dosedanjem delu občinskega odbora in nakazal smernice za nadaljnje delo. Med drugim je poudaril, da bomo v prihodnje še bolj angažirali posamezne krajevene skupnosti in vse njihove organizacije ter društva, da bodo starejši in bolni invalidi deležni še večje pozornosti.

V nadaljevanju so člani razpravljali o invalidninah, ki ne ustrezajo. Z leti bi se odstotek invalidnosti moral večati, ker leta prinašajo invalidom boleznin in težave; ortopedske pripomočke so tudi kritizirali. Nerešenih je še vrsta vprašanj okrog raznih olajšav invalidom in invalidskim upravičencem (motorna vozila, gorivo, vožnja z zelenim vlakom itd.). Posebno so pri raznih zadevah prizadeti invalidi - kmetje, ki so poleg vsega še močno čustveno vezani na zemljo. Mnogo ostrih besed je bilo izrečenih o delu zdravniških komisij. Vojaški invalidi so za marsikaj prikrašani že zaradi svoje invalidnosti, zato naj bi tisti, ki urejajo zadeve vojaških invalidov, ravnali in se obnašali do njih humano in bolj prijazno. Vojaškim invalidom ni vseeno v kakšnem okolju živijo. Sklenili so, da si bodo prizadevali doseči izboljšave tudi na tem področju. Želijo ohraniti z vso ostalo družbo okolje čisto in zdravo! Tudi družabnih srečanj si v prihodnje želijo več.

Enoglasno so potrdili evidentirane kandidate za novo vodstvo občinskega odbora ZZB NOV in izvolili novi odbor združenja vojaških invalidov.

M. Z.

Luče: Borci so zborovali

Pred dnevi so se zbrali člani ZB Luče na letni konferenci. Udeležba na zboru je bila izredno zadovoljiva. Na zboru so obravnavali dosedanje delo organizacije za preteklo mandatno dobo in predlagali bodoči plan dela v organizaciji. Po obširnih poročilih in diskusiji članstva se je ugotovilo, da je imela organizacija izredno skrb za borce posebno za socialno šibke, bolne in starejše borce. V tem pogledu je dala organizacija več predlogov za pridobivanje priznavalnin, za zdravljenje v toplicah, pomagala pridobiti dokumente za dvojna priznanja. Člani odbora so obiskali stare in bolne borce tudi na domu se z njimi pogovarjali in jih skromno obdarili. Obstaja pa še vedno problem pridobivanja stanovanjskega posojila za borce, potrebe so velike, denarja pa pravijo, ni. Ugotovljeno je bilo tudi, da organizacija dobro skrbi za vzdrževanje spomenikov in obeležij iz NOB, postavljala so se tudi nova obeležja.

Knapič Vinko

IZ DELA BORČEVSKIH ORGANIZACIJ

Pohvalna aktivnost

V februarju so zasedale vse komisije pri predsedstvu občinske konference ZRVS Bežigrad. Komisija za strokovno usposabljanje in idejno-politično izobraževanje je pregledala, kako krajevene organizacije izvajajo načrtovane naloge. Nekateri organizacije izvajajo program brezhibno, saj so že opravile vse priprave, izvedle seminarje in izdelale taktično nalogo za preverjanje znanja RVS. Streljanje bodo organizirale krajevene organizacije vsaka za svoje članstvo na že preurejenem strelišču ob Savici. Tako se bodo dobili najboljši, ki bodo v okviru občinskega prazniškega tekmovanja ekipno in posamično.

Komisija za družbeno dejavnost, ljudsko obrambo in družbeno samozaščito je bila seznanjena s pomembnimi zaključki s seminarja za osnovnošolske učitelje na te-

mo: Obrambna vzgoja v osnovnih šolah, ki ga je organiziral sekretariat za ljudsko obrambo skupščine občine Bežigrad, skupno z Zavodom SRS za šolstvo in republiškim komitejem za vzgojo, izobraževanje in telesno kulturo. Šolska vrata so odprta in zagotovljena je pomoč vseh dejavnikov, ki se ukvarjajo z nalogami SLO in DS.

Informativno-propagandna komisija je dala poseben poudarek načinu in sprotnem spremljanju vseh aktivnosti, ki jih izvajajo krajevene organizacije. Zahtevna naloga čaka člane komisije pri vsestranskem agitiranju in organiziranju vrste proslav, prireditev in razstav samostojno ali v sklopu SZDL ob letošnjih jubilejih, 40-letnici vstaje in JLA. V zvezi s tem bo potrebno objavljati v raznih občilih, posebej pa še v

občinskem glasilu in TV-15, prispevke o delu in nalogah organizacij ter njenega članstva, čeprav je dosedanje delo na tem področju zadovoljivo.

Komisija za organizacijske in kadrovske zadeve je razpravljala o evidentiranju možnih kandidatov za novo vodstvo v prihodnjem letu za potrebe krajevnih organizacij, občinske organizacije in drugih teles. Veliko je bilo govora tudi o stimulativnih merah za aktiviste organizacije, katerih ni malo. Z vso odgovornostjo bodo razmislili o predlogih za odlikovanja in priznanja ZRVS, da bi se na ta način v letošnjem jubilejnem letu oddolžili vsem tistim članom, ki se že dolga leta nesebično udeležujejo v aktivnem delu.

Dušan Rebolj

Volilna konferenca v Podnartu

Na zadnji seji KO ZB Podnart, ki je bila pred dnevi v domu AMD v Podnartu, so s predstavniki sosednjih odborov ZZB NOV analizirali letošnji smučarski tek patrolj po poteh narodnega heroja Stanega Zagarja, ki je bil 25. januarja letos na Srednji Dobravi. Ugotovili so, da je odlično uspel, zato so sprejeli sklep, da bo prireditev tradicionalna. Ustanovili bodo stalni odbor, zato bodo letos na volilnih konferencah KO ZB v Podnartu, Kropi, Srednji Dobravi, Kamni gorici in v Ljubnem izvolili po dva odbornika. Takoj po zaključnih volilnih konferencah se bodo odborniki sestali in izdelali načrt tekmovanja za leto 1982 in tudi za naslednjih pet let.

Odborniki KO ZB Podnart so na seji izdelali predlog programa dela za leto 1981, predlog kandidatne liste za novo vodstvo in vse ostalo za volilno konferenco, ki bo letos v soboto, 21. marca, ob 16. uri v domu kulture v Podnartu.

Ciril Rozman

Pregledali so delo

Volilna konferenca ZRVS Tolmin je pokazala na pozitivne premike v delovanju te organizacije.

Rezervni vojaški starešine posvečajo največjo skrb usposabljanju najmlajših v šolah in mladim na MDA Posočje. Delo članstva pa je usmerjeno tudi v pomoč pri izvedbi akcij NNNP, tekmovalnim aktivnostim in drugim pomembnim obrambnim usposabljanjem vsega prebivalstva. Še posebno dobro je bilo izvedeno prvo občinsko orientacijsko tekmovanje, ki so ga rezervni starešine krajevene organizacije ZRVS Bovec dobro izpeljali. Kaže torej, da se delo RVS le prenaša na krajevene organizacije in ne ostaja na občinski konferenci.

Dobro delo se je kazalo tudi skozi udeležbo starešin na predavanjih in izpitih. V letu 1980 se je vseh sklicev rezervnih vojaških starešin udeležilo kar 95 odstotkov članstva.

Ugodno so člani ocenili delo informativne komisije, čeprav so izrazili željo po še večji prisotnosti aktivnosti RVS v sredstvih javnega obveščanja. To je potrebno doseči skozi aktiviranje dopisnikov in krajevnih organizacij ZRVS. Občinska konferenca je v dobrem letu izdala tri številke svojega glasila, ki je namenjeno članstvu.

Vsekakor zaslužijo veliko priznanje tudi rezervni starešine skupaj z mladinci, ki se že vrsto let udeležujejo tradicionalnega tekmovanja v Dražgošah. Letošnje prvo mesto v tekmovanju Po poteh heroja Kebeta je priznanje, ki za vložen trud posameznikov zasluži vso pohvalo. RVS pa so se udeležili tudi tekmovanj na regijskem nivoju, kjer so dosegli nekaj pomembnih rezultatov.

Če lahko zapišemo o dokaj dobrem delu RVS občine Tolmin, pa je potrebno omeniti tudi senčno stran dela. Gre za ustanavljanje aktivov rezervnih vojaških starešin v ozdih in KS. Tu se stvari niso premaknile. Oblikovanje aktivov in načrtno vključevanje starešin v delo pri obrambnih pripravah v ozdih in KS bi dalo še boljše rezultate. Misel, da se aktivnost rezervnih starešin kaže le skozi udeležbo na predavanjih in izpitih, je potrebno preseči.

Tudi pridobivanje novih članov, ki sicer niso člani RVS, so pa po funkcijah na pomembnih mestih v SLO in DS, bo osrednja naloga novega občinskega vodstva rezervnih starešin. S takim načinom se organizacija RVS odpira navzven, je pa to tudi neposredna oblika podružabljanja naše SLO in DS.

Dokaj kritična razprava je pokazala, da bo potrebno posvetiti pozornost pridobivanju ženskega kadra (dosedaj le štiri), pa tudi članov ZK (dosedaj 181). Tudi šolanju in vpisu učencev v vojaške šole bo potrebno dati več skrbi.

Vse premalo pozornosti je posvečeno telesnim sposobnostim. Zato so se člani zavzeli, da bi v prihodnje izpiti ne bili zgolj teoretično usposabljanje s streljanjem, temveč, da bi bila to taka oblika dela na terenu, ki bi rezervne starešine krepila na vseh področjih.

Za novega predsednika občinske konference ZRVS je bil izvoljen Mičo Gruntar.

Vojko Hobic

Kajuhove nagrade 81

za dela o naši revolucionarni preteklosti

Založba Borec vse od leta 1960 podeljuje Kajuhove nagrade ustvarjalcem najboljših del, ki prinašajo nov prikaz naše revolucionarne preteklosti, pomemben prispevek k zgodovini našega narodnoosvobodilnega boja. Do letos je bilo podeljenih 91 nagrad.

V petek, 20. februarja, so v dvorani ljubljanske mestne skušine prejeli priznanja Marjanca Jemec-Božič, Boris Mlakar, Stane Šinkovec in France Filipič. Žirija se je težko odločila, da letos ne bo nagradila nobenega literarnega dela. Ko je presojala, katera dela zaslužijo Kajuhovo nagrado, so ji bile pred oči besede Kajuha, ki je leta 1938 pisal svojemu prijatelju Kostji: »Smejem se onim pesnikom, ki vzdihujejo o ljubezni, medtem ko jim narod propada. Obsojam vse, ki jim lira laže zdaj, ko umirajo tisoči in tisoči na bojnih poljanah.«

Predsednik žirije, tovariš Avguštin Lah je

podal obrazložitve za posamezne nagrade. Med drugim je dejal: »Žirija se je najprej soglasno odločila, da nagradi umetnostni prispevek v mladinskem programu založbe Borec, kjer sodeluje kar petindvajset slikarjev. Kajuhovo nagrado 1981 smo prisodili dolgoletni sodelavki revije Kurirček, akademski slikarki **Marjanci Jemec-Božičevi**. Ilustrirala je vrsto mladinskih knjig, ki vsebinsko ustrezajo osnovnemu poslanstvu založbe Borec. Med njimi zlasti živahno in dramatično približujeta mladini čase NOB slikarici Najmlajši kurir po besedilu Karla Grabeljška in Bolničarka Vida po besedilu Iva Zormana.

Iz skupine znanstvenih del je žirija letos izbrala kar tri zelo obsejna dela za Kajuhove nagrade. Nagradila je delo magistra **Borisa Mlakarja** o domobranstvu na Primorskem, ki sta ga ves čas omejevala visoka nacionalna zavest primorskih Slovencev in širina narodnoosvobodilnega gibanja v tem delu domo-

vine. Mlakarjevo prizadevno raziskovanje pomeni prispevek slovenskemu zgodovinsko-pisju in zgodovini našega boja za osvoboditev Slovenskega primorja.

Se eno delo razkriva veliko zablodo fašističnega nasilja,« je poudaril Avguštin Lah, »**Dachauski zbornik**, ki združuje zgodovinski prikaz nastanka in delovanja zloglasnega nacističnega koncentracijskega taborišča Dachau in spominske izpovedi preživelih tamkajšnjih internirancev. Za zbornik je napisal več kot 250 strani obširno študijo tovariš Stane Šinkovec. V njej govori o snovanju in urejanju taborišča, o delu taboriščnikov, o boleznih in mrličih, o medicinskih poskusih in zločinih, pa seveda o koncu taborišča, svobodi in sodbi. Drugi pomemben del zbornika je opis delovanja jugoslovanskih komunistov v taborišču. Tretji del pa sestavljajo spominski zapisi. Žirija je dala priznanje tako

uredniškemu odboru kot celoti in še posebej tovarišu **Stanetu Šinkovcu**.

Kajuhovo nagrado 1981 prejme tudi književnik, publicist in raziskovalec naše zgodovine delavskega revolucionarnega gibanja, tovariš **France Filipič**. Založba Borec bo kmalu izdala obširen zbornik Poglavlja iz revolucionarnega boja jugoslovanskih komunistov v letih 1919–1941, ki obsega 24 študij in je sad desetletnih obširnih sistematičnih raziskav lokalne zgodovine, slovenskega nacionalnega in jugoslovanskega mednarodnega revolucionarnega delavskega gibanja. Zanimivi so opisi likov, med drugimi Josipa Broza Tita, Moše Pijade, Lovra Kuharja, Koče Racina, Edvarda Kardelja itd. Z intervjuji je tovariš Filipič otel pozabi dragocena pričevanja udeležencev delavskega gibanja.

Ob koncu je tovariš Lah izrazil željo po novih temah in vidikih v sodelovanju avtorjev z založbo Borec.

Marjanca Jemec-Božič

Boris Mlakar

Stane Šinkovec

France Filipič

SPREMLJAMO

Vojna v »velikem« mestu

Maratonska nadaljevanke o velikem Splitu (v narekovaju ali brez) je bila zastavljena kot poskus preseka skozi zgodovinsko dogajanje in procese od tistih zgodnjih let po komaj končanem devetnajstem stoletju pa vse tja do začetkov nove, naše, sedanje dobe, ki pa kot taka ne sodi več v zgodovino.

In vendar...

Več kot samoumevno je namreč, da moramo trditvi take vrste sami oporekati, še preden se skušamo nadrobneje zazreti vanjo. Avtorju Miljenku Smojki seveda ni šlo za zgodovinsko, pač pa literarno fikcijo, se pravi popisovanje življenjskih poti posameznih oseb, ki jih je pač izbral kot zanimive, jih v ta namen izločil iz celote, jih literarno obdelal ter skušal na njihovih življenjskih ali doživljajskih primerih odsliskati tipične situacije posameznih obdobj ali »postaj« na dolgem življenjskem popotovanju skozi prvo polovico stoletja.

S temi načini obdelave pa je vendarle skušal podati presek skozi »zgodovinske

proces«, kajti namen nadaljevanke je izrazito jasen: pokazati, kako so v posameznih ključnih obdobjih, med katerimi smo videli čase izza prve svetovne vojne pa čas nastajanja jugoslovanske kraljevine pa obdobja krize in diktature in naposled prelomni čas okupacije in narodnoosvobodilnega boja, živeli, ravnali, reagirali in se opredeljevali njegovi »junaki«, povzeti (berimo: izmišljeni) iz vseh – ali vsaj večinskih – socialnih slojev, iz kakršnih je bilo sestavljeno mesto, kot je Split.

Zdaj se moramo seveda vprašati, ali je takšna pot k preseku skozi zgodovinski čas plodna in smotrna. Žal moramo ugotovljati, da kakšne posebne koristi od nje ne bosta imela niti naše vedenje bodisi o Splitu bodisi o zgodovini niti galerija literarnih likov in zgodb, shranjenih v zakladnico umetniško obvladanih ponazoritev časa. Avtor je svoje osebe in dogodke obravnaval vse preveč površno in jih podajal v tolikšni meri stilizirano, da so postajali podobni nekakšnim lutkam ali voščenim figuram, namesto da bi bili v polnem pomenu besede živi izseki svojega časa in svojega podnebja. Vanje je sicer natresel dolgo vrsto tipičnih dalmatinskih značilnosti, ki pa jih režiser Joakim Marušić ni znal ali ni zmogel oblikovati na igralcih tako, da bi mu bili prerasli v trdne, oprijemljive in zares prepričljive figure. Zdi se, da se je tak lik posrečil samo barba Duji Borisa Dvornika, kot povsem neustrezen in nesprejemljiv pa se je režiserjev postopek izkazal pri statistih, ki naj bi ponazarjali splitske množice, vojaštvo ali podobne kolektivne sestave.

Odklonilne pripombe, ki jih nizamo, veljajo za vrsto poprejšnjih, recimo jim »predvojnih« epizod v sestavi nadaljevanke. Dokaj ugodnejša in v mnogočem že kar sprejemljiva pa postane slika, ko pride do ponazoritve splitskih dogajanj med italijansko okupacijo in ob kapitulaciji Mussolinijevega »imperija«. Kot da sta se avtor in režiser prek vseh poprejšnjih epizod »sprehodila« samo zato, da bi se lahko kolikor mogoče zbrano posvetila prav tem dogajanjem, ki skušajo osvetliti prelomni čas in dokazati, v kakšno dejavno revolucionarno silo so se akumulirale dolgoletne človeške stiske, nezadovoljstva in neizpolnjena stremjenja. Kdo

vse spregleda, kdo vse postane sredi teh prelomnih dni soudeleženec in soborec nacionalno in socialno osvobodilnega gibanja!

Trinajsta epizoda z naslovom Kapitulacija je zavrgla mnoge slabosti, ki smo jim bili v izdatni meri priče ob vrsti poprejšnjih srečanj z Velikim mestom. Stisnila je svojo pozornost k vseprežemajočim dogodkom likvidacije fašističnega imperijalizma, k njihovemu klavnemu razgaljenju in k hkratni koncentraciji novih sil, ki so postale dominantne po dolgi letih krizi in zatiranju, kar vse je vdihnilo tako dogajanju kot posameznim likom globlje razsežnosti in jim dalo na vsem lepem veliko bolj človeški pa mestoma celo pretresljiv obraz, česar v Velikem mestu vse poprej nismo doživljali.

Prav ta, trinajsta epizoda pa je neke vrste dokaz o neuravnoteženosti zamisli, ki je botrovala celotnemu projektu nadaljevanke. Veliko bolj plodna bi bila, ko bi jo bil avtor skoncentriral na ključne dogodke v zgodovini svojega mesta, k dramatičnim vzlogom dogajanja, k resničnim prelomom, ki so se izkazali v zgodovinskem poteku časa. Zlahka bi se bil lahko odrekel nepotrebnosti pa celo nerabni ekspanziji snovi in v precej krajšem časovnem razponu – pa zato umetniško intenzivneje – povedal o dogajanjih in procesih v ljudeh svojega mesta veliko več.

Zdaj pa seveda je, kar je.

Kot celota je vseskozi razvlečeno Veliko mesto umetniška jalovina z redko posejanimi fabulativnimi in iglaskimi biseri.

Mednarodna obzorja ali občutek za mero in ritem

Ob gledanju oddaj in njihovem komentiranju večkrat ugotavljamo, da se vnaprej odmerjeni čas in vsebina ne ujemata. So vsebinsko prazne teme in pogovori, ki bi jih bilo treba čimprej končati, a kaj, ko jih je treba razvleči do roka, določenega s programsko shemo – in so po drugi strani

teme, ki jih neusmiljeni pogled na uro preseka sredi najbolj zanimivih poant.

Da bi se zadregam te vrste izognili, so se tudi v uredništvu zunanje-političnih oddaj oprijeli dvourne »sestavljene« z imenom Mednarodna obzorja kot ene izmed priloženosti, da najdejo ustrezen prostor za vsako izmed posameznih aktualnih tem: večji časovni predal za problemsko bolj razsežne, manjšega za relativno ožje teme. A se namen pri prvem preskusu nove možnosti, žal, ni obnesel, kot smo se na dejali. Spet je, kot vse kaže, prevladala shema, čeprav določena navznoter, znotraj okvirov same oddaje. Pogovoru o delhijski konferenci je bila vnaprej namenjena cela prva ura Mednarodnih obzorij, pa čeprav se je kmalu izkazalo, da snovi za tolikšen obseg pogovora vendarle ni. Besedovanje se je vlekle, ostajalo v sferah splošnosti, koncentracija je popustila – in efekt pogovarjanja je bil glede na vse to bistveno manjši, kot bi lahko bil, če bi bili v uredništvu presodili prav in odmerili komentarjem o delhijski konferenci krajši časovni razpon.

Da je to možno, je dokazala druga polovica dvourne oddaje, ko so posamezne sestavine (Verbičeva najnovejša poljska reportaža o tem, kako delavci sami doživljajo razmerja med partijo in Solidarnostjo, pogovor z vseskozi angažirano pevko Miriam Makeba ter njen nastop in Staničev »pogovor« z vzhodnoevropskimi dopisniki o statusu partije ter o njenem odnosu do dogajanj, do kakršnih so pripeljala spontana gibanja na Poljskem) v polnem smislu besede našle svojo mero, se »izpele« in postavile piko, ko je bil zanj čas.

Smotrna bi bila torej opredelitev za večjo notranjo fleksibilnost poteka oddaje. Čim bolj stran od shem, čim bliže intenzivnosti poteka! Ko poteka pogovor v živo, je sicer težko poseči vmes in se od sobesednikov, ki nimajo kdove kaj povedati, posloviti – toda prav tem in takim posegom ustvarjalne režije bodi namenjen dvourni pas neke mozaične oddaje. Gledalce mora držati v nenehni pozornosti. Dolgočasenja si ne sme privoščiti.

Viktor Konjar

Celje v obrambi in zaščiti

Ne maramo režiranih, bleščečih vaj!

Spreglasmo sodobno odtujenost človeka

Skupina letal se je odtrgala iz prostrane sončnega blišča nad Savinjsko dolino, drobne pikice so se zlohotno približevale Celju, krik siren je napolnil ozračje... bližal se je bombni napad! Ljudje so drveli v zaklonišča. Enote civilne in narodne zaščite so bile pripravljene, ko so začele padati prve bombe in se je mesto zavilo v dim...

Po ulicah so se pomikali možje z nosili, iz ruševin so reševali pokopane, brez panike, utečeno, kot da bi to počenjali kdovekolikokrat. Na videz prizadeto, izumrlo mesto je hip po bombnem napadu že zaživelo svoje posebno, brezhrebno organizirano življenje, ki je pomagalo, reševalo, se trudilo kot v jarem vpreženi voliči. Hitra pomoč je najboljša pomoč!

Vizija prihodnosti? Kdo ve. Morebiti. Na vse je treba računati, z vsem se je treba sprijazniti, predvsem pa je treba biti pripravljen. Jata letal nad Celjem je res le privid, zlohoten privid, a kot mnogi prividi tega razburkanega in nepomirljivega sveta, navsezadnje tudi ta lahko postane resničnost. Na srečo le v zaključni prireditvi vaje Nič nas ne sme presenetiti, ki bo v prvih junijskih dneh v Celju.

Pripravam je treba vdihniti življenje

Zaključna vaja se torej bliža z vso naglico, kar pa seveda ne pomeni, da je treba sedaj pohiteti. Nasprotno: priprave na splošni ljudski odpor in družbeno samozaščito so že lep čas nazaj sestavni del našega življenja in nas zato res ne bi smelo nič presenetiti. Vsakodnevna prireditve je le preverjanje pripravljenosti, preverjanje izpolnjenosti, ocenjevanje novosti, odbiranje zrnja od plev.

O bližajočem se dogodku, ki bo Celje za dober teden prestavil v neko čisto posebno vzdušje, smo se pogovarjali z Viki Kranjcem, občinskim sekretarjem za ljudsko obrambo, Stanetom Ocvirkom, načelnikom štaba za civilno zaščito, in Tonetom Rožmanom, predsednikom občinske konference Socialistične zveze delovnih ljudi, možni torej, v katerih rokah se stekajo vsa vlakenca, bolj ali manj nevidna, te širokopotezno zastavljene akcije.

Povsod po Sloveniji se trudijo, da bi v obrambne priprave zajeli kar največ občanov, delovnih ljudi, da bi akciji vdihnili nekaj novega, svežega, ustreznega?

Viki Kranjc: Nosilec akcije je seveda tudi v Celju socialistična zveza oziroma njen koordinacijski odbor za splošni ljudski odpor in družbeno samozaščito. V okviru tega odbora smo se dogovorili za natančen program, ki smo ga objavili v naši tako imenovani »zeleni knjižici«, kjer objavljamo pomembne zadeve s področja ljudske obrambe. Na ta način smo dovolj na široko seznanili občane in delovne ljudi s programom, so pa še druge oblike.

Priprave intenzivno potekajo že od septembra, je pa to, kot je znano, kontinuiran proces, ki ga pravzaprav le še izpolnjujemo. Tokrat ne bodo to klasične vaje, pač pa njihova nadgradnja.

Izkušnje so nas veliko naučile. Skupine občanov, delovne skupnosti in tako dalje so svoje obrambne načrte priredile tako, da ustrezajo potrebam okolij, kjer živijo, ocenam ogroženosti, v njih so vnesli izkušnje iz narodnoosvobodilnega boja, oblike torej, ki doslej niso bile prisotne ali vsaj ne v takšni meri, kot bi morale biti. Mi smo na primer ugotovili, da naši ljudje skorajda ne znajo več peči kruha. Organizirali smo tečaj za peko kruha. Pripravili vse potrebno za dobro delujočo pralnico. Čevlarsko delavni-

co. Nared je spomladanski sestavni načrt. Dogovorili smo se, kako hitro in varno prepeljati iz obrobja Celja večje število glav živine. Torej smo se s pridom naslonili na izredno organiziranost tovrstne dejavnosti v pretekli vojni.

Stane Ocvirk: V preteklosti smo imeli precej opravka z naravnimi katastrofami, s poplavami, ki, kot je znano, Celju od nekdaj niso prizanašale, potresi. Zatorej smo o akciji morali začeti razmišljati še nekoliko drugače, bolj življenjsko, ne le načelno. Vse to smo presadili v hišne svete, v krajevne skupnosti tovarne... Ugotovili smo namreč nekaj šibkih točk naše organiziranosti, ki so nas teple zlasti ob poplavah. Zdaj je prilika, da to popravimo. Šepala je, denimo, obveščenost občanov. Zatorej ni pretirano, če rečem, da so tokratnim obrambnim in samozaščitnim načrtom botrovala dejanske in ne izmišljene življenjske izkušnje. Morali smo z njimi v krajevne skupnosti, tovarne, povsod, če smo hoteli akciji zagotoviti uspeh in množičnost.

Obrambne priprave so bile še nedolgo tega za večino nekakšen misterij?

Viki Kranjc: Točno. Treba je povedati, da je v procesu podružbljanja splošnega ljudskega odpora, ljudske obrambe, zakrivanje načrtov v blagajne, odveč. Ljudem je treba povedati vse, saj izhaja iz tega neobveščenost. Ni bilo prav, da so se te stvari vse prepogosto skrivale za hrbtni ozkih skupin in posameznikov. Letos smo te napake skušali odpraviti. O pripravah veliko pišemo ne le v našem lokalnem časopisu in radiu, pač pa tudi v tovarniških in krajevnih glasilih.

Izobraževanje je temelj vsake dobro pripravljene akcije

Stane Ocvirk: V preteklosti smo izoblikovali aktiv predavateljev na občinskem nivoju. Na žalost smo se soočili z dejstvom, da so bili preslabo podkovani, da so bile teme neživljenjske neaktualne, niso pritegnile. Odločili smo se, da ta centralizem razbijemo: predavatelje smo torej izbrali iz vrst občanov, ljudi torej, ki najbolj poznajo razmere v domači krajevni skupnosti, delovni organizaciji in tako naprej. Predaval je torej njihov človek, ki je poznal obrambno in samozaščitno načrtovanje, organiziranost in razmere v domačem okolju. Na pravi poti smo, pritožb je vse manj. Udeležba je čedalje večja. Lani smo zajeli v vse oblike usposabljanja okoli dvaindvajset tisoč občanov. Razrešili smo tudi dvotirnosti, ljudi damo pač tja, na osnovi ocen, kjer so potrebni.

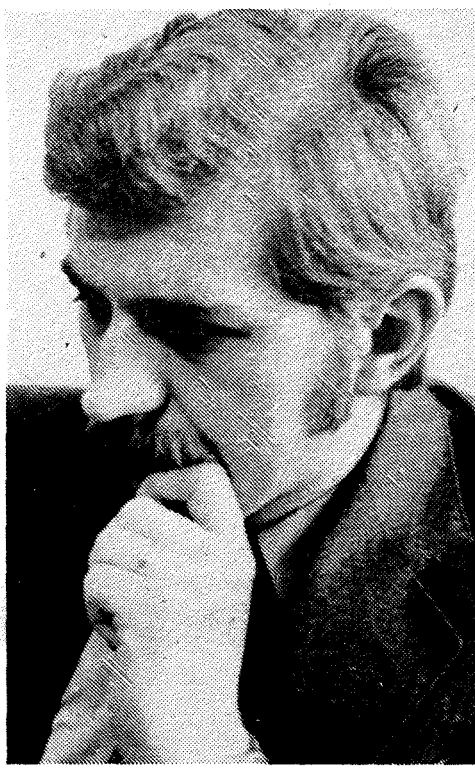
Povrnimo se še k izkušnjam borcev

Viki Kranjc: Pobude iz vrst borcev so prihajale in še prihajajo. Ničesar nismo zanemarili. Tako so se borci iz Medloga odločili, da je treba pomisliti na bombni napad na letališče v Levcu. Obrambni načrt so prilagodili temu dejstvu, organizirali vajo in sedaj pripravljajo že naslednjo. Zdi se, da so bile doslej te izkušnje le preveč načelne, megleno zastavljene, bolj na papirju.

Kako ocenjujete zavest delovnih ljudi in občanov v pripravah?

Stane Ocvirk: Pomembno je že to, da smo dali veliko večji poudarek pripravam kot vaji sami. Vaja naj bo le manifestacija znanja. Življenjskost teh priprav seveda tudi vpliva na zavest ljudi, ki se spreminja. Vse se prepleta. Vaje tokrat ne bodo teklo ločeno, v krajevnih skupnostih in v delovnih organizacijah, kot v preteklosti, temveč smo se organizirali po teritorialnem principu. Učinek je večji.

Vse bolj jasno postaja, da formalnost

Viki Kranjc

Stane Ocvirk

Tone Rožman

izginja. Moramo doseči, da ne bodo obrambne priprave le stvar, ki je zapisana, v glavah, v zavesti torej, je pa ni. Zdaj se s pripravami ne ukvarjata le predsednik in tajnik krajevne skupnosti, pač pa kar najširši krog ljudi. Iz štaba je šla ta zadeva navzven.

Tone Rožman: Letos vztrajamo na tem, da naj bo v pripravah kar največ znanja in množičnosti. Vedeti je namreč treba, da ne maramo režiranih, bleščečih vaj, ampak večjo praktično usposobljenost in odgovornost. S tem tudi v ljudeh raste zavest, proces osveščanja ljudi nezadržno prodira. To ni fraza, videti je moč povsod. Veliko več družbenih objektov je primerneje varovanih kot kdajkoli. Ljudje prijavljajo varnostnim organom kršilce. Samoupravne delavske kontrole se veliko bolj življenjsko vključujejo v razreševanje gospodarskih in drugih negativnih pojavov, vključno z neustreznim izvajanjem samoupravnih aktov in tako dalje.

Stane Ocvirk: Preskromno smo povezovali teorijo s prakso in obratno. Pozabljali smo na človeka kot celoto, kot skupek psihofizičnih lastnosti. Spreglasmo sodobno odtujenost človeka, kot posledico urbanizacije. Sedaj te vzroke raziskujemo in skušamo dognati, kakšne posledice ima ta obtujenost na obrambne priprave. Treba je računati, da urbanizacija razbija celoto človeka.

Viki Kranjc: To je izhodišče, zakaj hišni sveti vendarle ne delajo tako kot bi morali. Ljudje ne čutijo potrebe, da bi se vživeli v okolje, ki ga smatrajo le kot bivalni prostor ne pa tudi življenjski. Prihaja tudi do znane dvojnosti interesov delavca. Seveda se ta dvojnost odraža v obrambnih pripravah.

Kako preseči te pojave?

Stane Ocvirk: Z nenehno prisotnostjo zavesti o varovanju in branjenju. Z vztrajnim delom z ljudmi. Z neprekinjenim usposabljanjem splošnih enot. Res je, da imamo dobro opremljene in organizirane specialne enote, vednar te potrebujejo določen čas, da pridejo na kraj dogodkov v primeru nevarnosti. Vse to lahko takoj ponudi splošna enota. Kako vnaprej, je jasno.

Morda še nekoliko besed o zvezni vaji, ki bo prve dni junija.

Tone Rožman: Sklepno prireditve bo spremljala široka paleta aktivnosti: razstave, različne prireditve, tudi povsem zabavnega značaja, predavanja, akcije svoje veščine bodo pokazali taborniki in druge specializirane organizacije, videti bo moč vaje reševanja ljudi v različnih pogojih, skratka vaje z naslovom Celje v obrambi in zaščiti bo vsekakor zelo pestra, povezana pa bo tudi s sejmom civilne zaščite v Kranju. Podelili bomo zvezna, republiška in občinska priznanja. Združene taktične vaje bodo spremljali med drugim še različni posveti in pogovori o ljudski obrambi.

Vaja bo torej vsebinsko izredno popestrjena, z množico ukrepov, ki naj zagotovijo živost in ki bodo hkrati pokazali, kolikšna je naša pripravljenost.

Ko govorimo o obrambnih pripravah, o konceptu splošnega ljudskega odpora, seveda ne moremo mimo naših pomembnih jubilejev: štiridesetletnice vstaje, ustanovitve Osvobodilne fronte, Jugoslovanske ljudske armade... Zaključno zvezno taktično vajo Celje v obrambi in zaščiti bomo povezali s temi praznovanji. Navsezadnje smo in še dobivamo iz naše preteklosti neizčrpen vir ideje in vzpodbude.

Strašek Milenko

Smrt rajonskega sekretarja Tomaža

Lojze Tekavec-Tomaž je bil rojen 8. julija 1915 v vasi Otonica, ki leži ob vznožju Slivnice, nedaleč od Begunj na Notranjskem. Doraščal in delal je na kmetiji pri svojem očetu. Notranjska zemlja, ki je na tem območju dokaj skopa, ni nudila dovolj za preživljanje številne družine. Zato se je Lojze kot starejši sin poleg kmetovanja ukvarjal tudi s prevozom lesa. Občasno si je v zimskih mesecih poiskal delo daleč od doma, na Hrvaškem, kjer je delal kot gozdni delavec. Tako je materialno pomagal svojemu očetu, da se je družina z nedoraslimi otroki lažje prebijala skozi trdo življenje. Z njemu lastno delovno vnemo, kakor tudi s svojo veselo naravo in družabnostjo je Martinkov Lojze, kakor so mu rekli po domače, užival med domačimi ugled in spoštovanjem.¹

Za osebnost poštenega in politično zavednega Lojzeta je bilo povsem naravno, da se je v usodnih dneh okupacije že leta 1941 pridružil prvim sodelavcem Osvobodilne fronte. Udeleževal se je prvih sestankov na Gori, Kranjcem, Reparjih in drugod. Sodeloval je s prvim odborom OF na Kremenci, organizirano je zbiral orožje, hrano in drugo, kot član Narodne zaščite je hodil v izvidnice, zasede itn. Po partizanskem napadu na Italijane v Bezuljaku oktobra 1941 je bil na oboroženem zboru na Okroglici, februarja 1942 je s konjsko vprego dvakrat peljal ozeblje partizane na Rakek itn. Dne 18. maja 1942 je Lojze odšel s skupino 17 tovarišev – domačinov k partizanom. Bil je v tretji četi znanega Lukovega bataljona Notranjskega odreda. Med partizani je imel ime Tomaž. V četi je takoj postal mitraljezec. Že naslednji mesec so ga sprejeli v Komunistično partijo, kar je tedaj pomenilo veliko čast in priznanje. Potem Tomaža srečamo v Šerčerjevi brigadi, prav tako v Lukovem bataljonu, bojeval se je tudi v udarnem bataljonu in kasneje v brigadi Toneta Tomšiča. Bil je nemestnik političnega komisarja čete, politični komisar v šoli za deseterje, po razpadu Italije pa je bil politični komisar topniške enote.² »Tomaž je bil zgleden tovariš, vedno zanesljiv borec, pa tudi odličen mitraljezec...« Tako se spominja Tomaža narodni heroj Tone Vidmar-Luka.³

Po italijanski poletni ofenzivi leta 1942 so bile na območju Begunjsko-vidovskega raje izredno težavne politične razmere, predvsem zaradi dejavnosti bele garde. Toda rajonski odbor OF, v katerem so bili aktivisti Franc Rudolf, Alfred Grobler, Slavko Srnel, Ludvik Urbas in drugi, je kljub težavnim razmeram ves čas neprekinjeno deloval. Kadrovske okrepitve v vrstah aktivistov v tem rajonu pa je

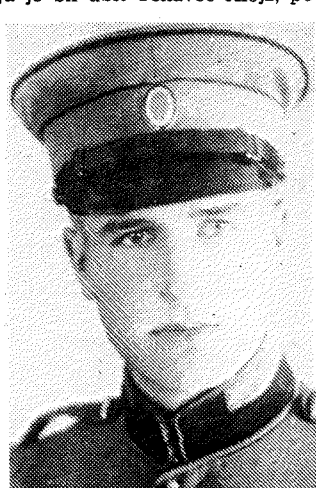
V Otonici sta Tomaž in Jure znova zvedela, da je nemška vojska odšla, pa še to, da domobranci vozijo hrano na Rakek. Nadaljevala sta pot na Brezje, kjer sta se spet nekaj časa zadržala pri Šviglju. Tu se jima je pridružil še domači sin Slavko Švigelj, ki je na Tomaževo željo vzel s seboj harmoniko. Vsi trije so krenili proti Selsčcu.⁴ Spotoma so se oglasili pri Ivanu Mraku. Njegova sestra jih je opozorila, da je slišala streljanje v Begunjah. Toda kljub temu so šli v vas Selsček, kamor so prispeli okrog 11. ure zvečer. Tu so obiskali nekaj hiš; Tomaž je šel med drugim tudi k Mivčim, kjer sta bila doma dva domobranci. Potem so okrog 2. ure po polnoči krenili po cesti v smeri vasi Topol. Jure je igral na harmoniko, njegovo puško pa je nesel Tomaž. Še preden so prišli do konca vasi, se je na njih odprl zahrbtni strelski ogenj iznad leve strani ceste neke od cerkve. Po prvem strelu sta se Jure in Slavko hitro vrgla na tla, Tomaž pa je bil po drugem ali tretjem strelu zadet, padel je na tla in zastokal. Jure in Slavko sta se beže umikala, brez pušk.⁵

Kakor sta povedala Tomažev oče in sestra Tončka, je bil Tomaž zadet od spredaj v trebuh, na hrbtu mu je krogla naredila veliko odprtino. Prestreljeno je imel tudi glavo skozi sence. Po tem, kako je ležal in ker je bila poleg njega odprta pištola, so sklepali, da se je v glavo ustrelil sam.⁶ Takšno je torej bilo zadnje pogumno dejanje smrtno ranjenega Tomaža, da ne bi prišel živ v sovražnikove roke.

Tomaž, Jure in Slavko so torej bili v Selsčcu od 11. ure zvečer do 2. ure zjutraj. Tudi domobranci vir navaja, da so Tomaža ubili ob 3. uri zjutraj. To pomeni, da se je Tomaževa skupina zadrževala v Selsčcu tri do štiri ure; in to v času, ko je sovražnik ravnokar zapustil to ozemlje, toda ne še v celoti. Ostalo je nekaj domobrancev še eno noč, mogoče prav zato, da bi nastavljali pasti aktivistom. Taki primeri so bili pogosti. Vsekakor je bil takšen način gibanja Tomaževe skupine po terenu in zadrževanje v Selsčcu v takšnih okoliščinah dokaj neprevidno dejanje, ki je, žal, terjalo dragoceno življenje rajonskega sekretarja Tomaža.

Domobranci so torej ubili Tomaža 29. decembra, že 31. decembra so se v časopisu pohvalili o tem zločinu. V dnevniku »Slovenski dom« v Ljubljani, števil. 255, z dne 31. decembra 1943, v podnaslovu »SE EDEN...«, piše:

»Patrola domobrancev iz Logatca je dne 29. decembra ob treh zjutraj v Selsčcu pri Begunjah presenetila skupino komunističnih razbojnikov. Po kratkem streljanju je bil ubit Tekavec Alojz, po domače Martinov iz Otonice, a tolovajskim imenom »Tomaž«, ki je bil politkomisar in rabej v raznih lokalnih brigadah. On je s politkomisarjem Lovanom Kaprivicem iz Gornice odgovoren za vse umore na področju Krma in Monjaže, kjer je dve leti razbojnikoval. Komiska jama je neločljivo zvezana z imenom to zverine in človeški podobni. Nazadnje je bil politkomisar »1. divizion« v XIV. divizionu.

Lojze Tekavec-Tomaž, fotografiran v letu 1936/37, ko je služil vojaški rok

domače Martinov iz Otonice, s tolovajskim imenom »Tomaž«, sloviti politkomisar in rabej v raznih rdečih brigadah...⁷

Menim, da je s tem sestavkom, ki se naslanja na izvirne dokumente, pojasnjena Tomaževa smrt; pojasnjena tudi tistim in predvsem tistim, ki so jo skušali s raznimi neresničnimi govoricami naprti nekaterim nekdajnim aktivistom. Prav ti aktivisti so v najtežjih razmerah vzdržali na Begunjsko-vidovskem območju in ves čas NOB požrtvovalno opravljali organizacijsko-politične naloge Partije in Osvobodilne fronte.

Lojze Mlakar-Ljubo

OPOMBE:

- 1 - Izjava Janeza Kovačiča, nosilca partizanske spomenice 1941, arhiv Muzeja LR, Lož,
- 2 - Spomini Mare Tekavec, z datumom 17. marca 1946, v istem arhivu;
- 3 - Izjava Alfreda Groblerja, v istem arhivu,
- 4 - Izjava Franca Srnela, nosilca partizanske spomenice, v istem arhivu,
- 5 - Zbornik dokumentov VI/7 - dok. št. 42.
- 6 - Ustni vir;
- 7 - Izjava Milke Rudolf, v istem arhivu.
- 8 - Alfred Grobler, ustni vir;
- 9 - Poročilo Rajonskega odbora OF Begunje-Sv. Vid z dne 29. decembra 1943, v istem arhivu;
- 10 - Prav tam,
- 11 - Izjava Slavka Šviglja, v istem arhivu;
- 12 - Poročilo Rajonskega odbora OF Begunje-Sv. Vid z dne 30. decembra 1943, v istem arhivu.
- 13 - Glej arhiv v Institutu delavskega gibanja, Ljubljana, Trg osvoboditve št. 1.

Skromni Notranjec

Vsi partizani, ki smo poznali minerca Lojzeta Kovačiča-Efendija, smo se pravzaprav šele po njegovi smrti zavedali, kaj je narodnoosvobodilnemu boju pomenil ta skromni Notranjec. Bil je borec, ki mu ni šlo za položaje in čast. Bilo mu je dovolj, da neusmiljeno tolče sovražnika. Kljub temu ni bil znan. Takih malo znanih, a zaslužnih borcev je na žalost danes kar precej. Prav taki borci, kot je bil Efendija, pa so veliko prispevali k narodnoosvobodilnemu boju.

Lojze Kovačič-Efendi je zadnja leta, vse do smrti septembra lani, živel s svojo družino v Hribljanih, dober kilometer od rojstne Milave.

Rojen je bil 24. junija 1909 na Milavi, oddaljeni približno 8 kilometrov od Cerknice med Vidovsko in Bloško planoto v partizanski družini, iz katere so šli vsi štirje bratje k partizanom. Ker je bila kmetijska določena starejšemu bratu Francetu, Lojzetu ni preostalo drugega, kot da je postal kmečki delavec, predvsem tesar. Življenje mu je nudilo vse kaj drugega, kot si je želel in čimbolj je korakal v zrelejša leta, bolj je bil razočaran. Govoril ni dosti, a kar je počasi in premišljeno povedal, je bilo slišati moško. To je kazalo, na videz, da govori okorno in da ima tudi tak značaj.

Tak kot je bil, se pač ni mogel sprijazniti s prihodom okupatorja. Za OF je začel delati že leta 1941. Širil je našo literaturo, zbiral hrano in orožje za partizane. Kot član NZ je hodil v zasede. Z bratom Janezom, ki je umrl eno leto pred Lojzetom, sta pripravila za partizane pet pušk in en puškomitraljez s strelivom. Udeležil se je tudi oboroženega zbora na Okroglici oktobra 1941.

V NOV sta se vključila z bratom Janezom 18. maja 1942 s še 15 fanti v 3. četo Šerčerjevega bataljona, borci so mu rekli Lukov bataljon. Njegova partizanska leta so bila ena sama vrsta junaških dejanj. Pravil je, da se je na boje in žvižganje krogel kar navadil, in da strahu ni več poznal.

Vse težave partizanskega življenja je lažje prenašal zaradi iskrenega tovarištva, ki je vladalo med borci. Na zunaj pa se mu ni poznalo, da ima nežno čuteče srce. Fantje so že drugi dan po prihodu k partizanom doživeli ognjeni krst. V njem se je odlično izkazal prav Efendi.

Tega dne je italijanska kazenska ekspedicijska pridrla prav do Osredka in med potjo požigala in lovila ljudi. Ob vračanju jih je napadla tretja četa iz več zased. Lojze je bil v zasedi na Cmarovniku med Selsčkom in Begunjami. Tank z Italijani je prodiral ravno proti Lojzetovi zasedi. On pa je imel troblonsko puško in več tromblonk. Na oddaljenosti približno 150 metrov je zadel gosenico tanka. Ta

se je takoj obrnil in odpeljal. Kaj so nato naredili Italijani, pa ni težko uganiti.

Prav s tem orožjem je Efendi spomladi 1942 hodil ponoči s patroljo obstreljevat italijanske vojašnice na Velikih Blokah.

Iz Lukovega bataljona sta skupaj z bratom postala Šerčerjevca, čez nekaj časa pa sta bila prestavljena v Notranjski odred in kmalu zatem v Tomšičevo brigado. Nedolgo zatem, to je v jeseni 1943, je bil Lojze spet v Notranjskem odredu, brat Janez pa je postal vedevejec.

Lojze je sedaj prišel na pravo mesto. Postal je minerc in opravil enomesečni tečaj v Crnomlju. To delo je bilo kot naročeno zanj, čeprav je bilo nevarno in naporno. Mine je izdeloval kar sam. Na miniranje je odhajal povprečno dva do trikrat na teden in uničeval v glavnem železniško progo Preserje-Postojna. Minirat je hodil tudi drugam. Skratka, 13 minercev Notranjskega odreda je bilo stalno v akcijah in nevarnostih.

V tem odredu je bil kot minerc do konca vojne in zatem je postal knojevec. Bil je trikrat ranjen in od tega enkrat težje v glavo. Njegove najpomembnejše minerske akcije so prišle v zgodovino in z njimi tudi Efendi. Iz njegovih pripovedi povzemam nekaj misli.

»Če smo šli minirat severni del proge okrog Verda, je bila za nas najbolj primerna pot mimo Župejnega. Ker je bila vas domobrantska, smo jo obšli. Tu je bil namreč doma eden najhujših domobrantskih klavcev, Karel Rot. Tu so bile kar stalne nočne zasede in je na nas vedno padel kak strel. Zasede pa so se izdajale vedno zaradi kajenja. Če že nismo videli tlečih cigaret, smo pa zavohali tobakov dim in to kar precej daleč. Razumljivo je, da je bilo najbolj nevarno približevanje progi, kjer smo nameravali minirati. Če že ni bilo zased, so nas kje čakale mine, da o sovražnikovih bunkerjih sploh ne govorim.

Miniral sem tudi Šampetov most, kjer smo šli na pomoč minercem napadajočih enot. Ne morem pa se spomniti, katero miniranje tega mostu po vrsti je bilo. Nekoč smo pod zaščito Tomšičeve šli minirat železnico blizu Ravbarkomande. Po miniranju smo nemirno čakali vlak. Res je pripeljal neznansko dolg vlak z okrog 70 cisternami. Takrat je umrlo 70 nemških vojakov – spremljevalcev. Bilo nas je 6 minercev. Takega miniranja je bilo toliko, da so ob že sploh razredčenem železniškem prometu tega skoraj popolnoma preprečili.

Drugič smo v bližini Ravbarkomande spet minirali. Vlaka pa ni in ni bilo, ker so takrat vozili samo še podnevi ali pa sploh ne in se pred začetkom prometa so patrolje pregledovale progo. Pa smo tako pričakali namesto vlaka zgodaj zjutraj nemškodomobrantski vod iz Postojne. Patrolja je mino odkrila. kar vsi so jo hoteli videti. Zbrali so se okrog nje ter jo ogledovali. Pa se je naš vodja domislil in potegnil. Mina je na mestu ubila 24 sovražnikov, 9 pa jih je zatem umrlo v bolnišnici, vsi ostali pa so bili ranjeni. Pa so se Nemci domislili in so tudi oni začeli ob progi nastavljati mine. Zaradi teh min smo izgubili dva minerca, kar pa nas ni prestrašilo in miniranje je teklo normalno naprej, samo nevarneje je bilo.

Domobranci so hodili večkrat v zasedo na Gradišče nad Cerknico. Za spremembo smo jih tam večkrat čakali mi. Ker nekoč domobranci ne ni bilo, smo jim pred našim odhodom Gradišče kar minirali. Nastavili smo več ducatov »nagaznih« min. Ko so res prišli, so naleteli na eno, ki jih je kar veliko pobila. Večjih izgub jih je rešila okoliščina, ker so prišli na Gradišče še podnevi in so lahko poiskali še ostale mine.

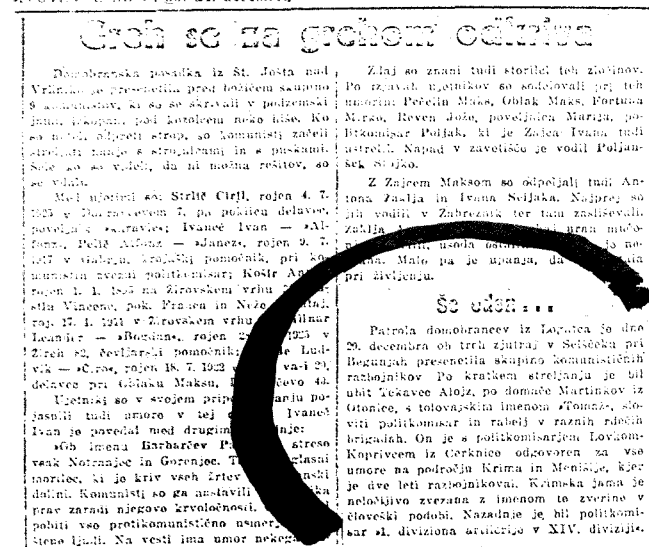
Ob koncu vojne je bil Efendi vodnik. Za svoja pomembna vojaška dejanja je prejel dvoje odlikovanj: red za hrabrost in red za sluge za narod druge stopnje.

Borci in njegovi prijatelji smo mu hvaležni, ker je za njim ostala svetla sled. Se danes po 36 letih svobode moramo biti budno na straži in se moramo po njem, po njegovem zgledu še vedno ravnati in ne smemo nikoli prenehati terjati: Smrt fašizmu!

Efendi je bil zares lik notranjskega borca – partizana in ne zdi se mi prav, da ni prejel partizanske spomenice 1941, kot so jo dobili drugi z enakimi zaslugami.

Alfred Grobler – Mire

»SLOVENSKI DOM«, dne 31. decembra 1943.

pomeni prihod Tomaža oktobra 1943. Iz partizanske enote v politično delo je prišel na predlog Franca Rudolfa⁴ in s posredovanjem okrožnega komiteja KPS, katerega sekretar sem bil. Tedaj je imel Tomaž za seboj skoraj enoinpolletni partijski staž, bil je preizkušen partizan, domačin in ugleden kmečki fant. Najprej je šel v tritedenski partijski tečaj pri okrožnem komiteju. Po tečaju pa je začel dejansko opravljati dolžnost sekretarja Rajonskega komiteja KPS Begunje-Sv. Vid. Žal je bil na tej dolžnosti le nekaj tednov.

V drugi polovici decembra 1943 je Begunjsko-vidovsko območje zasedla nemška vojska. V času te zasedbe so domobranci pogosto prihajali, največ v Begunje in okoliške vasi, predvsem domačini. Rajonski aktivisti so se takrat zatekli v troje skrivališč, ki so bila v gozdu nedaleč od vasi. Vzdrževali so zvezo s posameznimi ljudmi po vaseh. Tako so spremljali dogajanja v rajonu.⁵

Dne 28. decembra dopoldne je nemška vojska odšla. Še isti dan proti večeru so šli aktivisti po skupinah na teren in sicer: Smrekar (Slavko Srnel) in Mire (Alfred Grobler) sta šla v Ponikve in se vrnila okrog treh zjutraj; Dore (Franc Rudolf) in kurir sta šla v Cajnarje in se vrnila okrog polnoči; Tomaž in Jure (Viktor Srnel) sta šla v Otonico. Tomaž je namreč menil, da bo doma največ zvedel o stanju. Jure se je vrnil okrog sedme ure zjutraj (29. decembra) brez Tomaža.⁶

Po tolikih letih skrivanja

V Kanadi prvič javno objavljeno pravo ime vojnega zločinca
Franca Fraklja

Vojni zločinec si je snel krinko. Zdaj vsi v Torontu vedo, kdo je Peter Markis, upravitelj denarnega zavoda »Slovenian Parish Credit Union Ltd.«

Njegovo pravo ime je pred kratkim prvič objavil katoliški verski časopis »Božja beseda«, ki izhaja v Torontu v slovenščini. Članek je napisal osebni prijatelj Franca Fraklja, duhovnik Janez Kopač. Ni dvoma, da je bilo to objavljeno s Frakljevimi dovoljenjem.

Franco Frakelj, doma iz Dražgoš, študent pravne fakultete v Ljubljani, do razpada Italije komandant belogardistične vaške straže v Tomišlju na Ljubljanskem gradu, po razpadu Italije komandir domobranske čete v šoli na Ižanski cesti, ki je moril matere s po deset in več otrok, otroke in starčke, najrajši pa ženske, se je ves čas skrival za imenom Peter Skalar. Govoril je, da pobija partizanske družine zato, ker so mu partizani ubili družino. V resnici pa so po dražgoški bitki med žrtvami Nemci v Dražgošah ubili njegovega očeta in brata.

V zadnjih šestih letih je več časopisov pisalo o Frakljevih zločinih; nekateri časopisi tudi v nadaljevanjih po več mesecev (Nedeljski dnevnik, Kmečki glas, zagrebški ilustrirani tednik z izredno visoko naklado Arena, ki ima samo v Torontu 2800 naročnikov, Komunist, krajše ali daljše zapise pa skoraj vsi večji časopisi). Nekateri od teh reportaž so domovini zvesti Slovenci, ki živijo v Torontu, tam razmnoževali in pošiljali še drugim v branje, tudi Fraklju, njegovi družini in prijateljem. V Torontu ni nobena skrivnost več, da je Frakelj eden od največjih slovenskih vojnih zločincev in da je temeljno sodišče Ljubljana, enota v

Ljubljani, aprila lani uvedlo sodno preiskavo proti njemu. Doslej je bilo zaslišanih že mnogo prič in zbrano ogromno raznih obtožujočih dokumentov. V »Božji besedi« Janez Kopač takole začne svojo obrambo prijatelja:

»V Nedeljskem dnevniku je Jože Vidic ponatisnil pismo s sledečim uvodom: »Ljubljanka, ki ima sorodnico v Torontu, mi je pokazala pismo, ki ga je ta pisala iz Toronta. Dovolila mi je, da ga objavim, toda brez imen. Nato dobesedno navaja pismo:

»Z zanimanjem in grozo sem v Nedeljskem dnevniku prebrala članek o klavcu Fraklju, Petru Skalarju ali Markišu, saj menja imena kakor kameleon barvo. Pri nas v Torontu se košati kot velika živina naših hranilnic v Etibicoku. Kar mrazilo me je, ko sem brala o njegovih zločinih, o zverinskem divjanju te morilske pošasti v naši zgodovini. Mora biti obsojen in kaznovan, saj je klal po svoji zločinski volji, ne pa na ukaz svoje vojaške komande. V nedeljo so me naši povabili na cerkveno farmo na znano letno svečanost s procesijo in popoldanskim zborovanjem, kjer se vsako leto zberejo vsi odličniki s klavcem Frakljem na čelu. Našim sem rekla, da ne grem, ker vem, kdo in kaj so tisti govorniki...«

Kopač v celoti navaja tisti članek, jaz pa sem ga malo skrajšal. Potem nastopi »strokovna analiza«.

»Pismo mnogo izgubi na verodostojnosti, ker prizadeva ne dovoli, da bi objavili tudi njeno ime. Ker si upa take drzne sodbe postavljati ne le zoper Fraklja, ampak tudi zoper »farske pošasti«, bi morala imeti toliko poguma, da bi se predstavila, kdo je.

Dasi je ta gospa v tem pi-

smu skušala škoditi »klavcu Fraklju«, mu je naredila veliko korist. Marsikak Slovenec v Torontu je nasedel pisanju v Nedeljskem dnevniku, a ko je to pismo prebral, je rekel: »Če lažejo glede cerkvene farme, ko vendar vemo, kaj se ob Telovi proce-

siji na njej dogaja, so zmožni lagati tudi o dogodkih, ki so že nad 35 let za nami.«

Nadalje Kopač piše, da lani Fraklja na Telovi procesiji sploh ni bilo, »zato je pismo velika laž te gospe ali pa Jožeta Vidica, če je vzel pismo le kot fikcijo, da je udaril po

cerkveni farmi in po duhovniku Kopaču.«

Na koncu pa Kopač dobesedno piše: »Tudi če bi bilo vse to res, kar so po 35 letih začeli očitati Fraklju, je jasno, da mu pripravljajo sodni proces ne zaradi zloči-

nov, ampak zato, ker je bil v boju na nasprotni strani in je tak tudi v Kanadi ostal. Če bi bil pobijal kot partizan, bi bil danes odlikovan, ne pa postavljen pred sodišče... To hinavsko zgražanje in blatenje »klavca Fraklja« od strani tistih, ki so svoje zločince odlikovali, presega vse mere poštenosti...«

Tako odkrita obramba duhovnika Janeza Kopača, ki občasno obišče Slovenijo, mora imeti ne le politične in verske razloge, ampak tudi v vrečah denarja, ki ga bančnik Frakelj podarja ljudem in ustanovam, ki so na njegovi strani.

Resnicoljubnega Kopača izzivam, naj pojasni, kako se da opravičiti (pravno, politično ali versko), da je Frakelj umoril Marijo Melik, ki je rodila 16 otrok, Marijo Verbič, mater desetih otrok, Jožeta in Marijo Brancelj, starša devetih otrok, zakaj je dal januarja 1944. leta na Lisičjem nad Škofljico pomoriti deset žensk (ena je pobegnila), med njimi so bile mlade matere, ki so zapustile zelo majhne otroke, Franciška Štrumbelj iz Vrbljenja pa je bila že vdova in je zapustila osem mladoletnih otrok. Sama je skrbela za otroke, za štiri krave, za dva konja, prašiče in kokoši, sama je sekala drva, orala, sejala, prala in kuhala. Nobena od umorjenih žensk ni bila zaslišana. Krivda mučenice Franciške Štrumbelj je bila edino v tem, ker se je ob razpadu Italije smejala belogardistom, ki niso vedeli, kam naj se skrijejo in so brezglavo bežali na vse strani.

Sicer pa smo pričakovali, da bodo nekateri še živega Fraklja povzdigovali do nebes, čeprav na razburkanih valovih krvi njegovih žrtev, ki terjajo, da se morila kaznuje.

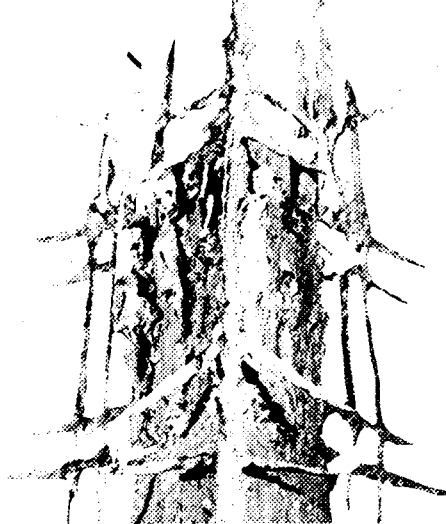
Jože Vidic

Levo škof Rožman, desno Franc Frakelj

Tone Gortnar

7

Dachau
3 K

Nekateri so dobivali toliko paketov, da so taboriščno hrano prav lahko oddajali sojetnikom. Paketi so rešili mnogo življenj. Ko so bili moji starši z mojimi mlajšimi brati in sestrami preseljeni v Nemčijo, ker sta januarja 1943 dva brata odšla k partizanom, sem se bal, da mi bodo paketi usahnili. Toda našli so se dobri ljudje, ki so si morali gotovo odgravat od ust, da so mi lahko kaj poslali. To so bili Anika Fajgelj in dr. Strnadova iz Železnikov, Vera Tavčar iz Selc, Elizabeta Šubic in trgovka Zihnerlova iz Škofje Loke, Julka Kemperle iz Češnjice, Tončka Veber iz Češnjice, Ana Prevc iz Studenege, teta Micka iz Graza in najbrž še kdo, katerih imen se ne spominjam več. Njim in vsem, ki nas niso pozabili, ko nam je bilo najhujše, se iskreno zahvaljujem.

Ugled urejene in na zakonitosti temelječe države, ki ga je Nemčija uživala v svetu, je po letu 1933 začel bledeti in ga niti berlinska olimpiada leta 1936 ni mogla popraviti. Po svetu so se širile vesti o stotisočih, ki so jih nacisti spravili v koncentracijska taborišča, in o grozotah, ki se tam dogajajo. Nacistična propaganda je take vesti razglašala za lažne in trdila, da svojih političnih nasprotnikov ni zaprla, pač pa da jih je zbrala (koncentrirala) na določenih krajih, kjer svobodno živijo in delajo in jih tako zaščitila pred pravičnim besom ljudskih množic. Po nacističnih pojmih ti ljudje niso bili zaprti, pač pa so bili v zaščitnem priporu (schutzhaft) v zaščitnih taboriščih (schutzhaftlager) kot zaščiteni priporniki (schutzhaftgefangene oziroma schutzhäftlinge). Ker pa je bila svetovna javnost nezaupljiva in se je hotelo o tem tudi sama prepričati, je bilo treba zgraditi primerno taborišče, ki bi ustrezalo nacistični propagandi. Tako je nastalo

vzorčno ali vzorčno taborišče (Musterlager) Dachau. Leta 1942 je taborišče res obiskala delegacija mednarodnega Rdečega križa. Takrat je šlo skozi taborišče povelje: »Vsi v barake«, z blokov pa so odbrali nekaj dobro ohranjenih jetnikov, jih oblekli v nove obleke in jim ukazali, naj se sprehajajo po »lagerstrasse«. Če je delegacija videla daljinsko ogrevano kuhinjo, kopalnico, pralnico, šivalnico in druge gospodarske objekte taborišča, drevored ob »lagerstrasse«, solidno grajene barake, lesk tal v dnevnih sobah, vzorno urejene spalnice, umivalnice in stranišča s tekočo vodo, brezhibno snago okrog barak in medicinsko opremo v revirju, pa še rejene in zadovoljne jetnike, ki se sprehajajo po taborišču, ker se jim pač ni dalo na delo, potem taborišču in prijaznosti taboriščnega vodstva ni bilo kaj očitati. Dram, ki so se dogajale za temi kulisami, delegacija pač ni videla in jih najbrž tudi slutiti ni mogla. Zanje smo vedeli samo mi, pa niti mi ne za vse, kajti SS jih je skrivala tudi pred nami, čeprav ni računala, da se nam bodo še kdaj odprla vrata v svobodo.

Kazni v taborišču so bile drakonske. Poleti 1943 je bilo vsako soboto po večerem apelu tako imenovano »izplačilo« (auszahlung). Javno so pretepali jetnike, ki so med tednom kaj zagrešili in so dobili »meldung«. Za pretepanje so imeli poseben stol, ki so mu pravili »kozel« (bock). Jetnik je stopil v posebej napravljene vdolbine, da ni mogel izmakniti nog.

Zivot so mu previli čez stol in ga čez hrbet prevezali, da se ni mogel dvigniti. Za 25 dvojnih udarcev sta na vsako stran stopila po en esesovec ali močan jetnik vsak s svojo bikovko. Na povelje so začeli padati udarci, ki jih je moral jetnik glasno

šteti. Že po nekaj dobro merjenih udarcih je koža počila in pokazala se je kri. Štetje se je včasih spremenilo v tuljenje trpeče žrtve, bili so pa tudi primeri, da tepeni ni dal od sebe niti glasu. Če se je tepeni pri štetju zmotil, se je pretepanje začelo od začetka. Jetnikom, ki so morali včasih namesto esesovcev izvrševati kazni, so zagrozili, da bodo sami tepeni, če bodo udarjali prerahlo in lahko si je misliti, da niso štedili z močjo.

Po pretepanju je bilo meso razsekano. Nekateri so se tudi onesvestili, posebno fizično slabotnejši jetniki. Za vse pa je veljalo, da morajo po izvršeni kazni najprej za tri dni v bunker in šele nato k zdravniku. Marsikdo je kazni podlegel, bili so pa tudi taki, ki so vzdržali in ozdraveli. Videl sem zadnjo plat nekega takega človeka, nemškega kriminalca. Koža na zadnji plati je bila vsa razbrazdana in še najbolj podobna hrastovemu lubju. Toda človek se je izliral.

Druga vrsta kazni se je imenovala »Baum« (drevo). Jetniku so na hrbtu z verigo zvezali roke, jo vrgli prek tramu in potegnili kvišku. Esesovci so jetnika med visenjem pretepali in gurali, kar je bolečine še povečevalo. Če je bilo hkrati kaznovanih več jetnikov (tudi po 50), so kazni izvršili v kopalnici.

Tretja vrsta kazni se je imenovala »Stehzelle« (omara). Jetnika so zaprli v omaro, ki je bila le toliko široka, da so ga lahko stlačili vanjo, vendar tako nizka, da se ni mogel vzravhati. Kazen se je glasila »Drei Tage Stehzelle« (tri dni omare), ker je moral jetnik v njej prebiti tri dni.

O tej kazni nam je pripovedoval učitelj Suligoy, ki jo je prestal.

Četrta vrsta kazni je bil kazenski »eksercir« (strafexerzier), ki sem jo omenil že zgo-

Ob 38-letnici smrti Janka Premrla-Vojka

Legendarni Vojko ne bo nikoli pozabljen

Pred 38 leti, točneje v noči od 22. na 23. februar 1943 je v taborišču Trnovske čete, katere poveljnik je bil, umrl legendarni primorski narodni heroj Janko Premrl - Vojko.

Taborišče je bilo na Brinovem griču v objemu mogočnih smrek med naselji Koševnik, Predgrize in »francosko cesto«, oddaljeno od vasi Idrijski log z glavne ceste le dvajset minut hoje po gozdni poti ali pol ure od vasi Predgrize pri Črnem vrhu nad Idrijo.

Vojko je s svojo četo prišel z Vipavske na črnovrško planoto septembra 1942. Po ukazu štaba bataljona »Simon Gregorčič« se je Vipavska četa preimenovala v Trnovsko in je imela svoje taborišče na Brinovem griču od 27. septembra 1942 do 7. marca 1943.

Sorazmerno dolg obstoj partizanskega taborišča na Brinovem griču je dokaz, kako močno je bilo tedaj že zakoreninjeno narodnoosvobodilno gibanje med prebivalci črnovrške planote, posebno še ob upoštevanju dejstva, da so imeli italijanski vojaki zasedene vse višinske točke. Delovanje Vojkove čete je omogočilo ne le nastajanje in utrjevanje organizacij OF na tem območju in sploh na Idrijskem, temveč je omogočilo tudi veliko partizansko mobilizacijo pozimi 1942/1943.

Vendar pa so bile vse bojne akcije glede na gostoto italijanskih postojank, številčnost, oborožitev posadk in budnost policije izredno drzne in so močno učinkovale tako na domačine kot na italijanske vojake in italijanske priseljence.

Glas o zmagah primorskih partizanov se je naglo širil po vsej zasluženi Primorski, narodnoosvobodilno gibanje je postajalo vse-ljudsko, slava o junaku Vojku se je hitro širila in Vojko je že tedaj postal primorska legenda.

Mogoče je malo manj znano, da je bil Vojko istočasno kot komandir Trnovske čete tudi namestnik poveljnika prvega primorskega partizanskega bataljona Simon Gregorčič, ki je bil ustanovljen prve dni avgusta 1942 nad Ozeljanom. Ob ustanovitvi bataljona so sprejeli Vojkov predlog, da se bo bataljon imenoval po pesniku Simonu Gregorčiču, »goriškem slavčku«, čigar pesmi je Vojko večkrat prebiral tovarišem ob tabornem ognju. Ime Simona Gregorčiča je imelo tudi politični pomen, saj so partizani s tem dokazali, da spoštujejo vse, kar je naprednega v slovenski zgodovini in da cenijo vse velike može, ki so živeli in delali za ljudstvo.

Vojko je z Brinovega griča tudi vzpostavil kurirsko zvezo z Dolomiti, kjer je bilo takrat vodstvo slovenskega narodnoosvobodilnega gibanja. Taborišče na Brinovem griču pa je

postalo tudi zbirna baza prostovoljcev, ki so prišli k partizanom.

Zaradi izkazanih vrlin so Vojka sprejeli v KPS.

Vojko je vodil borce Trnovske čete v zadnjo akcijo 15. februarja 1943, potem ko je bil obveščen, da se bo tega dne posadka fašistične gozdne milice v Idrijski Beli pod zaščito voda redne italijanske vojske umaknila v Idrijo. Partizani so pripravili Italijanom zasebno v Strugu ob reki Idrijci, približno dva kilometra od Fužinarja proti Idriji.

Napad je uspel, partizani so zaplenili strojnico, toda Vojko je bil v boju težko ranjen. Soborci niso zapustili ranjenega poveljnika in so ga odnesli v taborišče na Brinov grič. Po poti, kjer so nosili težko ranjenega poveljnika, sedaj vsako leto teče več tisoč smučarjev-tekačev Trnovskega maratona.

Vojko se je sedem dni bojeval s smrtjo. Med tem ga je obiskal tudi Franc Leskošek-Luka, član glavnega poveljstva Slovenije, ki je prišel na Primorsko. Povedal mu je, da je imenovan za poveljnika brigade, ki jo ustanovljajo in ki bo nosila ime po Andreju Laharnarju, junaškem voditelju tolminskega punta 1712-1713. Navedene brigade niso ustanovili zaradi organizacijskih težav.

Vojko je umrl v noči od 22. na 23. februar 1943, star komaj 23 let. Soborci so ga pokopali na skritem kraju in molčali o njegovi smrti, da ne bi zanjo zvedeli Italijani.

Za izkazana junaštva je Vojko postal narodni heroj že 18. aprila 1944, dve leti po slavni bitki na Nanosu.

Štiriindvajsetega februarja 1946 so Vojkove posmrtno ostanke prenesli z Brinovega griča na domače pokopališče v Podnanos v Vipavski dolini, od tu pa 24. aprila 1949 v grobnico narodnih herojev v Ljubljano.

Na ukaz Glavnega štaba NOV in PO Slovenije so 1. oktobra 1943 na dvorišču sedanje tovarne ETA v Cerknem ustanovili 16. slovensko narodnoosvobodilno brigado Janka Premrla-Vojka. V spomin na ta dan praznujejo delovni ljudje in občani občine Idrija svoj občinski praznik.

Dan Vojkove smrti, 22. februar, praznujejo prebivalci črnovrške planote kot praznik krajevne skupnosti Črni vrh nad Idrijo. Tega dne se tu vsako leto sestanejo Vojkovi soborci iz Trnovske čete.

Po Janku Premrlu-Vojku je poimenovanih več šol, med katerimi sta tudi šoli v rojstnem Podnanosu in na Črnem vrhu nad Idrijo ter planinska koča na Nanosu.

O Vojku pričajo tudi številna spominska obeležja.

Jože Oblak

Naši partizanski znaki

15

Obletnica primorske vseljudske vstaje 1968

»Kdo ve, če je Nova Gorica v svoji kratki zgodovini že imela tako vesel dan. Prav gotovo še ne,« je novinar Drago Kralj sklenil v Delu svoje poročilo o veliki proslavi v Novi Gorici, pred tem pa še zapisal, da je redko videti stotine preprostih ljudi s pripetimi odlikovanji, kot je bilo to mogoče v praznični Novi Gorici.

V nedeljo, petnajstega septembra 1968, je bila v najmlajšem slovenskem mestu veličastna proslava 25. obletnice vseljudske vstaje v Slovenskem primorju. Po italijanski kapitulaciji je naše kraje, ki jih je tlačil raznarodovalni pritisk vse do konca prve svetovne vojne, zajela velika vseljudska vstaja. Septembra 1943 se je dvignilo v boj okrog 40.000 Primorcev. Vrhovni plenum Oslobojilne fronte slovenskega naroda je 16. septembra 1943 proglasil priključitev Slovenskega primorja k svobodni Sloveniji. Tem dogodkom je bilo na Primorskem namenjenih že več proslav, toda največja je bila prav 15. septembra 1968. V Novo Gorico je prišlo kar sto tisoč lju-

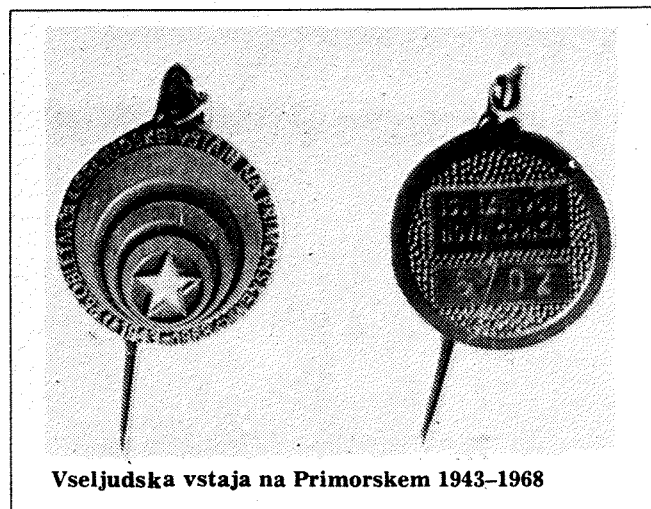
di iz vse Slovenije. Pripeljali jih je 23 posebnih vlakov, nad 500 avtobusov ter okoli 20.000 osebnih avtomobilov. Na predvečer proslave je bila odprta razstava Primorska v boju za svobodo, takoj po slovesnem odprtju razstave je velik ognjemet kar petnajst minut razsvetljeval mesto. V nedeljo so malo pred enajsto uro prikorakale pred slavnostno tribuno delegacije 33 enot Devetega korpusa in prekomorskih brigad s svojimi zastavami. Točno ob enajsti uri je iz grl nad 500 pevcev zadonela pesem Vstajenje Primorske. Govoril je član sveta federacije in član predsedstva CK ZKJ Edvard Kardelj. Med drugim je dejal: »Slovenski ljudje so se zavedali, da narod, ki ni sposoben in pripravljen braniti svojega obstanka in lastnega svobodnega razvoja, ne more pričakovati milosti ne od osvajalca in ne od zgodovine«. Na fotografijah v Delu je bilo videti predstavnike italijanskih partizanov s pripetimi spominskimi znaki. Na prvi strani je bila fotografija, kjer so imeli pripete znake tudi Lidija Sentjurčeva,

Albert Jakopič-Kajtimir in Janez Vipotnik. Na proslavo v Novi Gorici nas namreč spominja poseben znak, ki ni bil namenjen samo proslavi in si ga marsikateri od borcev pripne tudi danes ob raznih priložnostih.

Pred proslavo je bilo naročenih in izdelanih več tisoč znakov. Razlikovali so se znaki za borce in znaki za druge obiskovalce proslave. Znaki za borce in aktiviste so bili zlate barve (ki je bolj rjava kot zlata), znaki za vse druge pa s srebrne barve. Znaki za borce in aktiviste imajo zadaj vtisnjene zaporedne številke. Znak v moji zbirki ima številko 6702, kar pomeni, da je bilo podeljenih vsaj toliko znakov, prav gotovo pa še več. Kot mi je sporočil Franc Vidič iz Nove Gorice, je bilo sprva predvideno, da bi izdelali poimenske sezname vseh upravičencev s številkami znakov, kar se je pokazalo kot neizvedljivo. Znak s številko 1 je bil poslan predsedniku Titu. Oštevilčene znake so dobili vsi borci enot 9. korpusa, prekomorskih brigad in aktivisti. Spominsko značko srebrne barve pa je odnesel domov, kdor je hotel, in nima enakega pomena kot zlata »partizanska« značka.

Znak primorskih aktivistov in borcev je bil izdelan iz bronca v obliki okrogle medalje s premerom 26 milimetrov. Za pripenjanje je bila namenjena posebna igla. Skoda, da ji ni bil dodan skromen košček traku. Tako bi medalja dobila čisto drugačen videz. Bila je tudi nekoliko premoderno oblikovana, zato pa je rdeča peterokraka zvezda ostala takšna, kot zvezda mora biti. Preveč moderno likovno izražanje namreč partizanskim spominskim medaljam ne koristi preveč...

Janez J.Švajncer

Vseljudska vstaja na Primorskem 1943-1968

raj, peta pa kazensko stanje (strafstehen). Ko smo se poleti 1944 nekega jutra vračali z nočnega dela, se je morala cela komanda pred »jourhausom« postaviti v vrste in tako mirno stati do večera, ko smo spet šli na delo. Vzrok: ni bilo mogoče ugotoviti, kdo je v tovarni odrezal 3 metre podloge, da bi jo odnesel s seboj. Ob drugi priložnosti se zadeva ni končala tako nadoležno. V tovarni so spet našli nekaj odrezanih kosov blaga. Ko smo se vračali v taborišče, je morala komanda odkorakati v tekstilno skladišče (bekleidungs-lager), kjer so med vhodnimi vrati visele tri vrvi. Pred njimi se je komanda ustavila. Ob vrstah se je začel sprehajati »rapportführer« in si ogledovati vsakega jetnika posebej. Med ogledovanjem je trikrat pomigal s prstom in trije jetniki so izstopili. Odgnal jih je pod vrvi in jim ukazal, naj se povzpnejo na stole. Potem je sledila pridiga. Zaradi kraje in sabotaže bodo obešeni trije »zločinci«, kar se bo ob vsakem. ponovnem primeru kraje ponovilo. Sledilo je povelje: »Still gestanden - Mützen - ab - Augen gerade - aus!« in jetniki so golih glav strmeli v vrvi. V tem so trem nesrečnejšem izpodmaknili stole in obviseli so na zankah.

Nikdar nisem prodril v skrivnost, po kakšnih kriterijih so razporejali jetnike na delo po raznih komandah. Najlaže so dobili primerno zaposlitev obrtniki, sicer pa so se pri razporejanju na delo bore malo ravnali po sposobnostih in kvalifikacijah jetnikov. Na delo je jetnike razporejala taboriščna pisarna (lagerschreibstube) s taboriščnim pisarjem (lagerschreiber) in vodjem delovne službe (arbeitseinsatz). Taboriščno pisarno so vodili izključno jetniki. Bilo je, kot da se uprava taborišča sploh ne vtika v notranje razmere tabori-

šča. Včasih je bilo mogoče dobiti boljšo komando, če si imel znanca, ki je poznal kapoja, če si poznal vodjo delovne službe, če te je priporočil sobni starešina ali sobni pisar, skratka, s protekcijo. Taka protekcija je bila včasih precej draga. Brez znanstva ni bilo mogoče doseči ničesar.

Na blokih je bilo vedno nekaj ljudi, ki niso imeli komand (unangehörige). Njih število so starešine in pisarji blokov vsako jutro javljali taboriščni pisarni, ki jih je po potrebi dodeljevala obstoječim in novim komandam. Taboriščna pisarna je delovala brezhibno in je v vsakem trenutku vedela, kakšno je stanje po blokih, sobah in komandah. Vsaka premestitev iz sobe v sobo, iz bloka na blok, v bunker ali revir, na prostost, na transport ali skozi dimnik je šla skozi kartoteke te pisarne. Kartoteke so vsebovale le najnujnejše podatke: ime in priimek, jetniško številko, rojstni datum, narodnost, datum prihoda v taborišče ter številko sobe in bloka. Več jih pisarna niti ni potrebovala, ker jih je potrebovala le za ugotavljanje številčnega stanja in identifikacijo posameznega jetnika. Podobne kartoteke so imeli tudi sobni pisarji in pisarji blokov, ki so svoje posle opravljali silno vestno, saj je bilo sposobnih ljudi dovolj, pisarjevo delo ni bilo težko in je bilo združeno s celo vrsto ugodnosti.

Starešina taborišča kot tudi vse druge taboriščne hierarhe do sobnega starešine in kapoja navzdol je postavljala upravo taborišča. Izbirala jih je med najbolj brutalnimi političnimi jetniki, ki te oznake nikakor niso zaslužili. Oblast starešine taborišča nad jetniki je bila absolutna, odločal je o življenju in smrti, zato so se mu jetniki najraje izognili, če se je le dalo. To so bili ljudje, Nemci, ki so bili že dolga

leta v taboriščih in so v boju za obstanek izgubili vse človeško. Prej ali slej so prišli pri taboriščni upravi v nemilost, bodisi zato, ker so kaj zagrešili ali pa jih je uprava taborišča sistematično izmenjevala, ker jim je oblast preveč stopila v glavo. Čim je bil starešina taborišča odstavljen, je izginil iz taborišča. Postavitve novega (nekaj časa so bili celo trije hkrati) niso nikdar objavljali. Lepega dne se je pojavil nov človek s trakom »lagerältester« na rokavu. Ti ljudje so nosili nove obleke in usnjene čevlje, imeli so posebno hrano, posebno sobo in osebne strežnike, ki so jim čistili stanovanje in opravljali druge usluge. Bili so dobro rejeni in čeprav so nosili rdeč trikotnik, bi mnogo bolj zaslužili zelenega kot pa razni kriminalci, ki jih je bilo v taborišču precej.

Druga oseba v taborišču je bil »lagerkapo«, ki ga leta 1941 še ni bilo. Njegova funkcija je bila precej nejasna, skrbel pa je predvsem za razna dela pri urejanju taborišča.

Temu so sledile razne druge funkcije, kot na primer taboriščni kurir (lagerläufer), redarstvena služba (ordnungsdienst), taboriščna policija (lagerpolizei), revierkapo (kapo revirja), tolmači (dolmetscher), že omenjeni starešine sob in blokov s svojimi pisarji, na blokih pa kapo dnevne sobe, spalnice, umivalnice, stranišča in predprostora itd. itd. Najbolj značilno pri vseh teh funkcijah pa je bilo, da so hierarhi imeli oblast nad podrejenimi in da so se morali uklanjati nadrejenim. Vsaka še tako neznatna funkcija je imela neko preddnost, vsaka prednost pa je bila med brezpravnimi jetniki veliko vredna. Pomenila je lažje delo, kakšen krompir več, boljše obleko ali čevlje, boljše posteljo ali kar koli že. Najvažnejše pri tem pa je bilo, da

je lahko vsak se tako neznaten funkcionar nekemu zapovedoval. Oblasteljnost je znala SS spretno izkoriščati. Vsako povelje taboriščnega vodstva je bilo zaradi tega izvršeno mnogo bolj natančno, kot če bi njegovo izvajanje nadzorovala SS. Funkcionar je vedel, kaj sledi, če se bo pred SS ali taboriščnimi hierarhi premalo izkazal. Zaradi tega je prihajalo do nezasišanih surovosti, ki so si jih taki funkcionarji privoščili.

Samo tako si je mogoče razložiti dejstvo, da v taborišču nikdar ni prišlo do organiziranega upora. Sem in tja je sicer prišlo do posameznih pobegov, od katerih se jih je le malo tudi posrečilo. Še pogosteje kot esesovci so bomo imovino jetnikov preiskovali starešine in kapoji. V taborišču praktično ni bilo mogoče ničesar skriti. Več možnosti je bilo na revirju, vendar so bile tudi tam take možnosti zelo omejene.

Resnici na ljubo pa je treba priznati, da vsi hierarhi le niso izkoriščali pravic, ki jim jih je dajala njihova funkcija. To lahko rečem vsaj za sobnega starešino druge sobe 15. bloka Seiverta, ki je bil moj sobni starešina do razpusta »štarfkompanije«, in pa za kapoja moje komande Zuschneideri, Dunajčana Franca (priimek sem pozabil), ki je nekaj časa celo igral v jugoslovanskem nogometnem moštvu. Povedati pa je tudi treba, da se je od stalingrajske bitke dalje začela taboriščna disciplina polagoma krhati, temu primerno pa je začela topeti tudi ostrina ukrepov taboriščnih hierarhov.

Se nadaljuje

KRANJ

Delo zgodovinskih
krožkov

Pododbor vezistov NOV Gorenjske je sklenil, da bo zbral spomine iz NOB s pomočjo zgodovinskih krožkov na osnovnih šolah. V zvezi s tem je predsedstvo poslalo vsem šolam naslove vezistov NOV, katerih je na Gorenjskem ta čas evidentiranih 175, in zaprosilo krožke za sodelovanje. Po treh mesecih, odkar akcija teče, je tajnik pododbora Gabrijel Divjak prejel 14 zapisanih spominov, od katerih so jih 12 napisali člani zgodovinskih krožkov, dva pa so poslali vezisti sami. Med doslej poslanimi, akcija bo namreč tekla še naprej, so najboljši zapisi o Jožetu Kersniku z Blejske Dobrave, ki jih je napravila Mojca Begež iz osnovne šole Karavanških kurirjev Koroška Bela. Drugi zapis je o Ivanu Bucku, ki ga je napravila Sandra Tušar iz iste šole. Tretja najboljša pa sta sestavka o Jožetu Vrhovniku iz Dupelj in Petru Tulipanu iz Kranja, o katerih sta spomine zapisali Mateja Zupan ter Janja Knific iz Kranja. Na katero šolo v Kranju hodita, ni bilo navedeno. Iz Kranja so prejeli še zapise od Viktorja Henigmana, Henrika Žbilja, Franca Gašperšiča in Averlija Tronkarja, ki so jih napravili Barbara Štular, Jana Habič, Darja Slibar, Mojca Šifer in Damjan Bohinjc. Na šoli Prežihov Voranc na Jesenicah so zapisali spomine Fanike Jasnič, na Koroški Beli pa sta Sonja Podobnik ter Ljubinka Šaula naredili zapis o Ivanu Jesenku. Izkazal se je tudi krožek na osnovni šoli Senčur, kjer so pisali o Jožetu Debeljaku in Pavlu Alvišanu. To gradivo bodo poslali komisiji sekcije vezistov NOV, ki zbira podatke za sestavo monografije vezistov Jugoslavije. Akcija se nadaljuje, dokler ne bodo zbrani podatki prav od vseh vezistov NOV na Gorenjskem. Zgodovinski krožki so doslej opravili približno 10 odstotkov predvidenega dela in ga imajo pred seboj še veliko. Seveda pa morajo biti pri tem aktivni tudi vezisti sami, da se bo lahko tudi pri njih zajelo vse doživeto med NOB.

BRANKO BLENKUS

SVEČE

Spominska slovesnost
ob grobu
padlih partizanov

Osmega februarja je bila na pokopališču v Svečah na Koroškem tradicionalna spominska slovesnost, ki jo vsako leto priredi Zveza koroških partizanov ob grobu narodnega heroja Matija Verdника – Tomaža in drugih padlih partizanov, ki počivajo na sveškem pokopališču: Aleša Eispielerja, Tomaža Križnarja, Valentina Schwarza, bratov Cero ter dveh nepoznatih borcev.

Njim in prek njih vsem številnim junakom, ki so darovali življenje v boju proti nacifašističnemu nasilju in ležijo pokopani na 40 pokopališčih širom po koroški zemlji, je veljala spominska slovesnost, katere se je tudi tokrat udeležilo več sto ljudi. Prišli so svojci padlih junakov ter njihovi nekdajni soborci z obeh strani meje. Med udeleženci so bili številni bivši partizani in aktivisti ter žrtve nacističnega nasilja iz vseh predelov južne Koroške. Prav tako pa so bili navzoči tudi jugoslovanski konzul v Celovcu Alfonz Naberžnik, predstavniki Zveze slovenskih organizacij na Koroškem ter zastopniki borčevskih združenj.

Slovesnost je bila letos prvič brez dolgoletnega predsednika Zveze koroških partizanov Karla Prušnika – Gašperja, ki je umrl pred enim letom. Ob grobu narodnega heroja Matija Verdника – Tomaža in njegovih soborcev je spregovoril novi predsednik Zveze koroških partizanov Janez Wutte – Luc, ki se je spomnil težkih let protifašističnega narodnosvobodilnega boja, v katerem so tudi koroški Slovenci aktivno prispevali k osvoboditvi domovine. Pozval je zlasti k budnosti zoper množične se pojave ponovnega oživljanja nacistične miselnosti.

»Tovariši, ki se jih danes spominjamo, so bili trdno prepričani v zmago nad fašizmom, ki je takrat tlačil slovenski narod in ostale svobodoljubne narode v Evropi in na svetu. To so bili fantje, ki so brezpogojno verovali v ideale, za katere so šli v boj. Svoj boj so vodili z vso poštrevnostjo in bili pripravljeni za osvoboditev svojega naroda žrtvovati tudi najdražje, kar je človeku dano – namreč svoje življenje.« Tako je med drugim dejal predsednik Zveze koroških partizanov Janez Wutte – Luc na tej slovesnosti.

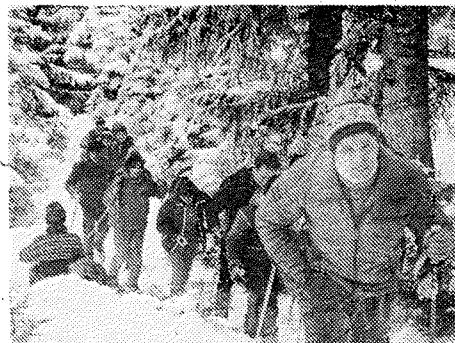
»Vsak narod spoštuje svoje žrtve za svobodo,« je ob koncu dejal Janez Wutte – Luc. »Tudi koroški Slovenci spoštujemo in cenimo naše mlade junake, ki so darovali svoja življenja. Spomin na te velike sinove slovenske zemlje pa nam in tudi bodočim rodovom daje pobudo in nalaga dolžnost, da vztrajamo v pravičnem boju za obstoj in enakopravnost na svoji podedovani zemlji.«

Za njim je prevzel besedo predsednik občinske konference Zveze socialistične mladine Slovenije z Jesenic Danilo Klinar, ki je spregovoril v imenu udeležencev z Gorenjske, ki so tudi letos šli na grob svojega jeseniškega rojaka Verdника.

STOL

Prva zimska planinska
manifestacija
letošnjih jubilejev

Udeležence 16. pohoda na Stol v Karavankah letos zaradi nevarnosti pot ni vodila na vrh, temveč je bila dobro uhojena gaz po njegovih obronkih. Prek Žirovniške in Zabreške planine, mimo kraja, kjer je v zimi 1941/42 domovala Jeseniška četa in odkoder so se partizani zaradi izdaje v jutru 20. februarja 1942 morali umakniti v strmine Stola. Gaz je tokrat vodila še na Doslavsko planino in do Betonske bajte ter nazaj do Valvazorjevega doma, kjer so bile v petek, soboto in nedeljo opoldne slovesnosti. V petek je bila pravzaprav zgodovinska učna ura za šolsko mladino iz jeseniške in radovljiške občine, ki jo je imel udeleženec bitke na Stolu Franc Konobelj-Slovenko. V soboto je imel slavnostno besedo sekretar medobčinskega sveta ZKS za Gorenjsko Zdravko Krvinca, na sobotni slovesnosti pa predsednik OK ZSMS Jesenice Danilo Klinar. Na proslavah pa so počastili spomin na tovariša Tita in Kardelja.

Planinci iz vseh krajev naše ožje in širše domovine, udeleženci NOB, pripadniki TO in JLA, predvsem graničarji ter drugi ljubitelji gora, vseh je bilo 5.278, pa so na pohodu počastili hkrati s spominom na Kodrovo gaz Joža, ki je padel 20. februarja 1942, in Julko Jenstrle, ki je izgubila življenje dan pred tem, in vse, ki so izgubili življenje v Karavankah, tudi 40-letnico ustanovitve OF in 40-letnico vstaje jugoslovanskih narodov in narodnosti. Bila je to prva planinska proslava teh jubilejev v Sloveniji.

Na slovesnostih v soboto in nedeljo so podelili 51 planincem plakete za deseterkratno udeležbo na pohodih na Stol. Priznanja za dolgoletno sodelovanje pri organizaciji pohodov so prejeli Janez Lušina, VP 1081 Radovljica in karavla »Karavanški kurirji NOB« Javorniški Rovt.

Ivna Kozar in Franc Konobelj-Slovenko, udeleženca bitke pred 39 leti 2.238 metrov visoko na položajih, pred Prešernovo kočjo nista mogla skriti zadovoljstva, da so pohodi postali tako množični. Tovariši Slovenko je v pogovoru z gorskimi reševalci in alpinisti izražal željo, da bi prihodnje leto, ko bo 40-letnica bitke na Stolu, poskušali uhoditi gaz tam, kjer so se partizani umikali iz Baragove kočje na Stol. »Mi takrat nismo imeli takšne opreme, kot jo imajo udeleženci spominskih pohodov, pa smo v zelo visokem snegu prišli na vrh. Res bi rad videl, če bi se tam uhodila gaz.«

Predlog, vreden premisleka. Če že vsi ne bi mogli na vrh, pa bi vsaj delegacija alpinistov odšla na vrh in položila venec Jožetu Kodru. Ostali pa bi s proslave, ki naj bi bila prav tam, kjer so domovali partizani Jeseniške čete (saj letos, ko se je žigosanje izkaznic in delitev brosnatih, srebrnih in zlatih značk preselilo v dolino, v Žirovnico, ker je žal opuščena karavla že dve leti v zasebni lasti; je kar precej udeleženec pred proslavo ušlo v dolino), nadaljevali pot po drugi varianti po obronkih Stola.

Z na svidenje prihodnje leto ter z na svidenje 14. in 15. marca na 7. pohodu na Snežnik in čez mesec dni, 22. marca, na Porezen so se malce razočarali, ker niso mogli na vrh Stola, razšli letošnji udeleženci pohoda.

STAŠ

SLOVENJ GRADEC

Obletnice

Člani kulturnega društva krajevnega skupnosti Stari trg pri Slovenj Gradcu so proslavili slovenski kulturni praznik Prešernov dan s spletom Prešernovih pesmi. Recitali so jih mladi člani kulturnega društva. Z recitalom pesmi partizanskega pesnika Karla Destovnika-Kajuha pa so počastili spomin na Kajuha, ob obletnici njegove smrti.

Pevski zbor Fran Berneker je pod taktirko Mihaela Mirka Prešernovim pesmim dodal še borbene. Pesem V borbo štirinajsta je zadonela v spomin nedavno umrlega borca tovariša Pavleta Kersteca-Ješka, nosilca spomenice 1941 udeleženca pohoda Štirinajste na Štajersko. Njegov soborec tovariš Franc Razgoršek-Petruska je z nekaj prisrčnimi besedami opisal njegov junaki lik, neustrašnega borca, ki je bil strah in trepet okupatorju, njegove drzne in uspešne akcije pa bodo kot njegov lik ostale tukajšnjemu prebivalstvu v večnem spominu. B. M.

MARIBOR

Neverjetna
iznajdljivost in
ustvarjalnost

Inovacije so v narodnoosvobodilnem boju imele posebno mesto, pravzaprav so bile njen sestavni del. Izdelki, ki so jih izdelali posamezniki, so bili še kako dragoceni. Novatorstvo in sploh celotna ustvarjalnost se namreč ni izražala samo v izdelavi lastnega orožja in orodja, razne opreme in drugih prepotrebni materialnih sredstev, ampak tudi v odkrivanju novih oblik boja proti močnejšemu sovražniku.

Številni, kdaj pa kdaj tudi nenavadni napori partizanskih novatorjev pričajo, da ne obstajajo nemogoče situacije, in celo to, da je narod, ki hoče braniti svojo samoupravno socialistično ureditev, sposoben nadomestiti pomanjkanje modernega orožja in opreme z improviziranimi sredstvi. Mar vse to ne dokazuje, da je osnovni vir vsakega boja za ohranitev narodnostnega in drugega obstoja človek. In iz te postavke izhaja koncept splošne ljudske obrambe ter družbene samožaščite.

Da bi ta zvrst posebne ustvarjalnosti in iznajdljivosti v tistih nemogočih pogojih bila dostopna tudi širši javnosti, se je Raziskovalna skupnost SR Slovenije, ob sodelovanju z Ljubljansko banko, združeno banko Ljubljana in ob pokroviteljstvu Kreditne banke Maribor odločila in pripravila v tem obmejnem mestu razstavo Inovacije v NOB.

Pričujoča razstava, katere pobudnik in zbiratelj je znani partizanski bорец Dušan Marinšek-Silni, in ki bo odprta dalj časa, prikazuje nekatere ohranjene predmete, skice in fotografije o inventivni inovacijski dejavnosti v narodnoosvobodilnem boju slovenskega naroda. Razstava sodi med pomembnejše dosežke muzejske razstavne dejavnosti v Sloveniji, ne samo zaradi svoje izvirnosti, ampak tudi zato, ker na svetlih izročilih našega NOB ponuja vpogled v tiste sfere človekovega življenja in ustvarjanja, ki danes ni nič manj pomembno, kot je bilo v času najhujših preizkušenj, ko je bilo treba v izjemno težkih razmerah okupacije uporabiti vse notranje rezerve človekove ustvarjalnosti in inventivnosti za čim uspešnejši boj proti sovražniku. Razstava sicer prikazuje samo del izvirnosti partizanskih novosti iz najrazličnejših gospodarskih strok, vseeno pa dokazuje širino ustvarjalnosti naših ljudi, zlasti pa njihov odnos do skupnega boja in dela.

Razstava Inovacije v NOB sodi v začetek praznovanja 40-letnice vstaje jugoslovanskih narodov in narodnosti, ki jih bodo v Mariboru in njeni okolici proslavili z vrsto kulturno-zgodovinskih prireditev in drugimi manifestacijami.

Otvoritve razstave se je udeležilo veliko borcev, aktivistov, predstavnikov družbenopolitičnega življenja.

Otvoritev razstave so popestrili člani moškega partizanskega pevskega zbora, Partizan Maribor z ubranimi borbenimi pesmi.

DRAGO MIKLAVEC

LJUBLJANA

Zbor skupnosti borcev
Šercerjeve brigade

Ob letošnjem praznovanju obletnice pohoda 14. divizije je imela še posebej svoj praznik Šercerjeva brigada. Dopoldne 7. februarja je bilo, prav tako v domu JLA v Ljubljani, prvo zasedanje skupnosti borcev te ene najstarejših enot NOV Slovenije, da bi svojo organiziranost uskladila z določili novega samoupravnega statuta republiškega združenja borcev NOV.

Predsednik dosedanjega osrednjega brigadnega odbora Miha Butara-Aleks je pred številnimi šercerjevci, prispelemi iz vseh predelov ožje in širše domovine, podal obračun bogatega nekajletnega dela, to so pa storili tudi zastopniki območnih odborov iz Slovenj Gradca in Maribora, medtem ko celjski še ni zaživel.

Po sprejetju pravil svoje organiziranosti so navzoči Šercerjevci izvolili nov brigadni odbor s komisijami za posamezna področja dela, vodil pa ga bo za naslednjo mandatno dobo komandant Šercerjeve iz zadnjih mesecev vojne Jože Jakič-Dušan z namestnikom Alojzom Okornom-Poldetom in tajnikom Nado Majcen. Zbor skupnosti borcev je sprejel tudi program dela za naslednje obdobje, ki mu bo poglobljena naloga dokončanje brigadne monografije v treh knjigah s poudarkom na lastni založniški dejavnosti, prenašanje in negovanje izročil našega boja in revolucije, nadalje stalen in živ razvid članstva in skrb za njihove zdravstvene in življenjske razmere ter informativno in propagandno dejavnost – vse to pa v tesni povezavanosti z območnimi brigadnimi pododbori.

Vrh vsemu, že itak izrednemu razpoloženju navzočih Šercerjevcev pa je bila priložnost, da so lahko v skladu s svojimi, pravkar sprejetimi pravili, podelili predsedniku predstava SR Slovenije in narodnemu heroju Viktorju Avblju-Rudiju kot prvemu državljani častno članstvo svoje skupnosti za njegove izredne zasluge, ki jih je imel od ustanovitve brigade oziroma njene uveljavitve na bojnem polju pa vse dosežke za dvig njene bojne slave. Priznanje je bilo potrjeno s prisrčnimi in dolgotrajnimi ovacijami svojemu bojnemu tovarišu in prijatelju. Popoldne pa so se Šercerjevci pridružili še borcem drugih dveh brigad 14. divizije, Tomšičev in Bratičev, na prisrčnem tovariškem srečanju.

MURSKA SOBOTA

Klubovci na poteh
Štirinajste

Osem članov murskosoboškega kluba mladih ter trije pripadniki garnizona JLA v Murski Soboti so se 6. februarja letos odpeljali proti Laškemu, kjer je bil eden od zborov udeležencev letošnjega pohoda mladih po poteh 14. divizije, ki je prav na ta dan pred 37 leti prišla s Hrvaške na Štajersko.

Prva etapa letošnjega pohoda se je spet začela v Sedlarjevem in organizatorja sta bila občinski konferenci ZSMS Laško ter Šmarje pri Jelšah. Po formiranju treh čet v Plavici se je kolona 188 pohodnikov podala čez Sotlo v kraj Sedlarjevo, kjer so jih na osrednjem prireditvenem prstoru že čakali borci slavne 14. divizije in domačini, ki so pred 37 leti prav tako gostoljubno sprejeli borce takratne slovenske partizanske enote, ki je šla na svoj pohod na Štajersko.

Po uvodni slovesnosti, toplem čaju in sendvičih so pohodniki krenili na pot. V vseh vaseh so jih čakali domačini in borci, mladi pa so ob spominska obeležja bojev borcev Štirinajste položili vence in spomin počastili z enominutnim molkom. Prvi dan pohoda se je zaključil v Lesičnem, kjer je bil v tamkajšnji dvorani ob 19.30 partizanski miting, prespali pa so v prostorih tamkajšnje osemletke. Nekaterim se je ta počitek po prvem dnevu kar prilegel, skupnica informatorjev pa je ponoči že pripravila drugo številko posebnega biltena in z njim pohodnike razveselila že ob njihovem odhodu iz Lesičnega.

Partizanski miting so pohodniki v sodelovanju z domačini pripravili drugi dan pohoda v Šentvidu pri Planini, kjer je bil malo daljši popoldanski odmor zaradi nočnega pohoda čez 1012 metrov visoki Bohor. Od osme ure zvečer do četrte ure zjutraj naslednjega dne so mladi zmagovali visoki sneg in mrz ter za kratek čas zaspali v naseljih Razbor, Lokavec in Henina. V lepem sončnem dopoldnevu je bilo v kraju Polana izvedeno streljanje s polavtomatsko puško in še enkrat so pohodniki prespali. Zadnji dan so se namreč spustili v dolino Gračnice, kjer jih je pri spomeniku narodnemu heroju Iliji Badovincu že čakala pohodna enota mladih, ki je krenila v drugo etapo tega pohoda. Čez slemena iz doline Gračnice je sledil še en vzpon in v Mariji gradu so se mladi razšli na partizanskem mitingu ter si zaželeli novih snidenj. Akcija klubovcev iz Murske Sobotne se je uspešno končala in mladi komaj čakajo novih podobnih doživetij.

FILIP MATKO

NOVA GORICA

Šesto tovariško
srečanje

V Novi Gorici je bilo letos 14. februarja že šesto tradicionalno tovariško in prijateljsko srečanje ZZZ NOV Nova Gorica s slovenskimi borci in aktivisti narodnoosvobodilne vojne iz goriške pokrajine sosednje republike Italije. Med udeleženci je bil tudi nekdanji komandant divizije Garibaldi Natisone Mario Fantini-Sassov. Tako predstavniki VZPI (ANPI) kakor ZZZ NOV iz Nove Gorice so v svojih pozdravnih nagovorih izrazili zadovoljstvo nad uspehi dosedanjega prijateljskega sodelovanja ter prepričanje, da se bo tako sodelovanje nadaljevalo ter še bolj poglobljalo in utrjevalo.

Avugst Lenardič, ANPI (levo) in Jože Pahor, ZZZ NOV Nova Gorica (desno) sta si na srečanju izmenjala darili.

Slovenska sekcija VZPI (ANPI) goriške pokrajine republike Italije je ob tej priložnosti v znak priznanja za tovariško sodelovanje in prijateljske stike poklonila občinskemu odboru ZZZ NOV Nova Gorica perorisbo spomenika v Pevmi, ki je bil zgrajen že aprila 1946 s prostovoljnimi delom v spomin 24 padlim partizanom iz Pevme, Oslavja in Štraura. Občinski odbor ZZZ NOV Nova Gorica pa je sekciji VZPI (ANPI) poklonil ilustriran življenjepis tovariša Tita. LOJZE KRISTANČIČ-MINKO

DRAMLJE

Pionirji po poteh 14. divizije

Osnovna šola Miloša Zidanskega Dramlje pri Celju je že več let zaporedoma organizirala pohod pionirjev po poti divizije. Lani je bilo v tem kraju ustanovljeno planinsko društvo in letos je bilo soorganizator pohoda.

Ta že tradicionalni pohod je bil dosedaj v lokalnih okvirih. Letos so se pohodnikom pridružili še pionirji iz Griž in Zalca. Žal pa pohod ni bil vključen v program meddruštvenega odbora in se ga niso udeležili pionirji ostalih društev. Prav bi bilo, da tudi ta pohod postane eden izmed tradicionalnih pohodov v okviru meddruštvenega odbora, kot Pohod pionirjev po poti 14. divizije.

Sam pohod odpira popolnoma nov svet, ki ni poznan planincem, pa čeprav poteka po izredno lepi pokrajini, predvsem pa na območju, znanem iz pohoda 1. štajerskega bataljona, po poti 14. divizije, poteka v spomin na boje Bračičeve brigade in nenazadnje opozori na davno zgodovino, ki jo predstavlja Žički samostan.

Letos se je prek 150 pionirjev in vodičev zbralo pred novo šolo, ki nosi ime po narodnem heroju Milošu Zidanku. Pred spomenikom v Dramljah jih je pozdravil predsednik OO ZB Dramlje Stanko Arzenšek, ki je orisal zgodovino NOV na tem območju. Spregovoril je o 1. štajerskem bataljonu, ki je na znanem brežiškem pohodu prenočil v Dramljah, kjer sta bila v Lazah javka in tiskarna pri Ludviku Mastnaku, ki je bil zaradi izdaje ustreljen že leta 1941. Spregovoril je o tem, da je 14. divizija osvobodila Dramlje 13. februarja 1944 in razplamtela narodnoosvobodilni boj, ki ni prenehal do osvoboditve. Divizija je 14. februarja 1944 zjutraj odšla naprej proti Žičkemu samostanu. Torej se je pohod začel na isti dan in praktično ob isti uri, kot leta 1944 pohod 14. divizije iz tega kraja.

Pohodniki so nato krenili k rojstni hiši Miloša Zidanskega. Arzenšek je spregovoril o življenju in liku narodnega heroja. Spregovoril je o njegovem predvojnem revolucionarnem delu, o njegovem delu, kot enem izmed organizatorjev narodnoosvobodilnega gibanja na Štajerskem, o njegovi tragični smrti 7. februarja 1942.

Od Zidanskeve hiše se je kolona vrnila na traso, po kateri se je 14. divizija pomikala leta 1944. Na pohod so spominjale obledele markacije. Vemo, da je bila trasa pred leti označena kot druga slovenska transverzala, transverzala slovenske vojske in ravno letos se dogovarjajo, da bi to pot obnovili in uredili kot transverzalo.

Pohod se je zaključil pri Žički kartuziji. Tu so se pionirji poklonili komandantu Bračičeve brigade Milenu Kneževiču, ki je na tem območju padel 25. aprila 1945 in padlim borcem Bračičeve brigade pri spomeniku pri Žičkem samostanu.

Na pohodu je bilo dogovorjeno, da se naslednja leta trasa spremeni. Pohod naj bi so začel pri bolnišnici Žima, v Cerovcu, ob avtocesti Maribor - Celje. Kraj je vse premočno označen. Ali ne bi bila primerna opozorilna tabla, ki bi spominjala na to, da je tu, tik pred Celjem delovala partizanska bolnišnica, v kateri se je lahko hkrati zdravilo 20 borcev? Tako bi pohodniki spoznali še del naše svetle preteklosti.

Pohodniki iz Zalca in Griž so se nato ustavili še v Stranica pri Frankolovem, kjer je okupator februarja 1945 obesil sto talcev. Poklonili so se žrtvam, vodiči so jim spregovorili o enem najstrašnejših zločinov na Štajerskem. Mladinka, ki se je lani udeležila pohoda po poteh 14. divizije, je opozorila, da se je ravno tu v bližini prebila 14. divizija čez glavno cesto Maribor-Celje. Žal na ta dogodek ne opozarja nobeno opozorilo, kot recimo na cesti Celje-Sentjur, kjer se je divizija prebila s Kozjanskega. Upajmo, da bodo planinci, ko bodo urejali traso, odpravili to pomanjljivost.

Pionirji so se polni vtisov vrnili domov. Za pionirje iz Griž pa je bil to eden prvih pohodov, prireditve, ob praznovanju 40. letnice, ko se je v Grižah formaliziral 1. štajerski bataljon in krenil na Brežiški pohod.

FRANC JEŽOVNIK

SLOVENJ GRADEC

Letovanje upokojencev v počitniških domovih

Letovanju upokojencev posveča zveza društev Slovenije posebno skrb. Na 1. občnem zboru je bilo sklenjeno, da povečajo število postelj za letovanje v domovih, ki jih ima zveza. Doslej to ni bilo učinkovito storjeno in šele z zamenjavo dveh zgradb in našega dosedanjega počitniškega doma sredi Izole z drugo zgradbo ob izolski obali nastaja možnost, da pridobijo nujno potrebne zmogljivosti. Imenovan je bil gradbeni odbor, ki si prizadeva pospešiti gradnjo novega doma za upokojence.

Doslej letuje v naših domovih približno 2500 upokojencev na leto, ki uživajo določen popust na ceno letovanja. To je skromno število, upoštevati pa je treba, da vedno več upokojencev letuje v počitniških domovih delovnih organizacij, v katerih so bili nekoč zaposleni.

Domov za upokojence imamo v Sloveniji 54 z blizu 9000 posteljami. Gre za nove zgradbe oziroma dograditve k že obstoječim domovom. Upokojenci pa so dobili 4018 novih stanovanj. Če upoštevamo zmogljivost domov in stanovanj, ki so jih doslej dobili upokojenci, lahko trdimo, da uživa kakih 20.000 oseb ustrezne stanovanjske prostore.

ADOLF ANKON

PEDROVO

K spomeniku padlim so položili venec

Delegacija uprave javne varnosti, odbora VOS-OF Severne Primorske, združenja borcev NOV in mladina iz Branika so letos, 26. januarja, položile venec k spomeniku padlim borcem

NOV v Pedrovem nad Branikom. V tem kraju je na pragu svobode, 26. januarja 1945, omahnilo v smrt v boju z okupatorjem 11 tovarišev - borcev OZNE, VDV in jurišnega bataljona 31. divizije 9. korpusa.

LOJZE KRISTANČIČ-MINKO

KRANJ

Kurirska obeležja Gorenjske

Na območju Gorenjske je bilo med NOB nič manj kot 36 kurirskih postaj, pravzaprav 39, če upoštevamo nekatere reorganizacije in selitve. Na območju 10 gorenjskih občin (vključno z Ljubljano) z Domžalami in Kamnikom pa je še danes 356 preživelih kurirjev kot živih prič takratne mreže poti in prehodov, prek katerih so kurirji prenašali pošto in literaturo, spremljali aktiviste in funkcionarje prek vseh zastraženih železnic, cest in rek v dolini ter prek težavnih, zasneženih gorskih prelazov.

Ko so se zbrali delegati današnjih kurirskih vrst Gorenjske na svoji skupščini, so sprejeli bogat letošnji program dela, ki obsega kar 18 točk. Veliko pozornost so usmerili v vsestransko obogatitev praznovanja 40. letnice vstaje in sodelovanja na raznih in pisanja monografije za posebno knjigo, ki je že v delu. V letošnjem programu imajo tudi zaključek obeleževanja ostalih 31 kurirskih postaj. To bo zaključek velike, akcije, ki so jo kurirji Gorenjske začeli lani in so dali izdelati enotne marmornae plošče z napisi in emblemi za vsako postajo.

Odkrivanje teh obeležij, kot se je doslej pokazalo, je široka manifestacija vsakega takega kraja, kjer sodelujejo celotne krajevne skupnosti, šole taborniški odredi in druge mladinske organizacije.

KAREL MAKVC

CELJE

Pododbor štajerskih TV kurirjev

Člani pododbora za Štajersko 4. brigade VDV partizanskih kurirjev relejnih postaj Slovenije so na svoji seji pregledali delo, ki so ga opravili lani. Iz razprave je bilo razvidno, da so že podpisali pogodbo z Radom Zakonjškom-Cankarjem (pisec knjige Štajerska 1941) glede pisanja monografije o kurirskih zvezah med vojno. Poročali so, da so odkrili spominska obeležja TV kurirskim postajam: 26 s pri kmetiji Vetršek nad Loko pri Taboru v Savinjski dolini, 29 s v vasi Senožeti nasproti železniške postaje Jevnica. Tega dne so v Senožetih odkrili tudi spominsko obeležje tehniki, ki jo je vodil Nestl Žgank iz Velenja.

Poleg tega so se kurirji ne le udeleževali, ampak tudi sodelovali, marsikje pa bili celo nosilci številnih manifestacij, proslav in spominskih srečanj v lanskem letu. Na seji so se dogovorili, da bi naj letos postavili spominska obeležja TV kurirskim postajam: 20 s v Spitaliču v Tuhinjski dolini, 28 s Sromelj na Bizelskem, 30 s na območju Dobrne oziroma v Rožni dolini v bližini Vojnika in za 7 s na Tolstem vrhu v bližini Loč pri Poljčanah.

Razen tega so sklenili, da bi se naj letošnje zaključne manifestacije, ki je posvečena 40. obletnici vstaje jugoslovanskih narodov in narodnosti, »Po poteh tovarštva in spominov« v Ljubljani, udeležilo čim več kurirjev, prav tako tudi proslave dneva mladosti. Zavzeli so se, da je treba dokončno izpopolniti evidenco kurirjev TV postaj po pokrajinah štajerskega sektorja, vključno z zbiranjem podatkov o delovanju TV postaj in kurirskih zvez med NOB.

DRAGO MIKLAVEC

GORIŠNICA

Jeklena pest puntarskega ljudstva

Krajani Gorišnice sredi rodovitnega Ptujškega polja so nad vse slovesno praznovali svoj krajevni praznik, ki jih spominja na dni iz revolucije, ko se je slovenski narod skupaj z vsemi jugoslovanskimi narodi bojeval za svobodo, ko so za ideale svobode padale žrtve. Velja omeniti, da so krajani svoj praznik praznovali skupaj s praznikom slovenske kulture, ko so se hkrati spominjali tudi smrti slovenskega poeta Franceta Prešerna.

Tu resda niso odprli kakšnega pomembnega objekta, pa vendar lahko zapišemo, da so že pred leti zgradili novo osnovno šolo, ki nosi ime po domačinu Francu Belšaku, da imajo skorajda vse ceste že asfaltirane, da imajo tudi novo sodobno trgovino pa še bi lahko naštevali. Učenci šole so skupaj z drugimi kulturniki kraja pripravili nad vse uspešen kulturni program in v njem je bilo mnogo misli na vse tiste junake, ki so med vojno padli kot žrtve za svobodo. Med drugim so povedali, da naš narod nikoli ni krivil hrbta in pod vsakim udarcem sta se kalila ponos in pogum in sprožila se je jeklena pest puntarskega ljudstva, hkrati pa so povedali, da revolucija še vedno traja, da se mora uresničiti najvišji cilj samoupravnega socialističnega življenja.

FRANJO HOVNİK

ORMOŽ

Izdali bodo kroniko NOB

Člani Zveze združenj borcev NOV v Ormožu posvečajo zadnje čase vse večjo pozornost negovanju in prenašanju revolucionarnih tradicij NOB, kar se kaže v tem, da imajo izdelan program dela, ko obiskujejo posamezne šole v občini, kjer mladim pripovedujejo o bojih, revoluciji, posebno pa posvečajo izredno pozornost temu, da so ljudje dobro obveščeni o vseh družbenih dogajanjih v občini, republiki kot tudi po svetu.

Velja med drugim omeniti, da borci NOV v Ormožu pripravljajo kroniko dogodkov med vojno, ki so se dogajali na ormoškem kot tudi širšem območju, kar vse bo koristilo šolam in drugim, da se bodo tako najlažje seznanili z revolucionarno preteklostjo kraja. Pri tem bodo seveda posebej opisali revolucionarno pot vidnejših borcev za svobodo, kot je bil Jože Kerenčič in drugi.

FRANJO HOVNİK

Kdo pozna ujetega partizana?

Lansko leto v septembru je bila na obisku v Sloveniji delegacija luksemburških vojnih veterani, ki so jih Nemci 1941 poslali v Slovenijo. Zaradi protinacističnega obnašanja in dela so jih v marcu 1942 poslali iz naših krajev, velik del teh pa je bil poslan v taborišče Dachau.

Bili so na obisku tudi v našem muzeju, kjer so na nekaj fotografijah prepoznali sebe ali pa svoje padle in pomrle prijatelje. Začetek decembra 1980 so nam poslali priloženo fotografijo za našo fototeko. Kot oni se tudi mi sprašujemo, kdo sta ujeti partizan in na levi strani v civilni obleki gestapovec. Rene Weyrich, predsednik njihove organizacije in pošiljatelj fotografije, se spominja, da so takrat pripovedovali, da so partizana ujeli kot stražarja v okolici Škofje Loke. Prav tako ve, da je bil desni v civilu gestapovec v Škofji Loki. Zadaj so luksemburški vojaki, ki so bil nastanjeni v šoli v Škofji Loki.

Prosili smo že domicilni odbor Cankarjevega bataljona, da povedo, če kdo pozna ujetega partizana. Ti ga ne poznajo. Mogoče ga poznajo svojci ali kdo drug?

Fotografija je nastala od jeseni 1941 do pomladi 1942 pred osnovno šolo v Škofji Loki. Luksemburžani se spominjajo, da so tedaj pripovedovali, da so partizana ujeli na straži v okolici Škofje Loke. Sporočiti na naslov: Loški muzej Škofje Loka.

Odbor Levstikove brigade

poziva vse borce, naj pošljejo svoje sedanje naslove tovarišici Štefki Kolar, 61000 Ljubljana, Kidričeva 15/IX, telefon 21097, zaradi razdelitve knjige o naši brigadi, ki bo verjetno izšla še letos. Odbor še ni zbral toliko denarja, kolikor bo za knjigo treba plačati, zato naj vsi borci pomagajo zbirati denarna sredstva, in kdor more, tudi sam prispeva za ta namen vsaj 200 din na žiro račun 50101-678-69330 Odbor 8. SNOB Frana Levstika Ljubljana, Vrtača 11.

Odbor

STANOVANJE

V bližini Sežane zamenjam dvosobno stanovanje za kjerkolik. Sprejem tudi sestanovalko v sedanje stanovanje, pripravljena pa sem tudi gospodinjiti starejšemu intelektualcu. Ponudbe pod »Samo Slovenka«.

VOJAŠKI VOJNI INVALIDI IN BORCI NOB V ČATEŠKE TOPLICE

Vojaški vojni invalidi, ki se odločijo za zdravljenje prek komisije, in borci NOB, ki jih pošilja organizacija prek borčevskih ambulant, so izjemno takoj sprejeti v HOTEL TERME, ki je najsodobnejši in najmodernejši objekt te vrste.

Včasih, ko so imeli v Čateških Toplicah le Zdraviliški dom, stari hotel in bungalove, so se vojaški vojni invalidi pritoževali, da ne pridejo zlepa na vrsto za zdravljenje. Danes, ko so dogradili nov velik (360 ležišč) hotel z najmodernejšo in najsodobnejšo opremljeno terapijo, velik pokrit plavalni bazen, vrsto gostišč, savno, veliko restavracijo (600 sedežev), trgovino spominkov, sejne sobe in dvorano z barvno televizijo, ni več čakanja. Uprava hotela gre invalidom in borcem toliko na roko, da jih pokliče na zdravljenje takoj, ko prejmejo invalidski list ali napotnico, ne glede na višek sezone in zasedenost. Za invalide in borce je vedno prostor.

Ko vojaški vojni invalid dvigne na občini na oddelku za invalide in borce invalidski list, še ni vse storjeno. Z njim mora k svojemu zdravniku, ki vpiše njegovo zdravstveno stanje in željo, da se bo zdravil tri (izjemno štiri) tedne v Čateških Toplicah. Tako izpolnjeni list vrne referentu za invalide. Ta ga pošlje na komisijo, ki potrdi njegovo željo in pošlje list neposredno Zdravilišču.

Zdravstvena služba, ki jo sestavlja 6 zdravnikov speciali-

stov, 16 fizioterapevtov, 8 maserjev, več bolniških sester, takoj pokliče vojaškega vojnega invalida ali borca, potrebnega zdravljenja. Pacientu ni potrebno drugega, kot da prinese s seboj trenerko in telovadne copate in mogoče še kopalni plašč, za vse ostalo pa poskrbi kolektiv zdravilišča. V dopol-danskih urah poteka terapija. Najprej pregled splošnega zdravnika in še zdravnika specialista. Nato sledijo vaje v telovadnici, ki je najmoderneje opremljena, in vaje v pokritem bazenu s toplo termalno vodo. Kopeli dobi pacient tudi v kabinah v banjah s temperaturo, ki je primerna njegovemu krvnemu pritisku. Za bolečine v rokah in sklepih na nogah dobivajo parafin. Za bolečine v križu, sklepih in drugih delih telesa skrbijo fizioterapevti s številnimi aparati za fototerapijo, termopak, mehanoterapijo, diometrijo, elektrostimulacijo, elektrostatus, otoskopijo, spirometrijo, truč trac, itd. Masaže imajo podvodne in suhe. Stalno lahko kontrolira krvni pritisk. Po potrebi dobi še vsa dodatna zdravljenja. Možni so pregledi na EKG, rentgenski pregled pljuč, funkcionalni test kardiorespiratornega sistema, laboratorijski internistični pregled z vsemi možnimi krvnimi pregledi v lastnem laboratoriju.

Možna so tudi popravila zob v zdraviliški zobni ambulanti

Tri obroke hrane servirajo pacientom po lastni izbiri v eni najmodernejših restavracij, kar jih premore sodobna arhitektura.

Za prosti čas si pacient lahko izbere sprehode v naravo, lahko keglja na modernem sedemsteznem avtomatskem kegljišču, igra na različne avtomate, minigolf, lahko si najde partnerja za igro tenisa na enem od šestih igrišč ali sestavi skupino za košarko, mali nogomet ali namizni tenis.

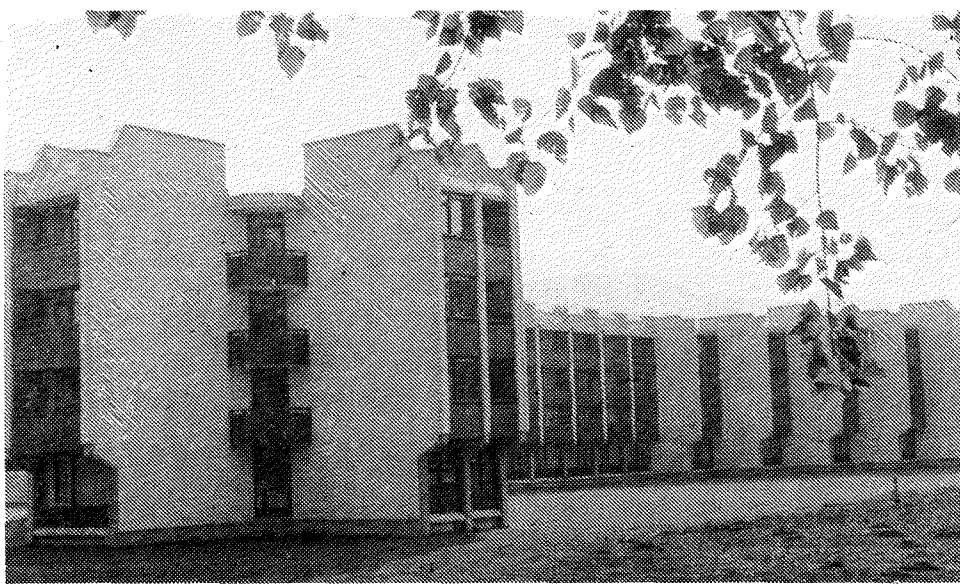
Uprava hotela prireja tudi različne zabavne prireditve, kot so silvestrovanje, pustovanje, praznik žena, v poletnih mesecih je znana čateška noč.

Zdravljenje v Toplicah je zelo uspešno, kakor povedo pacienti, ki sem zahajajo že dolga leta. Zgodilo se je že, da je prišel bolnik v vozičku, odšel pa je ob palici ali celo brez nje.

Ob zaključku bi še pripomnili, da so Toplice primerne tudi za tiste, ki niso hudo bolni, kajti boljše je preprečevati kakor zdraviti. Za Čateške Toplice, posebno za hotel Terme, bi lahko ponovili z znanim latinskim pregovorom: Utile dulci (koristno s prijetnim).

Vhod v novi hotel TERME v Čateških toplicah

Pogled na del hotelskega objekta TERME

AKCIJA TV-15 IN SAP VIATOR AKCIJA TV-15 IN SAP VIATOR

BEOGRAD 81

Srečanja z največjim sinom naše domovine so bila radostna. Vedno, bodisi ko nas je obiskoval v Sloveniji, ali ko smo ga spremljali prek malih zaslonov na njegovih številnih potovanjih miru in prijateljstva po domovini ali po širnem svetu. Žal ga ni več med nami. Z neizmerno hvaležnostjo v srcu pa bomo odslej obiskovali njegov poslednji dom na Dedinju, ki si ga je sam izbral, in ki skupno z muzejem 25. maj predstavlja veličasten spominski kompleks.

Na voljo sta vam dve varianti:

I. varianta: BEOGRAD

Odhod: 12. 3. 1981

Prihod: 13. 3. 1981

Zbrali se bomo pod uro na železniški postaji ob 21.30. Odhod vlaka ob 22.15 uri iz Ljubljane. Vožnja v turističnih spalnikih. Zajtrk v vlaku. Po prihodu v Beograd v jutranjih urah obisk Hiše cvetja in muzeja 25. maj. Avtobusni ogled Beograda in sprehod po Kalemegdanu. Kosilo. Če bo čas dopuščal, se bomo zapeljali še na Avalo ter si ogledali spomenik neznanemu junaku in spomenik ruskim generalom, ki so se ponesrečili v letalski nesreči. V zgodnjih večernih urah se bomo vračali v Ljubljano z letalom IAA. Prihod na letališče Brnik in prevoz v Ljubljano. Cena izleta je 1880 din in vključuje prevoz v turističnih spalnikih, letalski prevoz Beograd-Ljubljana, gostinske usluge, vodstvo in organizacijo izleta.

Borci in osebe, starejše od 60 let, imajo dodaten popust.

II. varianta: BEOGRAD-KRAGUJEVAC-OPLENAC

Odhod: 15. 3. 1981

Prihod: 17. 3. 1981

Iz Ljubljane odhod 15. 3. 1981 ob 16. uri s Trga osvoboditve. Avtobusni prevoz na Brnik pravočasno za odhod letala IAA za Beograd. Prihod v Beograd v zgodnjih večernih urah, večerja in prenočišče v hotelu B kategorije v centru Beograda. Možnost obiska Skadarlije. Drugi dan: avtobusni ogled Beograda, nato se bomo po novi cesti popeljali do Kragujevca, kjer si bomo ogledali spominski park Šumarić. Kosilo. Po kosilu se bomo zapeljali do Oplenca ter si ogledali znane mozaike v grobnici rodbine Karadjordjevičev. Povratak v Beograd. Večerja, prenočišče. Tretji dan: Obiskali bomo Hišo cvetja in muzej 25. maj ter se po kosilu ob 15.05 uri odpeljali s poslovnim vlakom v Ljubljano, kamor se pripeljemo ob približno 22. uri.

Cena izleta je 3.400 din in vključuje: prevoz z letalom Ljubljana-Beograd, gostinske usluge po programu, ogled, avtobusne prevoze, prevoz s poslovnim vlakom Beograd-Ljubljana, vodstvo in organizacijo potovanja.

Borci in osebe, starejše od 60 let, imajo dodaten popust.

Prijave posameznikov in skupin (organiziranih) sprejemamo v poslovalnici SAP VIATOR v Ljubljani, lahko pa se prijavite tudi po pošti na naslov: SAP VIATOR, Trdinova 3, Ljubljana.

VIATOR AKCIJA TV-15 IN SAP VIATOR AKCIJA TV-15 IN SAP VIATOR

PRIJAVNICA:

Priimek in ime:

Stalno bivališče:

Prijavljam se za varianto št.:

Poleg sebe prijavljam še

oseb

Kraj in datum prijave:

AKCIJA TV-15 IN SAP VIATOR AKCIJA TV-15 IN SAP VIATOR

**BORCEM NOB
INVALIDOM NOB
REZERVNIM VOJAŠKIM STAREŠINAM**

in vsem ostalim priporočamo ponovno
izdajo Godinove knjige

PREKMURJE 1941-1945,

ki jo dobite v vseh knjigarnah ali pri Založbi PZ v Murski Soboti
in njenih predstavnikih

BESEDA OB DRUGI IZDAJI

Prva izdaja knjige »Prekmurje 1941-1945« je izšla leta 1967. Nastala je na osnovi prizadevanj skupine prekmurskih borcev in aktivistov, ki so zbirali gradivo o narodnoosvobodilnem gibanju v Prekmurju. Pri tem zbiranju sem sodeloval in sem ob zaključku prevzel nalogo, da zbrano gradivo obdelam v knjigi. Pri obdelavi gradiva sem se opiral na magnetofonske posnetke izjav ne samo aktivistov in borcev, ampak tudi na pričevanje velikega števila prekmurskih ljudi, ki so sodelovali v narodnoosvobodilnem gibanju. Zbiranje pričevanj in zapisov, ki jih je posnela ta skupina, katero je vodil Koloman Baložič, je bilo dragoceno, ker je bil spomin pričevalcev na vojne čase še svež. Magnetofonski trak s pričevanji in prepis le-teh hrani arhiv centralnega komiteja Zveze komunistov Slovenije v Ljubljani.

Poleg tega sem moral seveda brskati za dokumenti in drugim gradivom po muzejih in knjižnicah.

Knjigo »Prekmurje 1941-1945« sem zasnoval tako, da bi vanjo zajel vse važnejše dogodke in bi jim po pomenu določal tudi obseg. Odločil sem se, da vsa važnejša dogajanja med vojno v Prekmurju povežem z dogajanjem drugod po svetu, ker sem želel, da bi bila vsebina knjige čimbolj zanimiva.

In tako je nastala knjiga »Prekmurje 1941-1945«, o kateri je zapisal eden najboljših slovenskih zgodovinarjev dr. Tone Ferenc v poročilu glavnemu odboru zveze borcev Slovenije svojo oceno. Z avtorjem dovoljenjem del te citiram:

»Pri pisanju svoje razprave je imel Godina težko delo, saj je moral na osnovi drobnih in kontradiktornih podatkov sestaviti celoto poleg tega pa še kritično vrednotiti podatke in še bolj ocene posameznih dogodkov, kakor tudi celotnega razvoja narodnoosvobodilnega gibanja v Prekmurju. Lahko rečem, da so njegova prizadevanja uspela in da je delo zrelo za objavo. Koristilo bo ne samo bralcem, ki se zanimajo za to obdobje naše zgodovine, temveč tudi zgodovinarju, ki se bo kdaj - ko bodo napisane monografije o posameznih pokrajinah - lotil pisanja zgodovine narodnoosvobodilne borbe v vsej Sloveniji. V sedanjih redkih pregledih zgodovine narodnoosvobodilne borbe je bila narodnoosvobodilna borba v Prekmurju pomanjkljivo prikazana in posamezni avtorji so se opravičevali češ da ne znajo madžarskega jezika. Zato je tudi glede tega Godinova razprava dobrodošla...«

Drugo izdajo »Prekmurje 1941-1945« sem nekoliko razširil in sem vanjo vključil nekaj podatkov o madžarskih in nemških ječah in taboriščih, kamor

je okupator odpeljal mnogo ljudi iz Prekmurja in kjer jih je mnogo končalo v plinskih celicah. Ob zbiranju teh podatkov sem se opiral zlasti na članke in zapiske Nikice Brumen.

Drugi izdaji svoje knjige sem dodal seznam tistih, ki so med vojno izgubili življenje. Seznam je objavljen v knjigi »Umirali so v boju za svobodo«, katere avtorji so Miro Štubel, Jože Janež in Joško Brumen. Ker v knjigi »Prekmurje 1941-1945« opisujem narodnoosvobodilno gibanje predvsem v ilegali, sem izpustil seznam vojakov rdeče armade, ki so padli v Prekmurju po osvoboditvi tega ozemlja do kapitulacije Nemčije, torej v času, ko je bila fronta na Muri.

Narodnoosvobodilno gibanje se je v Prekmurju odvijalo v težkih okoliščinah, kjer je bilo odtrgano od ostalih središč odpora proti okupatorju. Zato je bil delež prekmurskega ljudstva v boju za osvoboditev Slovencev in drugih narodov Jugoslavije po svoje velik in časten.

Ferdo Godina

Doinja Bistrica, 6. 12. 1979

Med najmlajšimi v gozdovih

Premnogo mater je izdahnilo na porodu, ko so življenja dajale narodu. Premnogo jih v solzah je zaihtelo: »Čeprav umrem, saj moje dete bo živelo!« (Karel Destovnik – Kajuh)

Začela se je druga svetovna vojna in bilo mi je dobrih enajst let, pripoveduje Stane Zupanc iz Gotovelj. O prvi svetovni vojni sta mi pripovedovala oče in mati: bila je krvava; lakota je zavaladala in naši so padali na tujih bojiščih. Zdaj pa je vojna tudi pri nas in sovražniki imajo strašno orožje; naš najhujši sovražnik je Nemec, Hitler in njegov naci-zem. Jaz si pa vojne nisem mogel predstavljati, nisem mogel doumeti, kako je vojna krvava, zahrbtna, vseuničujoča; najmanj sem si predstavljal, da bo ta vojna tudi mene zgrabila in me z jeklenimi rokami vrgla na fronto.

Dve leti se moja predstava o vojni ni dodobra zjasnila. Slišal sem o žrtvah, o streljanju talcev, videl jate letal v zraku in kolone avtomobilov na cesti., to je za otroka, da, saj sem bil še pravi otrok, nepotešena radovednost, nekaj, kar človeka ne prizadene in mu v prsih pusti nemir; tudi o partizanih sem slišal, a ti so hodili ponoči in jih nikoli nisem videl; videli pa so jih naši, starejši, a so molčali. Vedeli so, da sem nedorasel otrok.

Potem pa se je naenkrat vse spremenilo... Nekako tako, kakor je zapel meni najbližji partizanski pesnik:

*Samo milijon nas je,
milijon umirajočih med mrlič,
milijon, ki pijejo mu kri biriči,
en sam milijon,
ki ga trpljenje krotoviči
in vendar ga nikoli ne uniči!*

Star sem bil trinajst let, ko so se zvečer odprla vrata in v kuhinjo je stopilo nekaj oboroženih ljudi; bili so znani obrazi in naš jezik so govorili. Gledal sem očeta, gledal mater, gledal naše ljudi, a obrazi so bili nespremenjeni; nihče se ni ustrašil. Mar se poznajo? V meni je nekaj govorilo:

–Partizani!

Dva ali trije so sedli k mizi, nekdo je stopil k oknu, drugi so ostali pri vratih. Naši so jim dali jesti, piti in dolgo so se pogovarjali. Govorili so o vsem, samo o vojni ne. Vendar so se spogledovali, nato pa je eden vprašal.

–Je vaš?

Naši so v en glas potrdili:

–Da, naš postržek je. Bodite brez skrbi.

Jezilo me je, kadar so govorili o meni; še posebej če so omenjali leta, saj sem bil čisto navaden otrok; jaz pa sem hotel biti velik in močan, hotel sem biti priznan; najbolj pa sem si želel, da bi mi zaupali. Šušljanje in spogledovanje me je jezilo. Ko pa sem slišal iz ust naših ljudi, da so glede mene brez skrbi, sem poravnal hrbtenico, pošvrkal z očmi, češ, kar nadaljujte. Razumeli so moj pogled; zares so utišali glas in v kuhinji se je začelo šušljanje: o vojni, o nemški policiji in gestapu so šušljali, pa o hrani in municiji, o naši pomoči. Naši so prikimavali, jaz pa sem videl komandirjev pogled, kako se je ustavil na meni, ko je vstal in skoraj preglasno dejal:

–Vsi smo partizani, tudi vi. Pomagajmo drug drugemu in borimo se do zmage!

Šli so in mati je stopila na hišni prag. Čez čas se je vrnila in nič ni rekla. Začela je pospravljati posodo, ostali smo šli spat. Vedno je bilo tako: mati je šla zadnja v posteljo.

Dolgo nisem zaspal. To srečanje s partizani, pogovor z njimi, pa orožje in kape z rdečimi zvezdami – vse to mi je rojilo po glavi in v mislih sem ponavljal besede: Drug drugemu moramo pomagati... V mislih sem videl šolo in nemško poli-

cijo v njej, spodaj v kleti pa skladišče orožja; bil sem močno vznemirjen.

V vasi je bilo več mojih vrstnikov, ki so prav tako doživljali srečanja s partizani. Skrivali smo se družili in pripovedovali o enkratnem doživetju; tovariško smo zaprisegli, kako bomo partizanom na Ponikvi pomagali, kako bomo kradli v šoli municijo, kako bomo zbirali hrano in trosili letake.

Akcija v šoli je uspela: pokradli smo nekaj municije in jo nesli partizanom.

Še smo se izkazali; partizani na Ponikvi niso bili skrivnost, bili so naši prijatelji. Štab je sklenil, da nas bodo sprejeli v SKOJ. Prišli so partizani in odbrali nekaj najbolj delavnih in zanesljivih; tudi jaz sem bil poleg. Šli smo k Jedrti, k naši zidnici, ki ždi v varnem in skritem kotičku, in tam nam je komisar govoril o pomenu organizacije in o naših nalogah. Stojte smo poslušali njegove besede in rasli smo v samo samozavest. In predno smo se razšli, nam je komisar dejal:

–Mladi tovariši, zdaj ste tudi vi partizani!

Ne morem povedati, kako mi je bilo pri srcu. Čutil sem, kako sem naenkrat postal velik, kako sem napol oči in stisnil pesti:

– Čakajte, fašisti!

Naše delo se je potrojilo: raznašali smo tajna poročila, raznašali partizansko pošto, letake; večkrat smo izvršili akcijo kar podnevi, največ pa zvečer. Kakor mravlje smo se razkropili po vaseh in v največji tajnosti opravljali zadane naloge; štab na Ponikvi nad Žalcem je bil z našim delom zadovoljen. In mnogi so potihoma govorili:

– V Gotovljah se je nekaj spremenilo.

Našel pa se je nekdo, ki je nesel Nemcem na nos, da ne bi bilo napak, če bi nekatere vaše pobaline na lep način zvabili v Celje, jih prepričali, kje je njihovo mesto in tako dobili desetino hrabrih vojakov. In tako se je lepega dne znašel pred menoj nemški žandar; gledal me je, kakor da meri mojo veljavo, nato pa je vprašal:

– Stanko Zupanc?

Potrdil sem in strah me je bilo, da naša previdnost le ni bila mati modrosti, temveč smo bili čisto navadni nerodneži in zdaj smo izdani; jaz in še nekateri smo morali v Celje.

Zasliševali so nas, nam dopovedovali o veliki nemški zmagi, pa o Hitlerju in njegovi mladini. Hitlerjeva mladina smo mi in zato moramo kar najhitreje

na fronto. Tudi o partizanih so nam govorili, mi pa smo kar naprej molčali, kakor da nam je nekdo porezal jezike. In ker le ni bilo vse tako gladko, so nas zaprli v klet, kjer naj počakamo jutra, kakor da so se ravnali po pregovoru: Jutro je pametnejše od večera.

Moj sosed in zvesti pristaš partizanov na Ponikvi, Čremožnikov Lojze, fant mojih let, mi je dejal, da mu ne gre v glavo, kako bi mogel kar čez noč postati nemški vojak. Sredi noči me je prijel za suknjič in rekel.

– Stanko, pobegniva!

Misel na beg me je v trenutku vsega prevzela. Stopila sva k oknu, ki se je dalo odpreti in je bilo v njem toliko odprtine, da je bilo moč zlesti na prosto. Spogledala sva se in se v temi hkrati vprašala:

– Kam?

– Na Ponikvo! sva rekla v en glas in že sva bežala po cesti. Nato sva tekla, tekla...

Ponikva nad Žalcem mi je pripravila presenečenje: srečal sem brata Francija. Tu se je namreč mudila Tomšičeva brigada. Slišal sem, kako so borci pripovedovali o nekem Franju, komandirju čete. Kdo je ta Franjo? Ker sem bil dodeljen v njegovo četo, se je pozanimal, kdo da sem, ker sem še tako mlečen in moker za ušesi. Nimalo pa sva se oba začudila, ko sva spoznala, da sva rodna brata, oba Žolnirjeva iz Gotovelj. Brat je v začudenju razpotegnil obraz:

– Kaj pa ti tukaj?

Povedal sem mu, kaj se mi je primerilo in da ne grem več domov. Brat me je meril z očmi in me kar naprej spraševal:

– Boš zmogel?

In jaz sem mu venomer odgovarjal: »Bom, bodi brez skrbi.

Nato pa je brat rekel: Najbolje bo, da ostaneš v moji četi. Kako pa doma? Že lep čas nisem bil v Gotovljah in me skrbi, kako je z našimi. Ko sem mu vse natanko razložil, me je še podučil: Zdaj si borec in jaz sem tvoj komandir. Če boš v zadregi, kar name se obrni.

Tako je bilo prvo srečanje, potem pa me je klicala vojaška dolžnost. Še ne petnajst let star pobič sem zadel puško in stopil krvavim dogodkom naproti. Neprestani pohodi, hajke in boji, kar naprej je rožljalo orožje, tekla je kri, smrt je kosila in jaz sem dobil o vojni pravo predstavo. Spočetka me je bilo strah, trepetal sem v grozi, potem pa sem se rožljanja z orožjem privadil, noč

je postala dan; brat mi je bil komandir, oče, mati in vse. Dobival sem vedno zahtevnejše naloge, saj sem bil borec in ne več otrok.

Naš bataljon je v boju izgubil kurirja Jožka; padel je, za domovino je dal svoje mlado življenje. Kdo bo bataljonski kurir? Komandant je obiskal vse čete, se posvetoval s komandirji. Potem so pokazali name, štirinajstletnega partizana:

– Ti boš kurir, najmlajši kurir bataljona!

Nisem verjel ušesom, drobne prsi so se močno izbočile, kri je zaplala po žilah in puško sem krepkeje privil; bil sem ponosen in v ponosu sem čutil rahlo drhtenje. Vedel sem, da me čakajo težke naloge, ki jim otrok nikakor ni kos, saj zahtevajo pravega, preudarnega borca. In težave sem zmagoval, naloge skrbno izvrševal; v štabu bataljona sem bil dobro zapisan; jaz pa sem se trudil, da sem pozabljal otroškost, disciplina mi je zlezla v kri.

Dva meseca pred kapitulacijo nemške armade je Tomšičeva brigada hitela v Črno na Koroškem. Tam so bili ostanki nemških armad: Nemci, kozaki, Ukrajinci, četniki, ustaši in Madžari. Ubežati so hoteli ujetništvu. Tomšičeva brigada je morala preprečiti njih namero in jih razorožiti. Bataljoni in čete so se razkropili po gozdovih okoli Črne in že se je vnel nad vse hud boj. Mesec marec. Bila je tema in izpod neba je rahlo rosilo; tla so bila spolzka. Klical me je komandant bataljona. Četi, ki ji je poveljeval moj brat France, komandir Franjo, sem moral nesti važno sporočilo: Četa naj se pomakne na dogovorjene položaje.

Stopil sem v noč. Začelo je deževati. Polnoč je bila že mimo, jaz pa sem hodil po gozdu in mislil na brata, na konec vojne in na rodne Gotovlje. Nenadoma stopim v drčo, spodneslo me je, krilil sem z rokami, ustaviti se nisem mogel. Kaj se dogaja? Roke in noge niso ubogale. Tla so bila mokra in jaz sem pridrsel v dolino. Tam se ustavim in zaslišim nemško govorico. Pridrčal sem pred nemški bunker! Sklonil sem se in se pognal proti gozdu. Zaropotalo je. Krogle so sikale okoli ušes, jaz pa sem tekkel, tekkel... Ubežal sem smrti.

Našel sem bratovo četo, toda brat je bil ranjen: drobci mine so ga ranili v trebuh in prsi. Ves je bil v krvi. Ranjenemu sem sporočil komandantovo naročilo. S poslednjimi močmi je dajal navodila. Potem smo hitro ukrepali: brata smo odnesli do prve hiše, poiskali smo prvo pomoč. Gospodar ni hotel odpreti; re-vež ni verjel, da smo partizani; v kleti je prenočevalo šest Madžarov, šest naših sovražnikov. Prestrelili smo ključavnico in vdrli v hišo. Ko sem zvedel, koga imamo v bližini, sem planil med podboje kleti in nastavil orožje; Madžari so se brez boja predali, tudi njim je bilo vojne čez glavo. Dobili smo zvezo in brata predali našim bolničarjem. Še prej pa mi je izročil svojo brzostrelko, rekoč: »Na, vzemi jo, za spomin...

Mislil je, da bo podlegel; pa ni, rešili so mu življenje. Bratova brzostrelka mi je postala svetinja, z njo sem šel zmagi naproti, saj sem se poslej tolkel za dva: zase in za ranjenega brata, mojega prvega komandirja.

Leta so minila, živimo kar lepo življenje. Včasih mi je težko pri srcu, ko mi nekaj mesecev nočejo priznati, pravijo, da sem bil premlad. Mogoče se bo tudi to uredilo. Sodelujem skoraj pri vseh društvih in organizacijah, najraje pa pojem v našem pevskem društvu. Saj nas je več, ki smo bili v štirinajsti, ki vojne nikoli ne bomo pozabili in radi na proslavah zapojemo tudi tisto: Na juriš, na juriših, na juriš, krik borcev vihra skozi hoste...

Drago Kumer

Naročam tednik TV 15

Ime in priimek

Ulica, hišna št.

Kraj

Pošta

podpis

Franc Črnogelj-Zorko

Kje so meje...

3

Dne 10. aprila je partizanska skupina napravila majhno zalogo tobaka, ki so ga zasegli v Ravnici Prato di Resia in v Bili (S. Giorgio), 3 kilometre zahodno od Ravnice. V vasi Solbici (Stolvizzi) so od Ferdinanda Pielicha dobili nekaj tobaka in hrane kot poklon podjetja. Dne 11. aprila so pregledali obronke doline reke Rezije (Te Rezia), razdeljeni v majhne skupine 2-3 mož. Zaradi varnosti so se stalno premikali in niso prenočevali nikoli na istem kraju.

Vendar je vladalo vzdušje negotovosti, ki je niso nikoli prej čutili, ne v Furlaniji in ne v Beneški Sloveniji, in celo trdni Mark je bil živčen in zaskrbljen. Poudarjal je: »Če hočemo v dolini kaj ustvariti, jo je treba najprej očistiti vseh naših sovražnikov, nemških vohunov in obveščevalcev.« V noči od 12. na 13. april so spali v seniku Jožefa Siega iz Osejana v Spodnjem Glivacu (Glivaz di Sotto). Ob zori so se že premaknili. V noči od 13. na 14. april so bili v senikih v Zacalisgi in so ostali skriti ves dan do zore dne 15. aprila.

Bil je že dan, lepo vreme, čisto in toplo. Vzpenjali so se proti hlevom severno od vasi Solbica (Stolvizza). Arturo je ostal v vasi Solbica z namenom, da preskrbi zalogo hrane. Ko je opravil svojo nalogo, je okrog 9. ure šel po strmi stezi in na nekem ovinku se je nenadoma srečal s civilistom s košem in v nizkih čevljih. Prav nizki čevlji so ga posebno opozorili in ga spomnili na vesti Di Lenarda Jožefa Tozlija o vtihotapljenju nemških ogleduhov v civilni obleki. »Vanj sem naperil puško in ga vprašal, od kod in kam? Le-ta mi je odgovoril, da prihaja od gozdnega podjetja, ki ga je tudi imenoval, in da gre domov. Mislim sem si, da gozdni delavec ne hodi okrog v nizkih čevljih, tudi oblečen je bil preveč lepo, pa tudi od dela se navadno gre v soboto in ne v sredo.«

»Koš dol«, je ukazal. Nato mu je ukazal, naj se malo oddalji. V košu je našel nov nahrbtnik in v nahrbtniku samokres – avtomat, 4 naboje, vrečko municije, daljnogled, zavitek riža, marmelado in čisto perilo. Brez komentarja. Oba sta se divje gledala. Arturo je gledal skrivaj v smeri Glivaza, kjer so dva dni prej prenočevali, opazil je na snegu črne sence. Prestavil je puško na rame, vzel avtomatični samokres in si za trenutek k očem prislonil daljnogled. Brez dvoma je bila ta poteza neprevidna in sovražnik jo je takoj izkoristil. Ker je bil tudi na nekoliko višjem mestu, je v trenutku naskočil in se oklenil Arturja.

Nemec ni bil posebno visok, a postaven, mišičast in gotovo hraber in odločen. Tudi Arturo je bil močan in hraber. Valjala sta se po strmi stezi. Arturo ga je prijel za čeljust, drugi ga je hudo ugriznil, obdelovala sta se tudi s pestmi, s koleno in komolci. Samokres je bil med njima s cevjo navzgor in Nemec je pritisnil na petelina. V trenutku, ko je bil sprožen rafal, je Arturo odbil orožje in Nemca ter nagnil glavo nazaj. Rafal mu ni povzročil nobene škode, le plamen mu je osmodil obrvi. Artur je dobil bodalo in ga zasadel med rebra sovražnika, ki je popolnoma popustil s pritiskom in se zrušil z močnim krikom. S pištolo ga je še dvakrat ustrelil v glavo in boj je bil končan.

Se enkrat je pogledal proti Glivazu, kjer pa ni bilo videti nikogar več. Pobral je razmetani material in šel proti senikom, kjer je bila partizanska skupina. Tovariši so ga opazovali, kako je prihajal zasopel, moker od potu, s potolčenim in zatečenim obrazom ter z napol zaprtim očesom, vendar zmagovalen s črnim avtomatičnim samokresom okrog vratu. Veselili so se skupaj z njim, toda od tistega trenutka so bili vsi v še večji pripravljenosti na najhuje.

Ne glede na ocenjeno situacijo, je Mark sklenil počakati pri senikih do sončnega zahoda. Seniki so bili okrog 7 kilometrov severno od vasi Solbica. V mraku so se premaknili v drugi tabor, nedaleč od Ravan di Zacalsge. Prišli so do mesta, kjer se je bojeval Arturo. Premagancu so vzeli dokumente, iz katerih je bilo razvidno, da ni Rezijan, da ni domačin, temveč je bil po rodu Tirolec. Niso se dolgo zadrževali. Ugotovili so, da ta človek – Tirolec – ni bil sam. Sumili so, da je to ukana, ki naj bi pripeljala partizane v mrežo. Vsi so bili enotni, da jih sovražnik zasleduje in pripravlja udar. Dobro so se zavedali težke situacije.

V pastirskih stajah v Ravan so prenočili in ostali na tem območju, ki je bilo sirovinasto za vegetacijo, tudi grmovje je bilo revno. Malokaj na tej planini je bilo koristno za partizane, razen staj. Postavili so opazovalnice, ki so podnevi nadzorovale prostor daleč naokoli. Niso vedeli, da jih opazuje tudi sovražnik.

Zjutraj so Nemci prišli s kamionom v Solbico (Stolvizzo). Brez obotavljanja so z močno patruljo šli po svojega mrtvega. Med prebivalstvom v Solbici so vzeli kakih 15 talcev, ki so jih kasneje odpeljali v Nemčijo. Po vojni se vsi niso vrnili.

»Proti večeru, ko smo se zelo previdno premikali proti Osejanu, smo opazili patruljo kakih 20 mož, ki se je od Glivaza spuščala proti Solbici. Lahko bi jih napadli. Tega nismo storili, ker je bil naš cilj miniranje proge« je omenil Arrigo.

»Vrnili smo se v Ravan, da bi spali vsaj kako urico. Še pred svitanjem smo se prestavili višje in ob 5. uri smo bili pri dveh stajah na Slane. Še vedno smo bili zelo utrujeni, ker smo zaradi stalne napetosti spali premalo in tudi hrana je bila slaba. V zadnjih urah noči, od 5. do 7. ure, se je dvignila iz doline zelo gosta megla,« se spominja Arturo Siega.

Iz Zambina vodi čez Calisge na Slane in potem na Karnico zelo strma steza, ki se povzpne do dveh staj na Slane in gre med njima. Staji sta delno vkopani v zemljo in sta bili v zelo slabem stanju. Leva zgradba je prava staja ali bajta. Spodaj sta hlev in bivalni prostor, zgoraj je senik, katerega vhodna odprtina je zadaj s hriba, druga odprtina je iz hleva, tudi od zadaj. Za drugo stajo se po približno 20 metrih zečenja smrekov gozd. Vhodna vrata v pritličju so s steze. V steni proti dolini majhno okence omogoča pogled nad stezo, ki se vzpenja. Med obema poslopjema na desni strani steze je preprost vodnjak, pokrit s plastjo kamenja in zemlje ter z navpično odprtino proti dolini. Pred vodnjakom in kuhinjo široka travnata površina z orehovim drevesom v sredini meji na levi strani s stezo, na desni pa z gozdnatim grabnom.

Kasneje, junija 1944. leta je Mrak pripovedoval v Goriških Brdih svoje spomine in ocene takratnih dogodkov v Reziji na širšem območju vasi Solbica. Trdil je, da ima tudi priče, ki jih je zbral z njemu primerno potrpežljivostjo in natančnostjo. Rekel je, da je bil nemški oddelek SS, enote gorskih lovcev, katerega so sestavljali Nemci, Italijani iz Gonjega Ponadižja in iz pokrajin Bolzano, Trento, Belluno in Udine. V glavnem so bili prostovoljci, dobro oboroženi in izurjeni za protipartizansko bojevanje. Vodiča tega oddelka sta bila dva civilista iz Rezije – fašista.

V arhivu ANPI v Vidmu (Udine) so ugotovili, da je šlo za znano 24. brigado SS Karst-Jäger (Kraški lovci), ki se je proslavila ne toliko z vojaškimi uspehi kot z nasiljem in pokoli med civilnim prebivalstvom, posebno v goriških predelih, in to s pomočjo prevare.

V zaščiti goste megle so se Nemci približali in obkolili staje s tremi skupinami: z eno hlev-senik in posebno izhod proti hribu, z drugo okolico kuhinje, tretja se je postavila na rob travnika do steze. Karl (Rus) je bil na straži in je nadzoroval dohode s steze. Čiči in Stanko sta bila v kuhinji. Mark je od časa do časa vstal, da bi pregledal, kako je zunaj, in godrnjal je proti gosti megli.

Takšne so bile razmere pred tragičnim dogodkom, ki je postal tragedija zaradi vrste negativnih dejavnikov in tudi zaradi nekaterih napak, ki pa so jih razjasnili šele s pozneje dobljenimi podatki. Forniti Arigo pravi: »V ležišču iz suhega listja sem nemirno spal, s kratkimi presledki kot brez zavesti, iz katere sem se sunkovito prebujal, vendar se popolnoma nisem prebudil. Poslušal sem dihanje drugih in Markovo odhajanje ter prihajanje. Nenadoma sem slišal in spoznal dve zaporedni zamolkli, vendar razločni eksploziji ročnih bomb. Skočil sem pokonci z zaprtimi očmi in napetimi ušesi. Drugi, še vsi v globokem spanju, se niso ganili.

Se nadaljuje

Akcijske-pobude-izkušnje

Učinkovito in množično

Z republiškim zakonom o ljudski obrambi je civilna zaščita opredeljena kot sestavni del splošne ljudske obrambe in družbene samozasčite in kot najširša oblika priprave in udeležbe delovnih ljudi in občanov za zaščito in reševanje prebivalstva in materialnih dobrin ob vojnih akcijah, v naravnih in drugih hudih nesrečah in v izrednih razmerah. Kako določila tega zakona, ki se nanašajo na področje civilne zaščite, neposredno uresničujemo delovni ljudje in občani v krajevnih skupnostih, organizacijah združenega dela in drugih samoupravnih organizacijah in skupnostih, s kakšnimi organizacijskimi, materialnimi, kadrovskimi in drugimi pripravami v miru izvajajo v relativno majhni in slabše razviti občini, vidimo v Ribnici na Dolenjskem.

O teh vprašanjih smo se pogovarjali s Francetom Ilcem, poveljnikom občinskega štaba CZ, Stanetom Kromarjem, predsednikom sveta za LO in DS, in Francetom Grivcem, predsednikom občinskega komiteja za SLO in DS v Ribnici. Razvoj sistema civilne zaščite je v tej kakor v drugih slovenskih občinah do sprejetja zakona o LO leta 1976 potekal s skromnimi rezultati, zaradi pomanjkanja denarja. »Lahko rečemo,« pravi France Ilc, da je bil v tem obdobju razvoj CZ usmerjen predvsem v pripravljanje sestavin CZ za delovanje v vojnih razmerah. V zadnjih letih je CZ enakovredno vključena v celotni sistem SLO, njen razvoj in usmeritev sta v izpolnjevanju enotnega sistema delovanja, organizacije, odgovornosti in obveznosti posameznih subjektov ob naravni in drugih hudih nesrečah. Dosedanje naravne nesreče in razne vaje so pokazale, da CZ v naši občini, pa naj bo še tako množična, sodobno opremljena in usposobljena, v večjih nesrečah ne bo sama kos težavam. Zato načrtujemo vse potrebne zaščitne ukrepe, izvajamo vaje, s katerimi bi v primeru vojne ali naravnih nesreč zmanjšali število žrtev in materialne škode.«

V teh prizadevanjih opravi CZ le del nalog oziroma ukrepov. V Rib-

nici pravijo, da v te priprave v zadnjih letih vključujejo načrtno in organizirano vse delovne ljudi in občane in jih usposabljaajo za opravljanje vseh zaščitnih in reševalnih del v okviru samozasčite. »Smatram«, je dejal Franc Ilc, »da prav na tem področju v zadnjem času dosegamo vse večje uspehe. V dejavnosti CZ se pri nas vse pogosteje vključujejo tudi vse družbene in družbenopolitične organizacije, ki s svojo aktivnostjo pripomorejo k uspešni zaščiti in reševanju. To so pokazale lanske in tudi letošnje vaje ob praznikih CZ.«

Pouk – posebna naloga

Po besedah Staneta Kromarja se v to delovno vključujejo številne organizacije združenega dela, ki se ukvarjajo z zaščito in reševanjem ljudi in imetja, kot na primer zdravstvene, veterinarske, komunalne in podobne organizacije. Ob reševanju in zaščiti sodelujejo posebne enote CZ, katerih delo usklajujejo in usmerjajo štabi CZ v ozdih, KS in občini.

Kot izredno pomembno nalogo v prihodnje na tem področju vidijo v Ribnici v usposabljanju prebivalstva, tako v okviru rednega pouka v osnovnih in srednjih šolah kot odraslih v okviru obvezne obrambne vzgoje. Zato bodo usposabljanju posvetili posebno skrb tudi v prihodnje.

Odgovorni tovariši v Ribnici pravijo, da so v pripravljenosti družbenih organizacij in ozdov za opravljanje zaščitnih in reševalnih nalog še nekatere pomanjklivosti. Šibka stran v organizaciji enot CZ so zlasti enote v naseljih in stanovanjskih zgradbah, prav tam, kjer živi največ ljudi in kjer je pomoč največkrat najprej potrebna. Prav tem okoliščinam bo treba nameniti skrb in organizirati enote CZ. Opremljenost enot CZ s sodobnimi sredstvi v občini je različna. Tiste enote, ki se najpogosteje vključujejo v reševanje ob naravnih nesrečah in v morebitni vojni, to so gasilske enote, in enote za prvo pomoč, so razmeroma dobro opremljene, ker so jim dali prednost pri oskrbi z opremo.

Slabše opremljene so tehnično-reševalne ekipe za zveze RKB zaščito, ve-

terinarske in druge. Veliko skrbi namenjaajo tudi gradnji zaklonišč. Zgrajena zaklonišča so dvonamenska, uporabna tudi v mirnem času.

Načrtno in ustvarjalno

Iz pregleda vsakoletnega izvajanja programa CZ z vključevanjem raznih tekmovalcev, vaj, usposabljanjem štabov in enot CZ, osebnih in materialnih opremljenosti, lahko ugotovimo, da je srednjeročni načrt razvoja CZ v KS, tozdi in drugih organizacijah združenega dela dosledno izvajano. Po besedah tovariša Franca Grivca so pri izvajanju rednih in izrednih nalog imeli veliko uspehov pa tudi problemov, predvsem kadrovskih ter v zvezi z osebno in materialno opremljenostjo. Vse te probleme so načrtno in sistematično odpravljali, tako da na podlagi doseženih uspehov v zadnjih letih lahko trdijo, da so štabi in enote CZ usposobljeni za naloge pri reševanju ljudi in materialnih dobrin, v primeru elementarnih nesreč in vojne.

Po njegovih besedah je za uspeh odločilna podpora družbenopolitičnih organizacij z ZK, tesno sodelovanje z občinsko gasilsko zvezo, prostovoljnimi gasilskimi društvi, Rdečim križem, zdravstvenimi postajami ter vsemi ostalimi dejavniki SLO in DS. Na tečajih medicinske pomoči in na tekmovanjih v občini je lani sodelovalo 18 ekip s 108 pripadniki CZ in KS in tozdv. V marcu in aprilu je obiskovalo 95 obveznic iz KS in tozdv tečaje CZ. Uspešno je bilo izvedeno občinsko tekmovanje ekip PMP, na katerem je sodelovalo 15 ekip. Najboljše rezultate so imele ekipe INLES-Loški potok, a na republiškem tekmovanju PP so enote CZ RIKO dosegle šesto mesto. V ozdih je skupaj vključeno 563 članov in članic in na območju občine skupno 1117 obveznikov CZ, kar pomeni več kot 9,5 odstotka prebivalstva.

Starostna struktura štabov in enot CZ in usposobljenost sta na zadovoljivi ravni. V Ribnici pravijo, da bodo v prihodnje nadaljevali z usposabljanjem z dopolnilnim poukom, izvajanjem praktičnih vaj in tekmovanjih. S tem bodo lahko kos vsem nalogam v primerih elementarnih in vojnih nesreč, saj so zahteve v CZ iz dneva v dan večje.

Svetislav Nikolič

Bogo Flander – Klusov Joža

Dragi naši mladi dopisniki in vsi, ki se radi poskušate v pisanju, pridružite se nam! Leto je naokoli in spet razpisujemo nagradni natečaj **Bogo Flander – Klusov Joža**.

Bogo Flander je bil Ljubljčan. Poleti 1941 se je vključil v OF. Med partizane na Gorenjskem je odšel 8. maja 1942. Do pomladi 1943 je bil bорец Poljanske čete Poljanskega bataljona. Potem je odšel v Cankarjevo brigado na Dolenjsko in postal pomočnik komisarja v bataljonu. Aprila 1944 je postal pomočnik brigadnega komisarja v 15. brigadi. Čez nekaj časa so ga na lastno željo premestili v Cankarjevo brigado. Kot namestnik komisarja 2. bataljona je bil smrtno ranjen pri likvidaciji ustaške postojanke Bosilje-

vo za Kolpo. Po osvoboditvi so ga prekopali iz groba v Vinici v Ljubljano.

Smrt Klusovega Jožeta (1918 do 1944) pomeni eno velikih izgub med partizanskimi oblikovalci lepe besede. Vedno je sočutno in preprosto pripovedoval o sobojevnikih v boju in v zatišju. Pisal je o resničnih dogodkih v resničnem prostoru in o resničnih tovariših. Najstvarnejše opise prinašajo njegove reportaže. Prva je Črni vrh, ki pa žal ni ohranjena. Zelo rad je pisal črtice, najbolj znana je Meja, kjer opisu svojega prehoda iz Ljubljane na Gorenjsko pridružuje misli o mejah, ki ljudstva ločujejo, partizani pa se bojujejo, da te meje podro.

Dva stavka iz Meje Na

vsem svetu rastejo »pionirji« in Porušite meje starih krivic – glej, dani se... naj bosta naslova, med katerima izbirajte za svoja razmišljanja, ki nam jih pošljite do 1. maja 1981. Najboljših pet prispevkov čakajo knjižne nagrade. Seveda jih bomo tudi objavili na naši strani.

Se nekaj: 8. marec je tik pred vrati. Lansko leto so bile naše partizanske mamicе, partizanke in aktivistke veselo presenečene z vašimi narisanimi šopki in voščili, namenjenimi njim. Kaj pa letos? Kakšno presenečenje jim bomo letos pripravili na naši mladinski strani? Domisljijo prepustimo vam. Še danes ali najpозnejše jutri nam pošljite svoje prispevke na temo praznika žena! Živa

NOB je vrgel seme tudi vanje

Velika zgradba, samo nekoliko pomaknjena v breg, s prostornim dvoriščem in strogim licem, kakršno so pač imele šole nekoč, nekoliko stran na kupu zložene šolske torbe in razposajeni glasovi njihovih lastnikov, ki so čakajoč avtobus s pehanjem preganjali mraz – vse to mi je bilo ondan, ko sem v Šentjurju iskala osnovno šolo, najbolj zanesljiv kažipot za pravo pot.

Osnovno šolo Franjo Malgaj so leta 1977 poimenovali po njihovem domačinu, znamenem koroškem borcu za severno mejo. Bilo je to takrat, ko so k staremu delu šole s samoprispevkom prizidali nove prostore za pouk, ki so jih Šentjurčani še kako potrebovali. Saj ne, da je stara stavba, ki je bila v letu njene-

zvižanje osebnih interesov v mladosti, da bodo, če ne danes, jutri koristili ožjemu ali širšemu krogu družbe. Zato prilagajajo urnike interesnih dejavnosti tako, da se vanje lahko vključujejo tudi tisti, ki se vozijo. Najmlajši najraje zahajajo v pravilnični krožek, drugim je bolj všeč likovno ali dramsko ustvarjanje ali umetnost recitiranja, tretji so navdušeni nad obrambnim, zgodovinskim, OZN krožkom, bolj spretni se nikakor nočejo odreči foto, pletilskemu ali modelarskemu krožku, dalje so med njimi zainteresirani lutkarji, novinarji, biologi, čebelarji itd., za tiste, ki imajo radi petje, pa so ustanovili kar dva pevski zbori. Šolsko glasilo Utrinki dvakrat letno prinaša prednje sadove nji-

sklepajo o zbiralnih akcijah stekla, papirja, o čistilnih akcijah itd. Radi bi se povezali tudi z delovnimi organizacijami, bodisi za pridobitev novih strokovnih sodelavcev ali materiala, ki ga rabijo pri svojih krožkih. Za to bi morali podpisati samoupravni sporazum.

Zanimalo me je še, kako se delo in življenje šole povezuje z življenjem šolskega okoliša. »Veliko dejavnosti se v krajevni skupnosti prepleta,« pravi pomočnik ravnatelj Peter Jan, »naj bodo to razne zbiralne akcije, ki jih organizira šola, ali pa pogozdovanje, ki ga organizirajo v KS. Naši učenci so povsod zraven. Radi sodelujejo na proslavah ob raznih spomin-

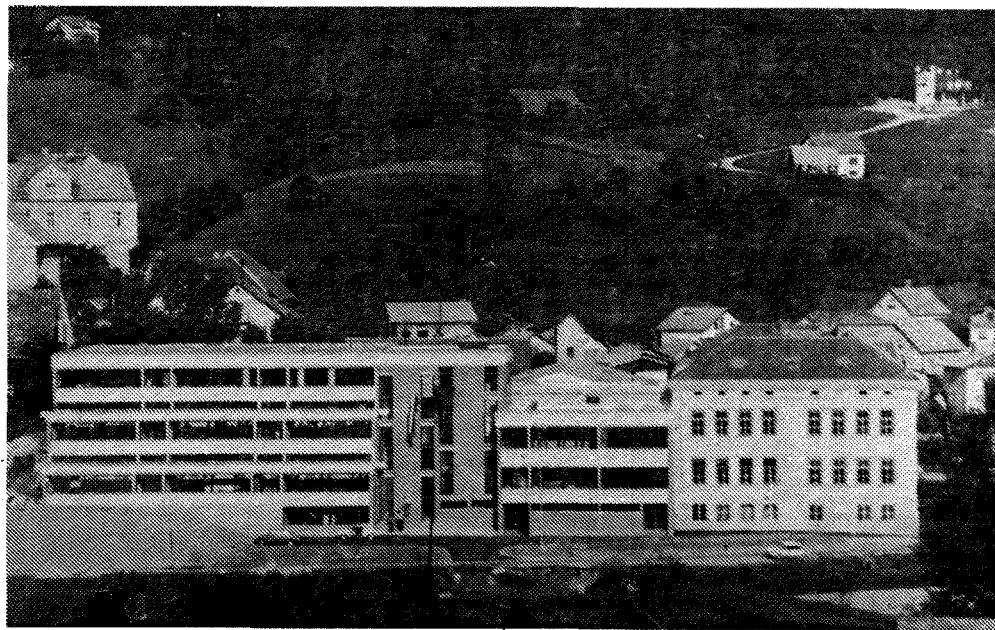
Predstavljamo vam glasilo osnovne šole Trbovlje

Decembrska številka glasila Črno zlato, ki je priromala na uredništvo prav pred kratkim, je v celoti posvečena spominu na Edvarda Kardelja. Krajše prispevke in misli o tem velikem možu so prispevali učenci od petega do osmega razreda. Tudi tisti sestavki, ki neposredno ne govorijo o Kardelju in njegovem delu, pa s svojo vsebino potrjujejo njegove misli o bratstvu in enotnosti naših narodov, o tovarištvu, delu, kot osnovni človeški vrednosti, o solidarnosti, pomoči in sodelovanju. Tako med drugim Alenka iz šestega b razreda piše pod naslovom Mostovi prijateljstva o sošolcu, ki je doma iz druge republike, Slavka Buzuk piše, kako je prišla iz Bosne v Trbovlje, Rosanda Goljuf pa predstavlja dve sošolki, ki sta prišli v njihov razred iz drugih bratskih republik.

Vrsta zanimivih sestavkov je nastala pod naslovom Tovarištvo ni le beseda. Dejan Turk iz tretjega a razreda že kar odraslo razmišlja, ko uvodoma pravi, da je tovarištvo sicer veliko, vendar pa je pravih tovarišev malo in jih spoznaš šele v nesreči. Njegov sošolec Boštjan pa piše o svojem prijatelju in o tem, kako si med seboj pomagata pri šolskem delu.

Kakor vse delovne ljudi, ki poznajo veličino dela in misli revolucionarja Edvarda Kardelja, so tudi trboveljske osnovnošolce prevzela razmišljanja o tem velikem človeku, ki bo za vedno ostal v svojih delih.

Naj vam nazadnje še predstavimo, s kakšnimi likovnimi prispevki opremljajo trboveljski osnovnošolci svoje Črno zlato. Za to skrbi Janez Jordan iz 8. g razreda.

Osnovna šola Franjo Malgaj v Šentjurju pri Celju

ga nastanka 1908/09 ena najmodernejših za takratni čas, dotrajana; prav ponosno še stoji ob novem prizidku. Le pretesna je postala. Doseljevanje, nove družine, vedno več otrok. In sedaj je spet pretesna za enoizmenski pouk. Tako en oddelček lahko uporablja šolske prostore le v popoldanskem času. Sicer pa je na šoli enaintrideset oddelkov in dva oddelka podaljšanega bivanja. Učenci prihajajo iz štirih krajevnih skupnosti. Na šoli jih je 892, poleg teh pa jih je še 35 na šolski podružnici Kalobje in 36 na podružnični šoli Blagovna. Obe podružnici imata organiziran kombiniran pouk do četrtega razreda.

Z zanimanjem so me spremljali pogledi skupine vozačev, ko sem stopala čez šolsko dvorišče. Ustavila sem se in jih vprašala, če se jim ne zdi pretežka ta vsakodnevna vožnja v šolo in domov. Zmigali so z glavami in zatrdili, da jim ne mraz ne vročina ne moreta do živga. Tretjina vseh učencev je vozačev in prevoz imajo urejen z rednimi avtobusi. Iz Grobelnega pa se vozijo celo z vlakom. Le to jih moti, ker jim vezanost na prevoz otežuje vključevanje v izvenšolske prostovoljne dejavnosti, ki jih je na šoli toliko, da res vsak lahko najde nekaj zase. Učitelji in zunanji strokovni sodelavci želijo ustreči mladim željam in zavedajo se, kako velikega pomena je ra-

hovich lastnih pisanih prispevkov.

Med organizacijami velja na šoli omeniti pionirsko, mladinsko organizacijo, podmladek Rdečega križa in pionirski odred Dušana Laha, ki nosi ime po mladem skojevcu, ki je tik pred osvoboditvijo padel na obronkih Resevne.

Jožica Kranjčan je mentorica pionirske organizacije, in sicer 12 razredom s 360 učenci (od 5. do 7. razreda), pomaga pa ji tovarišica Cvetka Korent, ki je mentorica učencem do 5. razreda. Kaj delajo in kakšne odgovornosti nosijo člani pionirske organizacije? V bistvu jih družijo skupne naloge vseh pionirjev Jugoslavije, imajo prav tako urejeno samoupravljanje in delegatski sistem kakor njihovi vrstniki na drugih šolah. Svojo pionirsko organizacijo želijo odpreti navzven, svoje delegate hočejo imeti v SZDL, RK, ZSMS, ZB NOV itd. Le tako bo teorija postala njihova samoupravna praksa, če se bodo iz dneva v dan srečevali z življenjem v širšem pomenu. Danes je zanje veliko že to, da skrbijo za uresničevanje programa dela, ki visi v vsakem razredu, da za to sami organizirajo medsebojno pomoč, da se delovno vzgajajo, da ocenjujejo disciplino, higieno in učne uspehe, da

skih dnevih, obiskujejo upoko-jence, pomagajo ostarelim, raznašajo časopis Utrip, ki ga izdajajo družbenopolitične organizacije v občini, razna vabila za zbere volilcev in na prireditve. Najraje se srečujejo z borci in aktivisti NOB, ki jim živo predstavljajo zgodovino narodnoosvobodilnega boja, nepotvorjeno in preprosto, pripravljeni odgovorjati na vprašanja mladega rodu, ki so mu štiri leta naše revolucije časovno tako daleč, pa vendar čutijo, da je ta boj vrgel seme tudi vanje.

★

Občina Šentjur je pravzaprav na repu po narodnem dohodku in mladi tu nimajo veliko možnosti zaposlovanja. Nekaj jih sprejmejo tovarne Alpos, Li-Bohor, Elegant, Moda in kmetijski kombinat, je pa več tozgov raznih celjskih podjetij v okolici. Ena največjih slabosti je, da se doštudirana mladina le malo vrača, čeprav se vsi učenci, ki dokončajo osemletko v Šentjurju, odločajo za nadaljnje izobraževanje, največ na štiriletnih srednjih tehničnih šolah. Tudi kulturno življenje mladih v kraju ni ravno v razcvetu. Rešuje jih dejstvo, da niso daleč od Celja in velik del mladine se odziva celjskemu gledališču.

Živa Drole

Krajevna skupnost za večjo humanizacijo in neposrednost odnosov med krajanji

Vsak dan je več področij tako med pravicami kot tudi med dolžnostmi, ki jih delovni ljudje in občani ter njihove temeljne samoupravne organizacije in skupnosti uresničujejo v krajevni skupnosti.

Od medsebojnih odnosov v naseljih, njihovega urejanja, upravljanja stanovanj, otroškega varstva pa do zdravstvenega varstva, vzgoje in izobraževanja, kulture, obveščanja in ne nazadnje do splošnega ljudskega odpora. V vseh teh prizadevanjih pa je najbrž med najpomembnejšimi vse bolj vsebinsko povezovanje krajevnih skupnosti z združenim delom ter vse uspešnejše vključevanje KS v delegatski skupščinski sistem.

Vse, kar smo dobrega načrtovali in predvidevali za razvoj in razcvet krajevnih skupnosti, pa bi bilo prav malo zanimivo, če bi ostajalo le na teoretični ravni. Pogosto na sestankih, sejah in ob drugačnih priložnostih slišimo, da so prav borci in vojaški invalidi pri uspešnem delu krajevnih skupnosti nepogrešljivi. Pa ne zato, ker prihajajo zvečine v leta, ko se upokojujejo in imajo potem kakšno delo v KS več časa kot nekoč, pač pa predvsem zato, ker so zvečine v svojem povojnem delu sooblikovali in gradili naš samoupravni sistem in so njihove izkušnje tudi za napredek delovanja KS izjemnega pomena.

Zaradi pogostne teme na sestankih smo obiskali dr. Zdravko Mlinarja, profesorja na fakulteti za sociologijo, politične vede in novinarstvo v Ljubljani, in se z njim pogovarjali o pomenu in razvoju krajevnih skupnosti, o tem, kako vstopa pojem krajevnih skupnosti še prepočasno v našo zavest, o tem, kako lahko ozko formalno pojmovanje zavira ustvarjalno in sploh osnovno poslanstvo KS ter še o nekaterih vprašanjih, ki so se iz osnovnega izvila.

Dr. Zdravko Mlinar, z vami bi želeli spregovoriti o življenju in delu v krajevni skupnosti. Kaj menite, kje bi kazalo načeti tako splošno in obsežno vprašanje?

Najbrž ne bo odveč, če za začetek opozorim, da prepogosto ostajamo pri obravnavanju teh vprašanj na normativni in institucionalni ravni.

To vprašanje me bolj zanima s sociološke plati.

Vse preradi in prepogosto smo okupirani s proučevanjem statinov in pravilnikov, obravnavamo občana nasplošno, medtem ko bi nujno morali upoštevati vse večjo pestrost interesov. S tem bi odpravili odtujenost, ki izzveneva vedno takrat, ko govorimo o »občanu« nasploh.

Morda lahko navežem vaše vprašanje na našo pravkar iztekajočo se raziskavo v Novi Gorici.

Tam ugotavljamo, da je borčevska struktura še vedno tista, ki nosi v sebi občutek odgovornosti, angažiranosti, in to se zrcali tudi v KS pa tudi v hišnih svetih. Drugi del opazanj pa razkriva, da imajo borci pogosto že pretrgano vez z nekdanjim delovnim okoljem in so včasih zavoljo tega še bolj kritično razpoloženi ob določenih vprašanjih kot druge kategorije občanov.

O preobrazbi KS pogosto slišimo. Kaj nam lahko poveste o tem?

Menim, da je to dolgoročna usmeritev, ta težnja po manjših KS in tudi po še ožjih enotah znotraj KS. Gre tudi za tako imenovano idejo sekcijskega načina dela, za izrazito težnjo po razbijanju formalno-manifestativnega delovanja, ki smo ga še pogosto vajeni, kjer vsi razpravljajo o vsem. Težiti bi morali prav za tem, da bi manjše skupine krajanov razpravljale o ožjih, prav določenih vprašanjih. Najrazličnejše oblike za približevanje reševanju specifičnih potreb so dobrodošle.

Raziskave nam kažejo, da ljudje pogrešajo intimnosti, intimnejših odnosov do reševanja po-

sameznih vprašanj. Tako ni na primer nič čudnega, če si mladinci želijo imeti svoje prostore. Ne počuti-jo se sproščeni tam, kjer lahko prihaja v ene in iste prostore kdorkoli, in kadar je tako, pravijo, da je »kot na železniški postaji«.

Ohranjanje forme, dajanje pobude, prestopanje okvirov... kaj od tega pri nas prevladuje?

Ker sem že omenjal Novo Gorico, naj ostanem kar pri njihovih primerih.

Nekaterim občanom se je porodila misel, da bi na koristen način uporabili izkušnje starejših krajanov – občanov in jih združevali v neke vrste »upokojski servis«. Ideja in predlog sta se takoj ustavila pri formalnostih (ustanoviteljstvo, registracija, davki...). Kaj lahko znamo dobro idejo že v kali zatreti, ker se morebiti ne sklada v potankostih s formalno-pravnimi modeli. V navedenem primeru bi starejši ljudje – upokojski prav gotovo pridobili občutek koristnosti. Tudi borci bi lahko intenzivneje opravljali svojo mentorsko vlogo med mladimi. Tako pa se pogosto dogaja, da se dolgočasijo mladi in starejši občani.

Krajevno skupnost še vedno simbolizirata administracija in manifestacija.

Kaj pa zaposleni in njihova aktivnost v KS? Pogosto slišimo, da so po delu utrujeni, da so družbenopolitično aktivni na delovnem mestu, in da jim za aktivnejše delo v KS zmanjka časa, ter da je to pravzaprav delo za »aktiviste«?

Vidite, v celi vrsti, pravzaprav kar večini naših planov, sklepov in drugih dokumentov zapisujemo takole: »V prihodnjem obdobju si bomo prizadevali krepiti in razvijati samoupravne Socialistične odnose.« Potlej o tem ni besedice več, v naslednji vrsti že govorimo o načrtovanju kanalizacijske mreže in podobno. Uvodni stavek torej o razvoju samoupravljanja, in še ta prazen, le zaradi forme.

Aktivnosti in dejanskega vključevanja krajanov v delo krajevnih skupnosti ne more podrobno predpisovati niti »urejati« njih-če od zunaj. V okviru KS moramo in moremo računati le na družbenopoliti-

tične organizacije, na ZK in SZDL, na ZZB NOV in ZSMS.

Ljudje pri nas so se že vse preveč razvadili in nekako polenili ter »čaka-jo«, da bo »nekaj prišlo z vrha navzdol«. Menim, da je to eno temeljnih protislovij v naši samoupravni praksi.

Tudi pri svojem delu opažamo, da so se ljudje navadili jemati stvari dokončno in ne v tisti interpretaciji, ki bi bila v danih razmerah primerna.

Le majhen primer za tako stanje: v nekem bloku živi slep človek, v drugem pa negibljiv invalid v tretjem nadstropju. Velike težave imata, zlasti negibljivega težko prenašajo po stopnicah. Hišni svet pa v teh primerih na zunanlastne možne vloge pri reševanju takih problemov. Takim in podobnim humanitarnim vprašanjem posvečamo premalo pozornosti, kaj šele, da bi zašla kakšna vrstica o tem v normativne akte (hišnih svetov, stanovanjskih skupnosti...). Celo v Skandinaviji, kjer so institucije in institucionalni način reševanja vrste vprašanj visoko razvili, so prišli do spoznanja, da po tej poti ne morejo reševati vseh vprašanj, zato so še vedno potrebne številne oblike neposrednega, medsebnega sodelovanja izven institucij.

Je to vprašanje splošne brezbrzičnosti ali predvsem vprašanje iskanja pravih prijemov za reševanje problemov?

Kdor po televiziji spremlja oddaje Srečanja, se gotovo spominja zadnje, kjer nam je Tre-

falt predstavil kmečka fanta iz Haloz. Nekaj minut filma je bilo dovolj, da so se za pomoč fantoma odzvali številni delovni kolektivi in posamezniki. Torej ljudje le še niso zakrneli, treba je le najti pravih poti.

Sem sodi tudi tako ime-

novano vprašanje sosed-ske pomoči. Najbrž bi bilo preveč pričakovati, da bi otroci nadomestili pomoč odraslih. Toda, tu gre za pomembnejše vprašanje iskanja stičišča med mladimi in starimi.

Že šolniki ugotavljajo, da otroci nimajo odnosa do starejših ljudi, nimajo pa tudi izkušenj v stikih s starejšimi ljudmi. Otroci pogosto ostajajo po stanovanjih sami in prav tako stari ljudje. V svetu so poskušali v novih naseljih mešano naseljevati stare ljudi in mlade družine, pa so raziskave pokazale, da posebnih uspehov v navezovanju tesnejših stikov ni bilo. Za navezovanje tesnejših vezi je treba najbrž storiti kaj več kot to, da ljudi spravimo v isti blok. Sicer pa so tako znani primeri, ko je umrl sosed, pa tega stanovalci dneve in tedne niso opazili.

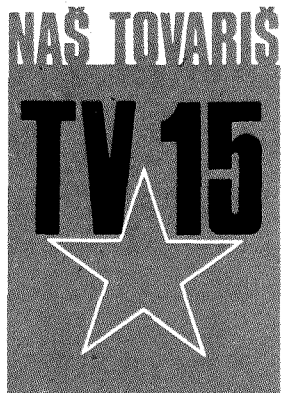
Eden uspešnih primerov sodelovanja, ki presega ozko institucionalno delo, so tudi obiski borcev po šolah in njihova pričevanja mladini o NOB. Na tem področju gre borcem celo pionirska vloga, lahko bi rekli, da so utrlji sodelovanje šol z zunanjimi sodelavci.

Mislite torej, da je treba tudi za uspešnejše delovanje KS preseči okvire institucij in odpreti pot vsem pozitivnim pobudam?

Takole sem nekoč zapisal: če bi se našli skupaj učitelj, zdravnik in vrtnar in se pogovarjali o svojem delu, bi brez dvoma našli skupna izhodišča možnega sodelovanja. Včasih radi pretiravamo v vzpostavljani razmerij med spontanostjo in organizacijo, sem sodi tudi tako imenovana hiperinstitucionalizacija. Zato se tudi dogaja, da postajajo ljudje pasivni.

Pogosto urejanje in prevajanje vsega živega dela v okvire predpisov izčrpuje moči do te mere, da ostaja za nadaljnje delo prav malo časa. Lahko bi rekli, da v nekoliko poenostavljeni prispodobi našo sedanjo krajevno skupnost še vedno preveč simbolizirata le administracija in manifestacija.

Bojana Žokalj-Jesih

Glasilo Zveze združenj borcev NOV in Zeze rezervnih vojaških starešin Slovenije

TV-15 je oznaka za kurirsko postajo, ki je bila najdlje v vasi Občice v dolini med Dolenskim Toplicami in Semičem

Za posredovanje in razvijanje vrednot narodnoosvobodilnega boja in revolucije je TV-15 prejel nagrado vstaje slovenskega naroda za leto 1978

Glavni urednik:
DRAGO VRESNIK

Odgovorni urednik:
TONE URBAS

Novinarji – uredniki:

ŽIVA DROLE – TV-15 za mladino

MILENKO STRASEK – reportaža

BOJANA ŽOKALJ-JESIH – naša organizacija

Lektor-redaktor:
KATJA HVALA

Tehnični urednik:
SINE KOVIČ ml.

Tajnica uredništva:
MARA OKORN

Telefon uredništva: 327-780

Vodja uprave:
MILAN SENIČAR

Uprava in naročninski oddelk:
Miklošičeva 28/I p. p. 598, 61001 Ljubljana

Telefon uprave: 320-486

Letna naročnina 300 din. za inozemstvo 340 din. posamezna številka v prosti prodaji 6 din

Tekoči račun:
Založba Borec p. o. Ljubljana 50101-603-45772

TV-15 izhaja vsak teden, izdaja ga Založba Borec, Ljubljana, Miklošičeva 28

Rokopise pošljite na naslov: Uredništvo TV-15, Miklošičeva 28/I, p. p. 598, 61001 Ljubljana

Rokopisov in fotografij ne vračamo

Po mnenju sekretariata za informacije IS SR Slovenije št. 42/I-72 od 12. 4. 1974 se za TV-15 ne plačuje temeljnega davka od prometa proizvodov

Korekture in tisk: ČGP Delo, Ljubljana, Titova 35